

Drugi deo
Konfucije
i njegovi učenici

Središni sklad

Esej *Središni sklad* je druga od *Četiri knjige* konfucijevskih klasičnih spisa. Prvobitno se nalazi u zbirci *Liki*. U originalu se naziva *Knjiga Čungjung*, a pojam »čungjung« se na evropske jezike prevodio kao »središni sklad«, »doktrina o srednjem«, ili kao »zlatna sredina«. U samom tekstu pojam »čungjung« prevodio je Ku Hu Ming (njegov tekst je osnova za ovaj prevod na srpsko-hrvatski) kao »univerzalni moralni poredak«, a na drugom mestu kao »naći središnu tačku u svom moralnom biću koja će nas sjediniti sa univerzalnim poretom«.

I ovaj esej je, kao i skoro svi konfucijevski tekstovi, bio zapisan na bambusu, koji se, prirodno, kroz milenijume premetao i mešao, pa je teško reći kakav je bio prvobitni redosled teksta. Kroz stotine godina, ogroman broj naučnika, filologa, teologa, filozofa, političara i prepisivača — od kojih su mnogi imali svoje opravdane ili neopravdane razloge, mada svaki sa ogromnim poštovanjem prema tekstu koji su konfucijevci-istoričari prvi nadahnuli — davali su mislima u tekstu onaj redosled koji je odgovarao njihovom uverenju, potrebi ili stavu. Ovde je uzet redosled koji je traktatu dao Lin Jutang.

Veruje se da je *Središni sklad* napisao unuk Konfucijev, Cece. U pogledu osnovnih ideja, *Središni sklad* predstavlja relativno najcelovitiji konfucijevski tekst. U njoj su postupno i dosledno, a ne aforistički, razvijene misli i zbog toga može da posluži kao veoma podesna osnova i polazna tačka za proučavanje svih ostalih konfucijevskih ideja i suština. *Središni sklad* je tekst

koji se zvanično učio napamet u osnovnim školama: očekivalo se da ga deca u šestoj ili sedmoj godini znaju naizust. Po ovome se može suditi koliko se značaj pridavao ovom tekstu, i koliko je on morao da utiče na čin mišljenja i na shvatanje sveta ogromnih masa Kineza.

U tekstu se nalaze neki pojmovi koji imaju veoma dug vek i tradiciju, i veoma duboko su bili uvreženi u svesti Kineza. Tu se nalazi pojam *jen*, koji u Kuovom prevodu znači »moralno osećanje«, *ji*, »osećanje pravde«, *li*, koji Ku prevodi kao »moralne i religiozne institucije (Triju dinastija)« ili, na drugom mestu, kao »zakoni društvenog života«, zatim *tao* (ovaj pojam ne treba brkati sa Laocevim pojmom *Tao*) kao »moralni zakon«, *čunce* kao »moralan čovek«, a *hsiao-jen* kao »vulgaran, prost, čovek« (ovaj atribut odnosi se na čoveka koji sebe ne kultiviše, dakle njime se vrši moralna, a ne socijalna ili klasna distinkcija).

U eseju *Središni sklad* najvažnije je uočiti glavnu temu koja se kao osnova provlači kroz čitav traktat i onda se lako otkrivaju i povezuju ideje koje ne idu uvek jedna za drugom logičkim redom.

Konfucije je išao kod Sianga da se usavrši u muzici.

Središni sklad

I

Ono što je bogom dano nazivamo ljudskom prirodom. Ispunjavanje zakona naše, ljudske, prirode jeste ono što nazivamo moralnim zakonom. Negovanje moralnog zakona jeste ono što nazivamo kulturom.

Moralni zakon je zakon čije delovanje ne možemo izbeći ni u jednom trenutku naše egzistencije. Zakon koji možemo izbeći nije moralni zakon. Stoga moralan čovek (ili viši čovek) bdi vredno nad onim što očima ne može da vidi i plaši se, pun je strahopoštovanja prema onome što ušima ne može da čuje.

Ne postoji ništa očiglednije od onog što ne može očima da se vidi i ništa opipljivije od onoga što ne može čulima da se oseti. Stoga moralan čovek bdi nad svojim skrivenim mislima.

Dok se strasti, kao što su radost, ljutnja, bol i zadovoljstvo, ne razbude, to je naša *središna* bit ili moralno biće (*čung*). Kada se te strasti razbude i svaka od njih i sve zajedno dostignu svoju (odgovarajuću) meru i stepen, to je *sklad* ili moralni poredak (*ho*). Naša *središna* bit ili moralno biće je velika osnova postojanja, a *sklad* ili moralni poredak je univerzalni zakon u svetu.

Kada se naša istinska *središna* bit i *sklad* ostvare, svemir tada postaje kosmos i sve stvari postižu svoj puni razvitak i rast.

II

ZLATNA SREDINA

Konfucije je rekao: »Život moralnog čoveka je potvrda univerzalnog moralnog poretka (*čungjung*, prevodi se obično kao Sredina).¹ Život proste osobe, s druge strane, protivrečnost je univerzalnog moralnog poretka.

Moralni život čoveka potvrda je univerzalnog poretka, jer je on moralna ličnost koja neprestano neguje svoju istinsku bit ili moralno biće. Život sirovog čoveka je protivrečnost univerzalnog poretka, jer je on sirov čovek koji u svom srcu nema nikakvog obzira prema moralnom zakonu, niti ikakvog straha od njega.«

Konfucije je rekao: »Naći suštinski ključ za naše moralno biće koje nas sjedinjuje sa univerzalnim poretkom zaista je najviše što čovek može postići. U toku dugih vekova ljudi su retko kad bili sposobni za to.«

Konfucije je rekao: »Ja sad znam zašto se moralnim životom ne živi. Mudri netačno smatraju da je moralni život nešto više nego što, u stvari, jeste; a budalasti, u stvari, i ne znaju u dovoljnoj meri šta je zaista moralni zakon. Sada znam zašto se moralni zakon ne shvata. Plemenite prirode žele da žive suviše visoko, daleko iznad svoje obične moralne biti; a neplemenite prirode ne žive dovoljno visoko, to jest ne prema svojoj običnoj istinskoj biti. Nema nikoga ko ne jede ili ne pije. Ali malo ih je koji zaista osećaju ukus.«

Konfucije je rekao: »Danas ne postoji zaista nikakav moralni društveni poredak.«

Konfucije je rekao: »Svi kažu: 'Ja sam mudar'; ali, kad ih neko potera, ili kad se uhvate u mrežu, zamku ili jamu, nema nijednoga koji zna da nađe izlaz. Svi kažu: 'Ja sam mudar'; ali, ako nađu istinski centralni ključ i ravnotežu svoga moralnog bića (to jest svoje normalne, obične, istinske biti), nisu u stanju da ih zadrže ni nepun mesec dana.«

Konfucije je rekao za svoga omiljenog učenika Jen Hueja: »Huei je čovek koji je celog života tražio centralni ključ svoga moralnog bića, i kad bi

se dočepao nečeg što je dobro, prihvatio bi ga svom snagom i ne bi ga nikad više gubio.«²

Konfucije je rekao: »Čovek može biti u stanju da dovede jednu zemlju u red, da odbaci počasti i preimućstva položaja, može biti u stanju da gazi po golom oružju: i uza sve to da ne bude u stanju da nađe centralni ključ svoga moralnog bića.«

Celu je pitao u čemu se sastoji snaga karaktera.

Konfucije je rekao: »Da li misliš na snagu karaktera naroda južnih zemalja ili na jačinu karaktera naroda severnih zemalja; ili misliš na snagu karaktera tvog tipa? Biti strpljiv i nežan, spreman da poučiš, da zlo ne uzvратиš zlim, to je snaga karaktera naroda južnih zemalja. To je idealno mesto za moralnog čoveka. Biti pod oružjem i šućiti se sa smrću bez žaljenja, to je snaga karaktera naroda severnih zemalja. To je ideal hrabrog čoveka tvoga tipa. Stoga čovek s istinskom snagom moralnog karaktera jeste onaj koji je nežan, a ipak čvrst. Kako je nepokolebljiva njegova snaga! Kad postoji moralni društveni poredak u zemlji, onaj ko stupi u javni život ne menja se, ostaje kakav je bio pre toga. Kad ne postoji moralni društveni poredak u zemlji, on je zadovoljan smrću. Kako je nepokolebljiva njegova snaga!«

Konfucije je rekao: »Ima ljudi koji traže ono što je skriveno i neobično i žive određenim životom da bi ostavili ime potomstvu. Ja to nikad ne bih uradio. Ima, opet, dobrih ljudi koji pokušavaju da žive u saglasnosti sa moralnim zakonom, ali kad stignu na pola puta, oni ga odbacuju. Ja ga nikad ne bih mogao odbaciti. Najzad, ima istinski moralnih ljudi koji nesvesno žive životom koji je u punoj harmoniji sa univerzalnim moralnim poretkom i koji žive nepoznati u svetu i neprimećeni od ljudi i ne vode uopšte o tome računa. Jedino ljudi svete, božanske prirode sposobni su za to.«³

III

MORALNI ZAKON JE SVUDA

Moralni zakon se može svuda naći, a ipak je tajna.

Jednostavna inteligencija ljudi i žena iz naroda može delimično razumeti moralni zakon; ali u njegovim krajnjim dubinama (pružanjima) ima nešto što čak ni najmudriji ni najsvetiji ljudi ne mogu da shvate. Neplemenite prirode običnih ljudi i žena, običnog sveta, mogu biti u stanju i da sprovedu moralni zakon; ali čak ni najmudriji i najsvetiji ljudi ne mogu da žive prema njegovim krajnjim dubinama.

Neka je nešto veliko koliko i sam svemir, čovek ipak još uvek nije zadovoljan time. Jer ne postoji ništa tako veliko a da duh moralnog čoveka ne može da zamisli nešto još veće što ništa na svetu ne bi moglo da primi. Ne postoji ništa tako maleno a da duh moralnog čoveka ne može zamisliti još nešto manje što niko na svetu ne bi mogao da raspoluti.

Knjiga pesama kaže: »Soko leti visoko ka nebesima, a ribe rone u dubine voda.« To znači da ne postoji nikakvo mesto gore, u dalekim nebesima, niti dole, u najdubljim vodama, gde se ne bi nalazio moralni zakon. Moralni čovek smatra da moralni zakon počinje u odnosu između muškarca i žene; ali se završava u prostranim daljinama svemira.

Konfucije je rekao: »Jačina duhovnih snaga u svemiru — kako je samo aktivna svuda! Nevidljiva oku i neopipljiva za čula, sadržana je u svim stvarima, i ništa ne može izbeći njeno dejstvovanje.«

Činjenica je da postoje takve snage koje nateruju ljude u svim zemljama da poste i da teže čistoti, i da u svečanoj odeći vrše žrtvene službe i religijske obrede. Kao bujanje moćnih voda, oseća se prisustvo nevidljivih snaga; ponekad iznad nas, ponekad oko nas.

U *Knjizi pesama* stoji:

Prisutnost Duha:

Ona se ne može ni naslutiti,

Kako se onda može prevideti!

Takav je dokaz nevidljivih stvari da je nemoguće posumnjati u duhovnu prirodu čovekovu.

IV

HUMANISTIČKO MERILO

Konfucije je rekao: »Istina se ne odvaja od ljudske prirode. Ako se ono što smatramo istinom odvoji od ljudske prirode, ne može se smatrati istinom. U *Knjizi pesama* stoji: 'Kad tešemo držak za sekiru, uzorak nam nije daleko.' Tako, kad uzmemo u ruku držak za sekiru da istešemo drugi i pogledamo jedan pa drugi, neko bi još uvek mogao pomisliti da je uzorak daleko. Stoga moralan čovek opšteći s ljudima, računajući uvek na ljudsku prirodu, menja način njihovog života i ništa više.

Kad čovek sprovodi princip savesnosti i uzajamnosti, on nije daleko od moralnog zakona. Ono što ne želiš da drugi čini tebi, nemoj ni ti činiti drugome.

Postoje četiri stvari u moralnom životu čoveka, i nijednu od njih nisam bio u stanju da sprovedem u svom životu. Da služim svog oca kao što bih želeo da moj sin služi mene: u tome nisam uspeo. Da služim svog vladara kao što bi meni služio ministar koji bi mi bio potčinjen: u tome nisam uspeo. Da postupam sa svojim starijim bratom kao što bih očekivao da moj mlađi brat postupa sa mnom: ni u tome nisam uspeo.

Kad god se pri vršenju običnih životnih dužnosti i obazrivosti u običnom razgovoru desi neki propust, uvek uznastoj da ga otkloniš, i kada imaš mnogo da kažeš, uvek reci manje nego što je potrebno; neka reči imaju poštovanja prema delanju, a neka delanje ima poštovanja prema rečima. Zar baš ta potpuna prirodnost i odsustvo pretencioznosti ne karakterišu moralnog čoveka?«⁴

Moralni život čoveka može se uporediti sa putovanjem u neko daleko mesto: čovek mora krenuti sa najbližeg polazišta. Može se uporediti i sa penjanjem u visinu: čovek mora poći sa najniže stepenice. U *Knjizi pesama* stoji:

*Kad se žena i deca slažu sa svojim gospodarom,
To je kao kad harfa i flauta sviraju unisono.
Kad braća žive u slozi i miru,
Tok harmonije se nikad ne prekida,
Sveto oko srećnog jedinstva osvetljava kuću,
I blistavi dani se nižu kad naiđu deca.*

Konfucije je u vezi sa ovim gornjim primetio: »Šta je za roditelje veće zadovoljstvo od toga?«

Moralan čovek podešava svoj život prema okolnostima; on ne želi ništa izvan svoga položaja. Ako se nađe na položaju koji donosi časti i bogatstva, on živi kako dolikuje čoveku, živi u bogatstvu i časti. Ako se nađe u siromaštvu i skromnim okolnostima, on živi kako dolikuje čoveku u siromašnim i skromnim okolnostima. Ako se nađe u necivilizovanoj zemlji, on živi kako priliči čoveku koji živi u necivilizovanoj zemlji. Ako se nađe u okolnostima punim opasnosti i teškoća, postupaće prema onome što se traži od čoveka koji se zatekne u takvim okolnostima. Jednom reči, moralan čovek ne može nikad da se nađe u situaciji u kojoj on nije svoj gospodar.

Tako moralan čovek živi svoj život ravnomerno, mirno čekajući božje određenje, dok se sirov čovek prihvata opasnih tokova, očekujući neizvesne zao-krete sreće.

Konfucije je rekao: »U veštini gađanja strelom imamo nešto što liči na princip u životu moralnog čoveka. Kad strelac ne pogodi središte mete, on se okreće i u sebi traži razlog promašaja.«

V

IZVESNI PRIMERI

Konfucije je rekao: »Živeo je nekad car Šan. Bio je istinski velikog intelekta. Posedovao je pri-

rodnu radoznalost duha i voleo je da se upušta u običan razgovor. Nije voleo ružne (reči), govorio je lepe. Čuvši dva sveta krajnje različita, držao se sredine i tako ih je primenjivao u svom postupanju sa ljudima. To je bila odlika Šanovog velikog intelekta.«

Konfucije je rekao: »Car Šan bi se u najpotpunijem smislu reči mogao smatrati pobožnim čovekom. Po moralnim osobinama, bio je svetac. Po dostojanstvu svog položaja, bio je vladar carevine. Po bogatstvu, sve što je postojalo na ovom prostoru svetlu pripadalo je njemu. Posle smrti prinose mu žrtve u hramu predaka, a deca i unuci su nastavili da mu prinose žrtve u toku mnogih generacija.

Tako će onaj koji ima velike moralne kvalitete svakako postići odgovarajući visok položaj, odgovarajuće veliko potomstvo, odgovarajuće veliko ime, odgovarajuću duboku starost.

Jer bog, dajući život svemu što je stvoreno, daje u izobilju svakom prema njegovim osobinama. Otuda drvo koje je puno života, on hrani i održava, a ono koje je spremno da padne, on seče i uništava.

Knjiga pesama kaže:

*Taj plemeniti princ otkriva
Smisao za pravdu u svemu što radi;
Nad ratarom duh mudrosti vlada
Nad knezom, gomilom i dvorom.
Tako Nebo, koje kruniše svoje izabranike,
Vraća im bezbrojne počasti;
Jer Nebo straži i bdi
Kome magdat za presto da dâ.*

Stoga je istina da će onaj ko poseduje izuzetno visoke moralne kvalitete primiti božanski mandat za ceo presto.«

Konfucije je rekao: »Čovek koji je, možda, doživeo najveću sreću bio je car Ven. Otac mu je bio značajan čovek, car Či, a i sin mu je bio značajan čovek, car Vu. Otac mu je bio osnivač vladarskog doma, a sin ga je nastavio i produžio. Car Vu, nastavljajući veliko delo koje je započeo njegov pre-

dak, veliki car, i deda mu Či, i otac, car Ven, imao je samo da opaše mač i carstvo mu je pripalo. Po dostojanstvu bio je vladar carstva; po bogatstvu, sve što je postojalo na ovom prostranom svetu pripadalo je njemu; posle smrti prinosili su žrtve njegovom duhu u hramu predaka, a njegova deca i unuci nastavili su da mu prinosе žrtve u toku mnogih generacija.

Car Vu dobio je božanski mandat da vlada kad je bio star. Njegov brat, vojvoda Ču, pripisivao je osnivanje carske kuće kako moralnim osobinama cara Vena tako i cara Vua. Nosio je carsku titulu koja je poticala još od velikog cara (Venovog dede) i cara Čia (Venovog oca). Prinosio je žrtve sa carskim počastima svim nekadašnjim vojvodama, vladarima doma.

Od vladajućih prinčeva i velikaša do plemića i običnih ljudi, svi sada poštuju to pravilo. U slučajevima kad je otac velikaš a sin običan plemić, otac se, kada umre, sahranjuje sa počastima velikaša, ali mu se žrtve prinosе kao običnom plemiću. U slučaju kad je otac običan plemić a sin velikaš, otac se, kada umre, sahranjuje kao običan plemić, ali mu se žrtve prinosе uz počasti kakve se ukazuju velikašu. Za sve slojeve, do velikaša, obavezno je da rođaci budu u žalosti, ali da se roditeljima žali tri godine, obavezno je pravilo za sve pa i za samoga cara. Žalost za roditeljima je jedinstveno pravilo i tu nema nikakve razlike između velikaša i plebejaca.«

Konfucije je rekao: »Car Vu i njegov brat, vojvoda Ču, bili su zaista izrazito pobožni ljudi. Prava sinovljeva odanost sastoji se u uspešnom sprovođenju nedovršenog dela naših otaca i prenošenju njihovog dela na potomstvo.

U proleće i u jesen oni su opravljali i uređivali hram svojih predaka, pripremali žrtvene sasude, izlagali znake carskog dostojanstva i porodične dragocenosti, kao i žrtvene ponude koje su odgovarale godišnjem dobu.

Prilikom svečanosti u porodičnom hramu princip mesta prema starešinstvu je takav da se članovi porodice svrstaju prema stepenu srodstva sa preminulim. Zatim se uzima u obzir položaj, da bi se odalo priznanje principu društvene razlike. On-

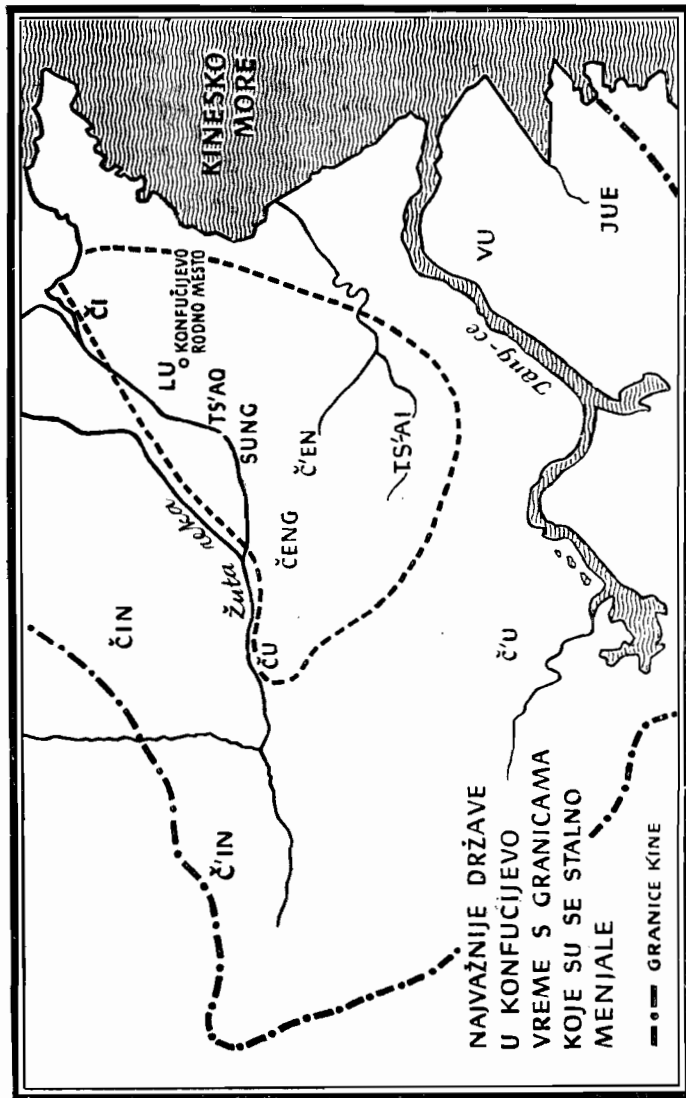
Konfucije sa jednog crteža na kamenu iz perioda Juan 1280—1368.

Konfucije

Susret Konfucija i Laoce (epoha Han).

Konfucije se rodio u provinciji Santung i obišao je one provincije koje su danas poznate kao Šantung, Honan, Anvel i Južni Hopel, koje su približno zaokružene tačkicama.

da se uzimaju u obzir vrste službe, da bi se odalo priznanje razlici (koja postoji) po moralnoj vrednosti. Za vreme opšteg banketa, prilikom nazdravljanja društvu, oni koji su niži po rangu dobijaju prvenstvo nad onima koji su iznad njih, kako bi se videlo da se vodi računa o najnižima. Najzad, priređuje se posebna svečanost za starije, da bi se priznao princip starešinstva onima koji su zašli u godine.

Sakupljati se na istim mestima na kojima su se sakupljali naši očevi pre nas, obavljati iste ceremonije koje su oni obavljali pre nas, svirati istu muziku koju su oni svirali pre nas, ukazivati poštovanje onima koje su oni poštovali, voleti one koji su njima bili dragi — u stvari, služiti onima koji su sada mrtvi kao da su živi, i sada preminulim kao da su još uvek sa nama: to je najviši domet istinske sinovljeve odanosti.

Prinošenje žrtava Nebu i Zemlji je služba namenjena Bogu. Održavanje svečanosti u hramu otaca namenjeno je obožavanju predaka. Kada bi čovek samo razumeo značenje prinošenja žrtava Nebu i Zemlji, i značaj službi u hramu otaca leti i u jesen, bilo bi tako lako upravljati nacijama kao što je prstom pokazati dlan.«

VI

ETIKA I POLITIKA⁵

Vojvoda Aj (vladar države Lu, iz koje je Konfucije) upitao je u čemu se sastoji dobra vladavina.

Konfucije je odgovorio: »Principi dobre vladavine careva Vena i Vua isrpno su ilustrovani u zabeleškama koje su sačuvane. Kada su pravi ljudi tu vladavina će cvetati, a kada takvi ljudi odu, dobra vladavina propada i gasi se. Kada su pravi ljudi tu, dobra vladavina napreduje brzo kao vegetacija na odgovarajućem (pravom) zemljištu. Zaista, dobra vladavina je kao biljka koja brzo raste. Vladavina, stoga, zavisi od ljudi. Do prvih ljudi se dolazi vladarevim ličnim karakterom. Da bi negovao svoj lični karakter, vladar mora da koristi mo-

ralni zakon (*tao*). Da bi negovao moralni zakon, vladar mora da koristi moralno osećanje (*jen*, ili principe istinske muževnosti).

Moralno osećanje je svojstvo karakteristično za čoveka. Osećati prirodnu naklonost prema onima koji su blisko vezani za nas, najviši je izraz moralnog osećanja. Osećanje pravde (*jia* ili doličnosti) jeste priznavanje onoga što je pravo i dolično. Poštovati one koji su vredniji, više od nas, najviši je izraz osećanja pravde. Odgovarajuće stepene prirodne naklonosti treba da osećamo prema onima sa kojima smo blisko povezani i odgovarajuće stepene časti treba da ukazujemo onima koji vrede više od nas samih: to stvara oblike i razlike u društvenom životu. Jer, ukoliko društvene nejednakosti nemaju istinsku i moralnu osnovu (ili, ukoliko oni kojima se vlada ne osećaju svoje pravo mesto u odnosu na one koji vladaju), vladavina narodom je nemoguća.

Stoga je za čoveka koji pripada vladajućoj klasi nužno da razmotri i reguliše svoje postupke i karakter. On razmatra kako da reguliše svoje postupke i karakter, i mora da vrši svoje dužnosti prema onima koji su tesno vezani za njega i mora da razume prirodu i organizaciju ljudskog društva. On razmatra prirodu i organizaciju ljudskog društva, i nužno mora da razume zakone božje.

Ima pet dužnosti opštih obaveza, a tri moralne osobine pomoću kojih se te dužnosti sprovode. Dužnosti (koje postoje) jesu: između vladara i podanika, između oca i sina, između muža i žene, između starijeg brata i mlađeg, i dužnosti među prijateljima. To su pet dužnosti opštih obaveza. Mudrost, saosećanje i hrabrost⁶ su tri opštepriznate osobine čovekove. Nije važno na koji način ljudi primenjuju te tri osobine, ishod je uvek jedan i isti.

Neki ljudi se rađaju sa znanjem tih moralnih osobina; neki ih stiču vaspitanjem; neki teškim iskustvom. Ali, kada se to saznanje stekne, ono vodi do iste stvari. Neki upražnjavaju te moralne osobine prirodno i lako; neki zato što smatraju da je to korisno, neki s naporom i teškoćama. Ali, kada uspeju, uspeh dovodi do iste stvari.«

Konfucije je dalje rekao: »Ljubav prema znanju srodna je mudrosti. Pratiti postupke s velikom pažnjom srodno je saosećanju. Biti osetljiv na sramotu blisko je hrabrosti.

Kada čovek razume prirodu i korisnost ove tri moralne osobine, shvatiće kako da sredi svoje postupke i karakter. Kada čovek shvati kako da sredi svoje postupke i karakter, razumeće kako da vlada ljudima. Kada čovek shvati kako da vlada ljudima, shvatiće kako da upravlja narodima i carstvima.

Za svakog onog ko je pozvan da vlada narodima i carstvima postoji devet osnovnih uputstava kojih treba da se drži:

1. Da neguje svoje lične postupke (ponašanje).
2. Da poštuje ljude koji vrede.
3. Da ukazuje ljubav i ispunjava dužnosti prema srodnicima.
4. Da ukazuje poštovanje visokim državnim ministrima.
5. Da se identifikuje sa interesima i dobrobiti čitavog tela javnih službenika.
6. Da bude kao otac običnim ljudima.
7. Da pomaže sve lepe veštine i umetnosti i da ih podstiče.
8. Da bude nežan prema strancima iz dalekih zemalja.
9. Da ima interesovanja za dobrobit prinčeva carstva.

Kada vladar obraća pažnju na negovanje svog ličnog ponašanja, onda će postojati obzir prema moralnom zakonu. Kada vladar poštuje ljude od vrednosti, onda neće biti prevaren (od većtih činovnika). Kada vladar neguje osećanje ljubavi prema svojim bliskim, neće biti nezadovoljstva među članovima njegove porodice. Kada vladar pokazuje poštovanje prema visokim ministrima države, neće praviti greške. Kada se vladar poistovećuje sa interesima i dobrobiti čitavog tela javnih službenika, onda će među gospodom u zemlji vladati snažan duh odanosti. Kada vladar postane i bude otac običnom svetu, mase naroda će sve učiniti za dobro države. Kada vladar pomaže i podstiče sve lepe veštine i umetnosti, onda će u zemlji biti u izobilju bogatstva i prihoda. Kada vladar pokazuje ljubav

prema strancima iz dalekih zemalja, narodi iz svih delova sveta priticaće u njegovu zemlju. Kada vladar pokazuje interesovanje za položaj i dobrobit prinčeva carstva, on će u čitavom svetu ulivati strahopoštovanje i izazivati uvažavanje svog autoriteta.

Vladar neguje svoje lično ponašanje na taj način što održava čistoću i čistotu svoje ličnosti i do ličnosti i dostojanstvo svoje odeće i nijednom reči ni delom ne dozvoljava nešto što bi bilo suprotno dobrom ukusu i pristojnosti. Udaljavanjem svih laskavaca, držeći se po strani od ženskog društva, ne cenići posedovanje svetovnih dobara, već moralne osobine ljudi — vladar će dati podsticaja ljudima koji vrede. Podižući članove svoje porodice na visoke počasne položaje i dodeljujući im bogate nagrade za izdržavanje, vladar će izazvati njihovu ljubav prema sebi, deleći sa njima mišljenje i ukus. Vladar daje podršku visokim ministri- ma svoje države proširujući oblast njihovih funkcija i dajući im pravo diskrecije prilikom upošljavanja njihovih potčinjenih. Vladar daje podsticaja ljudima u javnim službama postupajući lojalno i tačno u svim poslovima, i dajući im bogatu nagradu. Vladar daje podsticaja narodnim masama strogo ograničavajući vreme njihovog rada i olakšavajući im sve namete koliko god je to moguće. Vladar daje podsticaja zanatlijskoj klasi naređujući svakodnevno nadgledanje i mesečnu inspekciju i nagrađujući svakoga prema stepenu njegove zanatske veštine. Vladar pokazuje ljubaznost prema strancima iz dalekih zemalja dočekujući ih dobrodošlicom, pružajući im zaštitu kada odlaze, hvaleći ono što je dobro u njima i uzimajući u obzir njihovo neznanje. Nastavljajući prekinutu liniju nasleđivanja i ponovo oživljujući potčinjene države, otklanjajući anarhiju i nered i dajući potporu slabima protiv jakih, utvrđujući zvanično vreme kada će im se ukazivati pažnja, njima i njihovim izaslanicima na dvoru, obasipajući ih poklonima kada odlaze i nastojeći da od njih ništa ne uzme u vidu priloga kada dolaze — eto, tako vladar pokazuje interesovanje za blagostanje prinčeva carstva.

Svako ko je pozvan da vlada narodima i carstvom mora se držati ovih osam osnovnih uputstava, a postoji samo jedan način na koji se ona mogu sprovesti.

U svim stvarima uspeh zavisi od pripremljenosti, ako nema pripremljenosti, uslediće uvek neuspeh. Kada je ono što treba reći unapred rešeno, neće biti nikakve teškoće da se izvede. Kada je linija ponašanja (postupaka) prethodno rešena, neće biti prilike za uznemirenje. Kada su opšti principi prethodno rešeni, neće postojati nikakva zbu- njenost, znaće se šta treba uraditi.«

VII

KAKO BITI ONO ŠTO ISTINSKI JESI

»Ako ljudi na nižim položajima nemaju poverenja u one iznad sebe, vladati narodom je nemoguće. Postoji samo jedan način da se stekne poverenje u nečiju vlast: ako u nekoga nemaju poverenja njegovi prijatelji, taj neće imati poverenja u one iznad sebe. Postoji jedan način da u čoveka imaju poverenja njegovi prijatelji: ako on ne oseća nežnost prema svojim roditeljima, neće uživati poverenje svojih prijatelja. Postoji samo jedan način da čovek bude nežan prema svojim roditeljima: ako, zagledajući u svoje srce, nije ono što istinski jeste, on neće biti nežan ni prema svojim roditeljima. Postoji samo jedan način da čovek bude ono što istinski jeste.

Biti ono što iniski jesi, zakon je božji. Nastojati da budeš ono što istinski jesi, zakon je čovekov.⁷

Po prirodi biti ono što istinski jesi, znači biti onaj koji bez napora pogađa ono što je pravo i bez razmišljanja razume ono što želi da zna, čiji život lako i prirodno teče u harmoniji sa moralnim zakonom. Takvog čoveka nazivamo svecem ili čovekom božanske prirode. Onaj ko nauči kako da bude ono što istinski jeste, otkrio je šta je dobro, i čvrsto se drži toga.

Da bi naučio da budeš ono što istinski jesi, potrebno je da stekneš široko i bogato znanje o onom

što je rečeno i učinjeno na svetu; da to kritički ispituješ; pažljivo da razmišljaš o tome; da to dobro proročetaš; i ozbiljno da to sprovedeš.

Nije važno šta učiš; ali, kad si već jednom počeo nešto da učiš, ne smeš to napustiti dok to ne savladaš. Nije važno šta ispituješ, ali kad si već jednom počeo nešto da ispituješ, ne smeš to napustiti dok to potpuno ne shvatiš. Nije važno šta pokušavaš da smisliš, ali kad si već jednom pokušao nešto da smisliš, ne smeš to napustiti dok to ne osvojiš. Nije važno šta pokušavaš da prečistiš, ali kad si već jednom pokušao nešto da prečistiš, ne smeš ga napustiti dok to jasno i određeno ne prečistiš. Nije važno šta hoćeš da izvedeš, ali kad si već jednom pokušao nešto da izvedeš, ne smeš to napustiti dok to ne uradiš potpuno i dobro. Ako je nekome za to potreban jednostruki napor, ti ćeš upotrebiti stostruki napor. Ako je nekome potreban desetostruki napor, ti ćeš upotrebiti stostruki napor. Ako je nekome potreban stostruki napor, ti ćeš upotrebiti hiljadu puta veći.

Produžiš li na taj način, makar i tup, sigurno ćeš postati pametan, makar i slab, postaćeš sigurno jak.«

Od onog što je tvoje istinsko ja stići do razumevanja, naziva se prirodom, a od razumevanja stići do onog što je tvoje istinsko ja, naziva se kulturom. Kada shvatimo svoje istinsko ja, imamo razumevanja, a onaj ko ima razumevanja, nalazi time i svoje istinsko ja.⁸

VIII

ONI KOJI SU APSOLUTNO ISTINSKO JA

Samo oni koji su apsolutno istinsko ja, mogu na svetu ostvariti svoju sopstvenu prirodu; samo oni koji ostvare svoju sopstvenu prirodu, mogu ostvariti prirodu drugih; samo oni koji ostvare prirodu drugih, mogu ostvariti prirodu stvari; oni koji ostvare prirodu stvari, zavređuju da pomažu Majku Prirodu u rašćenju i održavanju života; a oni

koji su dostojni da pomažu Majku Prirodu u rašćenju i održavanju života, ravni su Nebu i Zemlji.

Zatim dolaze oni koji su u stanju da se dignu do poimanja jedne određene grane nauke. Takvom naukom, oni su u stanju i da shvate istinu. Razumevanje istinskog ja nateruje na izražavanje; izražavanje postaje svedočanstvo; svedočanstvo postaje jasnoća i svetlina znanja; jasnoća i svetlina znanja aktivnišu; aktivno znanje postaje moć, i moć postaje sveobuhvatan uticaj. Samo oni koji su apsolutno istinsko ja, mogu na ovome svetu imati sveobuhvatan uticaj.

Oni koji poseduju svoje apsolutno istinsko ja, imaju tu osobinu da unapred mogu nešto znati. Kada jednoj naciji ili porodici predstoji cvetanje, onda tu sigurno postoje neki srećni znaci. Kad jednoj naciji ili porodici predstoji nestajanje, onda tu sigurno postoje neki nesrećni znaci i zloslutna predskazanja. To se manifestuje sredstvima slutnji, i uznemirenošću ljudskoga tela. Kada sreća ili nevolja predstoji, može se to unapred znati. Ako je to nešto dobro, može se unapred znati, ako je nešto zlo, i to se može unapred znati. Stoga je onaj koji je shvatio svoje istinsko ja sličan nebeskom duhu.

Istina znači ostvarenja našega ja; a moralni zakon znači slediti zakon svoga bića. Istina je početak i kraj (supstanca) naše materijalne egzistencije. Bez istine nema materijalne egzistencije. I baš zbog toga moralan čovek ceni istinu.

Istina nije samo ostvarenje našega bića; pomoću nje stvari izvan nas imaju egzistenciju. Ostvarenje našeg bića je moralno osećanje. Ostvarenje prirode stvari izvan nas jeste intelekt. A moralno osećanje i intelekt su moći ili sposobnosti našeg bića. Oni kombinuju unutarnju ili subjektivnu, i spoljnu ili objektivnu upotrebu moći duha. Stoga, sve što se uradi pomoću istine, pravo je.

Tako je apsolutna istina neuništiva. Pošto je neuništiva, ona je večna. Budući večna, ona postoji samā sobom. Budući da postoji sama sobom, ona je beskrajna. Budući beskrajna, ona je prostrana i duboka. Budući prostrana i duboka, ona je transcendentalna i inteligentna. Zato što je prostrana i duboka, ona sadrži celokupno postojanje. Zato što

je transcendentalna i inteligentna, ona obuhvata celokupno postojanje. Zato što je beskrajna i večna, ona ostvaruje ili usavršava celokupno postojanje. Po prostranstvu i dubini, ona je kao Zemlja. Po transcendentnoj inteligenciji, ona je kao Nebo. Beskrajna i večna, ona je sam Beskraj.

Pošto je priroda apsolutne istine takva, ona se manifestuje a da se to i ne vidi; ona dejstvuje bez pokreta; ona ostvaruje svoje ciljeve bez delovanja.

Princip toka i dejstvovanja prirode može se obuhvatiti jednom reči; pošto se ona pokorava samo svom sopstvenom nepromenljivom zakonu, način na koji proizvodi raznolikost stvari nedokučiv je.

Priroda je prostrana, uzvišena, inteligentna, beskrajna i večna. Nebo koje se pojavljuje iznad nas samo je blistava, svetla masa. Ali u njegovom neizmerljivom prostoru, Sunce, Mesec, zvezde i konstelacije lebde i nebo obuhvata sve stvari pod sobom. Zemlja koja se pojavljuje pred nama samo je pregršt prašine; ali svom svojom širinom i dubinom ona podržava ogromne planine ne osećajući njihovu težinu; reke i mora udaraju o nju i nigde ne probiju i ne procure. Planina ispred nas samo je masa stenja; ali na čitavom njenom prostoru trava i rastinje rastu, ptice i zveri staju, i bogatstva dragocenih minerala nalaze se u njoj. Voda ispred nas samo je kutlača tečnosti; ali u svim njenim neizmerljivim dubinama najveći ljuskari, zmajevi, ribe i kornjače se množe, i u njima boravi korisno obilje svake vrste.

U Knjizi pesama stoji:

Poredak božji

Kako je nedokučiv i večno traje.

To znači — to je suština božja. I ponovo stoji:

Kako je izvanredno

Moralno savršenstvo kralja Vena.

To znači — to je suština plemenitog karaktera cara Vena. Moralno savršenstvo isto tako nikad ne umire.

Konfucije (epoha Mina)

IX

U SLAVU KONFUCIJA

O kako je velik božanski zakon Svečev. Preliiva se i neograničen je, rađa i daje život svemu što je stvoreno i diže se do samih nebesa. Kako je veličanstven! Kako su veliki tri stotine principa i tri hiljade pravila ponašanja! Oni očekuju čoveka koji će moći sve da ih ostvari (sistem). Otuda se i kaže: ukoliko se ne nađe karakter najvišeg morala, najviši moralni zakon se ne može ostvariti.

Stoga moralan čovek, poštujući veličinu i moć svoje moralne prirode, ipak ne zanemaruje istraživanje i težnju za naukom. Proširujući oblasti svoga znanja, on nastoji i da iscrpe misteriju malih stvari. Nastojeći da dođe do najvišeg saznanja, on ipak podešava svoje ponašanje prema zlatnoj sredini (bukvalno *čungjung*). Prevazilazeći ono što je već naučio, on stiže nova znanja. Ozbiljan i jedinstavan, on poštuje i pokorava se zakonima i običajima društvenog života (*li*).

Stoga, kada se nalazi na vlasti, on nije gord; u potčinjenom položaju, nije nepotčinjen. Kada postoji moralni društveni poredak u zemlji, ono što on govori doneće napredak zemlji; a kada ne postoji moralni društveni poredak u zemlji, ćutanjem će obezbediti trpeljivost prema sebi.⁹

U *Knjizi pesama* stoji:

*Mudrošću i pravim osećanjem
Čuva on život svoj od nevolja.*

To je opis moralnog čoveka.

Da bi se postigla najviša vlast u svetu, tri stvari su nužne za njeno usavršavanje.¹⁰

Čovek može da se nalazi na vlasti, pa ipak, ako nije moralnog karaktera koji ga čini podесnim za takav zadatak, ne treba da menja postojeće religiozne i umetničke institucije (bukvalno »ritual« i »muziku«). A čovek moralnog karaktera koji je podесan za takav zadatak, ipak, ako ne zauzima neki položaj u vlasti, ne treba da prima na sebe da menja postojeće religiozne i umetničke institucije.

Konfucije je rekao: »Pokušao sam da shvatim moralne i religiozne institucije (li) dinastije Hsia, ali ono što je od tih institucija ostalo u sadašnjoj državi Č'i, ne pruža dovoljno materijala. Proučavao sam moralne i religiozne institucije sadašnje dinastije Šang (Jin); njihovi ostaci su se sačuvali u sadašnjoj državi Sung. Proučavao sam moralne i religiozne institucije sadašnje dinastije Čou, i pošto i sada postoje, ja ih u praksi primenjujem.«

Ma koliko bio odličan neki sistem koji dolazi od ljudi koji su na vlasti, on može da nema autoriteta koji mu daje istorija (»istorijsku potvrdu«); ono što nema istorijske potvrde ne može da izaziva poverenje; a narod se neće pokoriti onom što ne izaziva poverenje. Ma koliko bio odličan neki sistem koji dolazi od ljudi koji nisu na vlasti, on ne nalaže poštovanje; ono što ne nalaže poštovanje ne može nalagati ni poverenje; a narod se nikad neće pokoravati onom što ne nalaže poverenje.

Stoga svaki sistem moralnog zakona mora da se zasniva na čovekovoju svesti, mora da bude potvrđen zajedničkim iskustvom čovečanstva, oprobano odgovarajućim sankcijama istorijskog iskustva, i pošto se utvrdi da u njemu nema protivrečnosti, položen pred bogove bez pitanja i straha, biće u stanju da čeka stotine generacija i da ga bez ikakve sumnje potvrdi neki sveti čovek u potomstvu. Činjenica da je kadar da se bez ikakvog straha suoči sa spiritualnim snagama svemira pokazuje da razume zakone boga. Činjenica da je spreman da bez ikakve strepnje čeka stotinu generacija da bi ga potvrdio neki sveti čovek u potomstvu pokazuje da razume zakone čoveka.

Stoga je istina da svaki pokret zaista velikog moralnog čoveka postaje primer za generacije; svako delo koje on učini postaje obrazac za generacije i svaka reč koju izusti postaje vođstvo za generacije. Oni koji su daleko, poštuju ga, a oni koji su blizu (njega), ne umanjuju svoje poštovanje prema njemu.

U Knjizi pesama stoji:

*Oni mu tamo ne nalaze greške
A ovima ga ovde nikad dosta nije;*

*Tako iz dana u dan, iz noći u noć,
Stalno mu pevaju hvalu!*

Nije bilo moralnog čoveka koji je stekao pravovremeno priznanje u čitavom svetu a da nije odgovarao ovom opisu.

Konfucije je učio istinu poteklu prvobitno od drevnih careva Jaoa i Šuna, i usvojio i usavršio sistem društvenih i religioznih zakona koje su uspostavili carevi Ven i Vu. On pokazuje da su oni u harmoniji sa božanskim poretom koji smenjivanjem godišnjih doba vlada gore na nebu i da se uklapaju u moralni plan koji se ogleda u fizičkoj prirodi dole na zemlji.

Ti moralni zakoni obrazuju jedan jedinstven sistem sa zakonima pomoću kojih nebo i zemlja potpomažu i sadrže, štite i zasvođuju sve stvari. Ti moralni zakoni obrazuju jedan jedinstven zakon sa zakonima pomoću kojih jedno godišnje doba smenjuje drugo, i sunce i mesec se pojavljuju kako se smenjuju dan i noć. To je onaj isti sistem zakonâ pomoću kojih sve što je stvoreno sebe stvara i sve razvija svojim redom i sistemom, ne povređujući se uzajamno, i pomoću kojih se delanja prirode odvijaju svojim tokom bez sukoba i zabune; snage teku svuda kao rečni tokovi, dok se velike snage stvorenog kreću mirno i postojano... Baš to (sistem koji teče kroz sve) čini Svemir tako uzbudljivo velikim.

Samo čovek najsavršenije božanske moralne prirode u stanju je da u sebi udruži brzinu shvatanja, razumnost, pronicljivost i razumevanje — osobine nužne za upravljanje; velikodušnost, plemenitost, dobrodušnost i nežnost — osobine nužne za strpljivost; originalnost, energiju, jačinu karaktera i odlučnost — osobine nužne za izdržljivost; pobožnost, plemenitu ozbiljnost, red i pravilnost — osobine nužne za kritičko rasuđivanje.

Sveobuhvatna je i široka priroda takvoga čoveka. Duboka je i neiscrpna, kao živi izvor vode koji stalno izvire, teče novim životom i životnošću. Sveobuhvatna je i beskrajna kao nebo. Duboka je i neiscrpljiva kao ambis.

Čim se takav čovek pojavi na svetu, svi ljudi će mu ukazati poštovanje. Što god kaže, svi ljudi će

verovati. Sve što uradi, ljudi će biti zadovoljni. Tako će se njegova slava i ime raširiti čitavim civilizovanim svetom (bukvalno, »Kinom«), stići i do divljih zemalja, dokle god dopiru lađe i vozila; gde god prodiru čovekov rad i poduhvat, gde god nas nebo natkriljuje i zemlja podržava, gde god sunce i mesec sijaju, gde god slana ili rosa padaju. Svi koji imaju daha i života poštovaće ga i voleće ga. Zato možemo reći: »On je ravan Bogu.«

Samo onaj ko je shvatio svoje apsolutno ja (biće), može srediti i podesiti velike odnose ljudskog društva, učvrstiti osnovne principe moralnosti, i razumeti zakone rašćenja i reprodukovanja Sveмира.

A odakle takav čovek crpe svoju snagu i saznanje ako ne iz samoga sebe? Kako je jednostavno i samosadržano njegovo istinsko čoveštvo!" Kako je neizmerljiva dubina njegovog duha! Kako je beskrajno veličanstvena i velika moralna visina njegove prirode! Ko može shvatiti takvu prirodu ako ne onaj koji je obdaren najsavršenijom razumnošću i kome su podarene najviše božanske osobine karaktera, i koji je u svom moralnom razvitku dostigao stepen bogova?

EPILOG

U *Knjizi pesama* stoji:

*Preko svoje odeće od brokata
Nosi ona prostu i jednostavnu haljinu,*

pokazujući tako da ne voli napadne boje i raskošnost. Način života moralnog čoveka je nenaumljiv a ipak dobija sve više i više u snazi i dokaznoj vrednosti; dok je način života vulgarnih osoba raskošan, ali sve više i više gubi uticaj, dok one ne iščeznu.

Život moralnog čoveka je prost, ali ipak nije neprivačlan; jednostavan je, ali ipak pun ljupkosti; lak je, a ipak metodičan. On zna da se velika dela ostvaruju kada se mala izvršavaju kako treba.

On zna da su velike posledice uvek rezultat malih uzroka. On poznaje očitost i stvarnost onoga što ne može da se uoči čulima. Tako on može da uđe u svet ideja i morala.

U *Knjizi pesama* stoji:

*Kako duboko riba može da zaroni
A ipak sasvim jasno može da se vidi.*

Stoga moralan čovek mora da ispita svoje srce i da vidi nema li nekog razloga za samoprekor, nema li zle misli u svojoj duši. Moralni čovek je iznad drugih ljudi i po onome što drugi ljudi i ne primećuju.

U *Knjizi pesama* stoji:

*I u tajnoj odaji podvrgnut si sudu;
Nastoj da ne uradiš ništa zbog čega bi pocrveneo,
Pa makar te samo i tavanica posmatrala.*

Stoga je moralan čovek ispravan čak i kad ništa ne radi; čak i kad ne govori, istinoljubiv je.

U *Knjizi pesama* stoji:

*U toku čitavog svečanog obreda nijedna reč nije
izgovorena,
pa ipak je sva borba proterana iz njihovih srca.*

Otuda je moralan čovek u stanju da ljude učini dobrim ne navodeći ih na to nagradom; i ne pokazujući ljutnju, on može da ih dovede do jačeg strahopoštovanja nego da je upotrebio najstrašnija oruđa za kažnjavanje.

U *Knjizi pesama* stoji:

*On ne paradira svojom moralnom vrednošću,
A ipak ga svi prinčevi prate ukorak.*

Živeći životom jednostavne istine i ozbiljnosti, jedino moralan čovek može pomoći da se dođe do mira i reda u svetu.

U *Knjizi pesama* stoji:

*Čuvam u duši lepe moralne osobine
Koje ne stvaraju veliku buku i paradu.*

Konfucije je rekao: »Među sredstvima za obnovu čovečanstva, ona koja su bučna i kojima se paradira od najmanjeg su značaja.«

U *Knjizi pesama* stoji na drugom mestu:

Vrlina mu je lagana kao dlaka.

Pa ipak, dlaka je nešto materijalno. »Delanje Sve-mogućeg Boga nema ni zvuka ni mirisa.« To je naj-viši razvitak naše moralne prirode.

Konfucijevi aforizmi

KLASIČNA DELA KONFUCIJEVSKE KNJIZEVNOSTI

Pet klasičnih dela	Trinaest klasičnih dela	Komentari
<p><i>Knjiga pesama</i> (<i>Siking</i>)</p>	<p><i>Knjiga pesama</i> (Mao*, Č'i, Han!, i Lu! verzije)</p>	<p>Sadži tri stotine i pet pesama i pobožnih himni, a pored toga i šest naslova pesama za koje ne postoje reči već samo notni tekst, muzika.</p>
<p><i>Knjiga istorije</i> (<i>Šuking</i>)</p>	<p><i>Knjiga istorije</i> (33 glave* i 28 glava*)</p>	<p>Ova knjiga se sastoji od ranih istorijskih dokumenata, većinom krajevskih proklamacija, a to su istovremeno najstariji kineski dokumenti. Od svih klasičnih dela, ovo je pisano najarhaičnijim jezikom i stilom.</p>
<p><i>Knjiga promena</i> (<i>Jiking</i>)</p>	<p><i>Knjiga promena</i> (verzije Pi*, Ši!, Meng!, Liang! i Čing!)</p>	<p>Filozofija o mutacijama ljudskih događaja; bio je to prvobitno sistem predskazanja koji se zasnivao na menjanju poretka linija jednog oktograma (slično promenama tačkica i crtica u Morzeovom sistemu) a docnije se razvio u filozofiju ljudskog ponašanja u okolnostima koje se menjaju.</p>
<p><i>Proleće i jesen</i> (<i>Č'unč'iu</i>)</p>	<p><i>Proleće i jesen</i> (<i>Čo*</i>, Kungjang!, i Ku-liang!)</p>	<p>Ovo klasično delo, gola hronika događaja u toku dva i po veka (723—481. pre n. e.), napisao je sam Konfucije s namerom da ponovo uspostavi pravilnu terminologiju. Tri pomenuta <i>č'una</i> ili razrade, proširenja teksta, sadrže detaljna događaje, ili osvetljavaju značenje Konfucijevog teksta.</p>
<p><i>Knjiga obreda</i> (<i>Liki</i>)</p>	<p><i>Čouli*</i> Jili (Liking)</p>	<p>Navodno zapis o vladalačkom sistemu rane dinastije Čou. Različite ceremonije prilikom obreda.</p>
<p>2 glave iz knjige <i>Liki</i>: Etika i politika (<i>Ta-šue</i>), i Središnji sklad (<i>Čungjung</i>)</p>	<p>Trinaest klasičnih dela <i>Liki</i> (zbirka od 85 glava nazvana Velika Tai zbirka!, i Mala Tai zbirka, ima 46 — a podeljena na 49 — glava!, na nju se obično misli kad se kaže <i>Liki</i>.)</p>	<p>Komentari To je raznorodna zbirka različitih drevnih dokumenata, delimično liči na <i>Analekta</i>, sadrži poslovice Konfucijevih učenika, i osvetljava <i>Jili</i>; predstavlja tradiciju Konfucijeve škole.</p>
<p><i>Analekta</i> (Lun Ju)</p>	<p><i>Analekta</i></p>	<p>Sadrži najlepše i najznačajnije Konfucijeve izreke koje su zabeležili njegovi učenici. Sedam knjiga je napisao verovatno sam Mencije. — Izreke su često istrgnute iz svog konteksta.</p>
<p>Mencije</p>	<p>Mencije Knjiga sinovljeve poslušnosti (<i>Šiaoking</i>) Riznica (<i>Eria</i>)</p>	<p>Kasniji esej koji je napisao neki naučnik iz perioda dinastije Han. Najraniji kineski tezaurus koji predstavlja veliku pomoć pri studiranju drevnih klasika; sreden prema idejama.</p>

KINESKE DINASTIJE

Ime	Datum	Vek (približno)	Primedbe
(mitski)	2697—2206. pre n. e.	XXVII—XXIII	Legendarni period.
Šia	2205—1784. pre n. e.	XXII—XIX	Zajedno sa dinastijom Ču naziva se periodom »Santai« ili klasičnim periodom »Tri dinastije«; period Č'unč'iu 722—481; period Čankuo 403—221.
Šang (Jin)	1783—1123. pre n. e.	XVIII—XII	
Ču	1122—222. pre n. e.	XI—III	
Č'in	221—207. pre n. e.	kraj III	Ponovo ujedinjena Kina.
Han	206—219. II—III		»Istočna Han« dinastija od 25. po Hr.
Veī	220—264. sredina III		Veī, Vu i Šu obrazovale su »Tri carstva« od oko 200. godine.
Čin	265—419. sredina III—IV		»Istočna carevina Čin« od 317. Varvarska kraljevstva u severnoj Kini 304—439.
»Severne i Južne« Sung C'i Liang Č'en	420—478. 479—501. 502—556. 557—588.	} V—VI	Ove dinastije se nazivaju »Severne i južne« dinastije zbog svog ugleda. Zajedno s prethodnim, dinastijama Vu i istočnom dinastijom Cin, nazivaju se zajedničkim imenom »Šest dinastija«, koje se upotrebljava kao termin kad se govori o kulturi Juga.
Sui T'ang	589—617. oko 600. godine 618—906. VII—IX		Ponovo ujedinjena Kina.
»Vutai« Liang T'ang Cin Han Cu	907—922. 923—935. 936—946. 947—950. 951—959.	} prva polovina X	Ove dinastije nazivaju se dinastije »Vutai« ili »Pet dinastija« da bismo ih razlikovali od dinastija sa istim imenima.
Sung	960—1276. druga polovina X—XIII		»Južna Sung« dinastija od 1127. nadalje, dok je severna Kina pod Mandžurima i Mongolima.
Jian (mongolska)	1277—1367. kraj XIII—sred. XIV		Strana vladavina.
Ming	1368—1643. sred. XIV—sred. XVII		Vraćena kineskoj upravi.
Č'ing (mandžurska)	1644—1911. sred. XVII—XIX		Strana vladavina.
Republika	1911. XX		

Konfucijevi *Aforizmi* uzeti su iz knjige *Lun Ju*, koja je treća od *Četiri knjige* konfucijevskih klasičnih dela. *Lun Ju* znači, prema Vejliju, »odabrane poslovice«, češće je taj naslov preveden sa »razgovori« (koji kod nas usvaja i Veljačić), ali u sino-loškoj literaturi na Zapadu odomaćio se naziv grčkog porekla *Analekta*, to jest zbirka raznolikih književnih pasusa.

Knjiga predstavlja neku vrstu konfucijevske biblije. Sadrži — pretpostavlja se — odgovore samoga Konfucija na pitanja o moralnim i drugim problemima koja su mu postavljali njegovi učenici, ili druge ličnosti. Slično Sokratu, Konfucije nije sam beležio svoje odgovore, nego su ih njegovi učenici usmeno prenosili jedan drugom i zapisali ih definitivno — bar neke od njih — možda i pedesetak godina posle Učiteljeve smrti. Zapisali su ih na taj način što su pitanje obično sveli na najprostiji oblik, kao na primer: »Baron Kang Či je postavio Konfuciju pitanje u vezi sa državnom upravom...«, ili: »Cema Niu je upitao šta je džentlmen...« itd., samo da bi dubinom i sažetošću odgovora, uvek epigramatičnih i lapidarnih, istakli Učiteljevu ličnost. Ti odgovori su, na taj način, istrgnuti iz situacije u kojoj su nastali i zbog toga su ponekad sasvim nejasni ili su davali mogućnosti za različita, pa i sasvim oprečna tumačenja. Nikad nisu bili grupisani oko neke osnovne ideje, već su rasuti bez plana i reda, pa se, na osnovu njih, bez velikog napora sa čitačeve strane, teško može steći zao-kružen pogled Konfucijevog filozofskog sistema ili misli. Mnoge odgovore — aforizme — naći ćemo u drugim konfucijevskim spisima, pribeležene zajed-

no sa situacijama u kojima su nastali — kao u *Knjizi Mencijevoj* (ili Mengcea), zatim u prvoj objektivnoj skici Konfucijevog života, biografiji, koju je tri veka posle Učiteljeve smrti napisao Sema Č'ien (145—85? pre naše ere), ili u zbirci *Liki* (*Knjizi obreda*), ili u knjizi *Šiking* (*Knjizi pesama*); to nam svedoči da je veći deo aforizama autentičan (mada Vejli sumnja u ovakvo tumačenje), a istovremeno nam olakšava da mnoge od njih bolje razumemo. Evo samo jednog primera. U knjizi *Lun Ju* stoji kao apstraktna misao sledeći aforizam: »Nikad još nisam video svet koji voli vrlinu kao što voli lepotu«, a Sema Č'ien u svojoj biografiji priča okolnosti pod kojima je došlo do tog aforizma. Konfucije je za vreme svojih lutanja (496-492) stigao u zemlju Vei, gde je živela kraljica Nansi, čuvena po svojoj lepoti i svom labavom moralu. Jednog dana se Konfucije vozio ulicama u pratnji kraljice i njenoga muža. Ona je sa mužem sedela u prvim kolima, a Konfucije u drugim (ili na drugom sedištu). I dok su se tako vozili, svet je posmatrao samo nju ne obraćajući pažnju na Konfucija, i Konfucije je malo u šali primetio: »Nikad nisam video da svet privlače naučnici puni vrlina koliko lepe žene.«

Pored ostalog, naročita draž *Aforizama* je i u tome što otkrivaju privlačnu, složenu i stvarnu ličnost Konfucijevu, otkrivaju čas jednu čas drugu stranu njegovog misaonog bića čvrsto postavljenog u vreme i okolnosti. Ta ličnost okružena učenicima i sledbenicima i sigurna u njihovo razumevanje, dozvoljava sebi da često kaže mudrosti koje su oživljene i obojene individualnim temperamentom kome nije strana ni ironija, ni humor, ni dogmatizam. Ponekad je čak i isključiv, a stoga ono što on kaže biva ljudskije i bliže.

Sem toga, individualisani su i karakteri njegovih značajnih učenika — kao Cengcea, Ceshie, Jucea, Cečanga i drugih — čiji su aforizmi uključeni u knjigu *Lun Ju*, koju su dopisivali njihovi učenici, pa su anegdotski ostvareni odgovori ovih ranijih uneseni kao značajan prilog razvijanju konfucijevske misli uopšte. Tu se nalazi ličnost najstarijeg i najmudrijeg učenika Konfucijevog, Jen Hueija, kome je, kao mudrom, i tihom i misaonom, Kon-

fucije odavao naročito priznanje. Zatim Celu, radoznao i kritičan, koji je uvek hteo da proveri vrednost postupaka svoga Učitelja i koji, nemajući učenika u vreme kada su se aforizmi beležili, nije zbog toga naročito dobro prošao. Cekung je naslikan kao prilično rečit, ponekad čak i preopširan mudrac, zatim, znatno mlađi, filozofski orijentisan Cengce (docnije možda najznačajniji tumač Konfucijev), pa Ceshia, sa više književno usmerenim duhom, i Jan Č'iu, koga je Konfucije najzad isključio iz kruga svojih učenika, jer je svom gospodaru pomagao prilikom skupljanja poreza i nameta. Jedni su razvili idealističko-filozofsku stranu konfucijevstva — kao Cengce, Cece i Mengce, to jest Mencije — a drugi su razvili liniju o nužnosti posedovanja obrazovanja, istorijskih znanja i učnosti uopšte — kao Ceshia i Hsunce.

Pri prvom susretu sa *Aforizmima* očigledno je da se oni ne mogu čitati kao obično štivo. Doduše, opšta je odlika skoro svih istočnih spisa — što još u većoj meri važi za Laocea, ili za Upanišade — da oni zahtevaju način prilaženja različit od evropskog i modernog, baš kao što im je bio i drukčiji način nastajanja. Ovo štivo ne pretpostavlja lenjog ili pasivnog, ili samo intelektualno radoznalog čitaoca, kome se pisac obraća i sa mnogo reči tumači ono što hoće da kaže. To su istine za koje se veruje da se do njih došlo magnoveno, kao do otkrovenja — naročito je to slučaj kod Laocea i negde u Upanišadama — ili pomoću dubokih kontemplacija ljudskog postupka onakvog kakav je za beležen u istorijskoj građi, napisima vezanim za tradiciju, običaje i drugo. Zato je za čitanje ovakvog štiva, pa i *Aforizama*, savremenom čitaocu potrebno baš ono što mu u većini slučajeva nedostaje: vreme i samodisciplinovanost. Nekad je na dan bila sasvim dovoljna jedna misao za razmišljanje, odmeravanje njene vrednosti i usvajanje, i tako se izbeglo da ona postane znanje, svojina samo intelekta i pamćenja, ali je zato postajala unutarnja snaga koja je kultivisala biće. U vezi s tim, nastala su čitava uputstva o tome kako treba čitati, razvila se neka vrsta »metodike čitanja«, koju su naročito proširili naučnici Sunga. Tako Č'eng Jie'uan kaže: »Pitanja koja su u Knjizi *Lun Ju* učenici postavili Kon-

fuciju smatrajte svojim pitanjima, a odgovore Konfucijeve odgovorima koje vama upućuje, onda ćete imati (od toga) neke stvarne koristi«, a Ču Hsi kaže: »Knjigu *Lun Ju* najpre čitajte. Jedan ili dva odeljka na dan. Nije važno da li je pasus težak za razumevanje ili nije, ni da li je dubok ili nije. Prosto čitajte od početka, i ako čitanjem ne dođete do značenja, onda razmišljajte, a ako razmišljanjem ne dođete do značenja, onda ponovo čitajte. Tako jedno pa drugo, dok mu ne osetite ukus. Na taj način ćete posle dužeg vremena znati šta se nalazi u njemu.« U jednom pismu svom prijatelju, Ču Hsi kaže: »Pri čitanju naročito pazi da ne čitaš suviše. Čitaj sasvim malo i biće dovoljno da pročitano potpuno savladaš.« U *Julei*, poslovicama, nailazimo na sledeće: »Pravilan metod čitanja sastoji se u tome da utrošimo što više misaone energije na ono što smo pročitali. Čoveku se u početku čini da razumevanje zahteva mnogo vremena i energije, ali (pošto je čovek sam prilično pronikao i shvatio stvar) biće mu potrebno sasvim malo vremena da pročita čitavu knjigu. U početku knjiga zahteva sto posto energije; zatim, možda samo osamdeset ili devedeset, docnije šezdeset ili sedamdeset odsto, i najzad četrdeset ili pedeset odsto.«

Ovi metodi čitanja odnose se neposredno na čitanje *Aforizama*, ali za metod je bio zainteresovan i sam Konfucije. Taj najveći ljubitelj učenja i razmišljanja izrekao je kao svoje neke aforizme koji se odnose na celokupan stav konfucijevstva prema sistemu obrazovanja, po kome su čitanje i razmišljanje nužni komplementni elementi od kojih zavisi napredovanje naših stvarnih znanja. Mada ne treba smetnuti s uma da ono što Konfucije podrazumeva pod rečju »učenost« znači i kultivisanje svog unutarnjeg bića, i to možda na prvom mestu.

U Prenosenju aforizama iz knjige *Lun Ju* na srpskohrvatski, prevodilac se prvenstveno koristio Lin Jutangovim tekstom — mnogo manje Vejlijevim — i zadržao onaj redosled aforizama koji je svom tekstu dao Lin Jutang, grupišući ih, radi lakšeg čitanja, oko jedne osnovne ideje. Samo nekoliko pasusa uzeto je iz knjige *Liki*, što je uvek naznačeno u beleškama, a uzeti su zato da bi ponegde opšti, humanistički stav izražen prethodnim aforizmom

bio jasniji. Inače je tekst zasnovan isključivo na knjizi *Lun Ju* i po svom obimu sadrži otprilike jednu njenu četvrtinu. Ovakav izbor nam se učinio opravdanim jer u ostale tri četvrtine knjige nalaze se, na prvom mestu, mnoga ponavljanja, zatim interpolacija — verovatno, delo docnijih skupljača i prepisivača, koji su, naivno, uneli čak i neke anti-konfucijevske pripovesti nastale pod uticajem taoista, sadržane prvenstveno u knjizi XVIII — kao i mnoge maksime koje se odnose na ritual, veoma specifičan, i druge elemente manje značajne za lik Konfucija-mudraca čija poruka — nadam se da ćemo to videti — može da nađe odjeka u savremenom čitaocu i da ima značaja za razvitak njegovog moralnog bića.

I

KONFUCIJEVA LIČNOST U NJEGOVIM AFORIZMIMA I U AFORIZMIMA DRUGIH

Vojvoda Jej (iz Č'ua) upitao je Celua kakav je Konfucije, a Celu mu nije odgovorio. Konfucije je rekao: »Zašto mu nisi kazao da sam ja čovek koji zaboravi da jede kad se nečim oduševi, zaboravi sve svoje nevolje kad je srećan i nije svestan da starost nailazi?«

Celu se jedne noći zaustavio kod Kamene kapije i ključar ga je zapitao: »Odakle dolaziš?« »Od Konfucija«, odgovori Celu. »A, je li to onaj čovek koji zna da se nešto ne može uraditi, a ipak želi da to uradi?«

Konfucije je rekao: »U petnaestoj godini počeo sam ozbiljno da se interesujem za studije. U tridesetj godini formirao sam svoj karakter. U četrdesetj nisam imao više sumnji. U pedesetj sam znao za volju nebesku. U šezdesetj ništa što sam čuo nije me moglo uznemiriti. U sedamdesetj mogao sam pustiti svoje misli da lutaju a da pri tom ne prekorače moralni zakon.«

Jen Huei i Celu su sedeli sa Konfucijem, i Konfucije je rekao: »Zašto mi svaki od vas ne bi kazao kakve su mu životne ambicije?« Celu reče: »Moja životna ambicija je da imam konja, kola i lak krzneni kaput i da se ne žaleći vozim sa svojim prijateljima dok sve to traje.« Jen Huei reče: »Moja životna ambicija je da se nikad ne šepurim i ne pravim važan.« Onda Celu reče: »Mogu li čuti za čim ti u životu težiš?« A Konfucije odgovori: »Ja želim da stari ljudi žive u miru, da prijatelji budu verni jedni drugima i da svi mladi ljudi vole svoje starije.«

Postojali su čuveni pustinjaci — Poji, Šuč'i, Jučung, Jiji, Čučang, Liuhsia, Huei i Šaolien. Konfucije je rekao: »Ne praviti kompromis sa svojim idealima i ne biti osramoćen — toga su se držali Poji i Šuč'i.« Za Liuhsiju i Saoliena je rekao da su oni pravili kompromis sa svojim idealima i bili osramoćeni, ali da su uspeli da održe izvesnu meru u svom govoru i ponašanju. Za Jučunga i Jijia je rekao da su pobegli iz društva i da su u svom govoru bili nekonvencionalni i nezbunljivi, i da su bili u stanju da žive čistim privatnim životom i da se prilagode principu korisnosti u vremenima haosa. »Ja sam drukčiji od njih; ja se odlučujem prema okolnostima vremena, i delam prema njima.«¹

Neki visoki činovnik upitao je Cekunga: »Da li je Učitelj Sveti čovek? Kako to da je on tako mnogostran?« Cekung odgovori: »Nebo ga je poslalo da bude sveti čovek, a mnogostran je od glave do pete.« Kad je Konfucije to čuo, rekao je: »Možda me taj visoki činovnik dobro poznaje. Ja sam sin siromašnog čoveka i stoga umem da uradim mnoge stvari koje ume i običan čovek. Da li velikaš mora da nauči sve te stvari? Ne, ne mora.« Češang je primetio: »Konfucije je rekao: 'Nisam ušao u vladu, i eto zašto sam imao vremena da izučavam umetnosti.'«

Konfucije je rekao: »Zadovoljstvo je ležati ruku savijenih ispod glave pošto si jeo običnog povrća i pio vode. S druge strane, uživati u bogatstvu i moći do kojih nisi došao ispravnim putem liči mi na mnogobrojne oblake koji plove.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek poseduje tri stvari koje ja nikad nisam mogao postići. Istinski čovek nema nikakvih briga, mudar čovek nema nikakvih sumnji (zbunjenosti), a hrabar čovek nema straha.« Cekung dodade: »Ali, učitelju, pa ti tačno opisuješ sebe.«

Konfucije je rekao: »Što se tiče proučavanja književnosti, u tom vredim koliko i svako drugi, ali da lično živim životom uzvišenijeg čoveka, mislim da nisam nikad uspeo.«

Konfucije je rekao: »Da sam svetac ili istinski čovek, toliko nisam uobražen. Ali priznajem, međutim, da sam stalno nastojao da učinim sve što mogu i da sam učio ostale ljude.«

Konfucije je rekao: »Vi mislite da ja mnogo znam. Ne znam. Neki neobrazovan čovek me je upitao nešto i nisam umeo ni reći da mu odgovorim. Samo sam prodiskutovao obe strane pitanja i našao se u potpunoj nedoumici.«

Konfucije je rekao: »U svakom sećetu od deset porodica uvek će se naći čovek koji je pošten i ispravan koliko i ja, ali se neće naći niko ko je toliko odan studijama.«

Konfucije je rekao: »Možda mogu da uporedim sebe sa svojim starim prijateljem Laopengom. Ja samo pokušavam da opišem (ili produžim) staru tradiciju, a ne da stvorim nešto novo. Ja samo želim da stignem do istine i volim drevne nauke.«

Konfucije je rekao: »Čutke ceniti istinu, stalno učiti i poučavati druge bez prestanka — to je za mene nešto sasvim prirodno.«

»Ono što me muči i do čega mi je stalo jeste sledeće: da mi se ne desi da zanemarim usavršavanje svog karaktera, da mi se ne desi da zanemarim svoje studije, i da mi se ne desi propust, pa da krenem napred kad vidim pravilan tok, ili da ispravim sebe kad vidim neku svoju grešku.«

Konfucije je rekao: »Ja se nisam rodio kao mudar čovek. Ja samo volim drevne nauke i mnogo se trudim da ih izučim.«

Konfucije je rekao: »Ah, Ce, zar misliš da sam ja prosto mnogo učio i nastojao da sve zapamtim?« »Da, zar nije tako?« »Nije«, rekao je Konfucije, »ja imam izvestan sistem ili osnovnu nit koja se provlači kroz sve.«

Konfucije je rekao: »Ima ljudi koji ne razumeju predmet, ali žure i izmišljaju stvari. Ja nisam ta-

kav. Čovek postaje mudar ako sluša mnogo i ide za onim što je dobro, i ako gleda mnogo i pamti.«

Konfucije je rekao: »Ponekad bih proveo čitav dan bez jela i čitavu noć bez sna, zauzet mislima i nesposoban da dođem do nekih rezultata. Onda bih rešio da ponovo studiram.

Konfucije je rekao: »Kad god šetam u društvu u kome nas je trojica, uvek mi jedan od njih može biti učitelj (ili je uvek tu jedan koji ima nečemu da me nauči). Odaberem dobru osobu i uzimam je za primer, ili uočim lošu osobu i izbegavam da takav budem.«

Konfucije je rekao: »Neću da učim čoveka koji sam ne želi da uči, i neću objašnjavati onom koji sam ne pokušava da sebi razjasni stvari. I ako objasnim jednu četvrtinu, a čovek se opet ne potrudi da o njoj razmišlja i da sam izvuče ono što je prečutno sadržano u preostale tri četvrtine, neću se potruditi da ga ponovo poučavam.«

Konfucije je rekao: »Još se nije našla osoba koja je k meni došla sa suvim mesom kao poklonom (plata za pouku) a da sam odbio da je poučavam.«

Mladići iz sela Hu pošli su po zlu putu, i jednoga dana neki mladići iz tog sela došli su da posete Konfucija, a njegovi učenici su se iznenadili kad ih je Konfucije primio. Konfucije je rekao: »Ne budite suviše strogi prema ljudima. Za mene je važno kako oni dolaze, a ne šta će uraditi kada odu. Kad mi neki čovek prilazi sa čistim namerama, ja poštujem njegove čiste namere, mada ne mogu garantovati za ono što će on uraditi docnije.«

Konfucije se našao u teškoćama u K'uangi i rekao je: »Pošto je kralj Ven umro, nisam li ja onaj koji čuva i poseduje tradiciju kralja Vena? Ako je nebeska volja da se ta moralna tradicija izgubi, potomstvo nikad više neće ništa znati o toj tradiciji. Ali, ako je nebeska volja da se ta tradicija ne izgubi, šta meni može narod K'uangi?«

Konfucije je rekao: »Nebo mi je podarilo moralnu sudbinu (ili misiju). Šta može Huan T'uei (oficir koji ga je terao) da mi naškodi?«

Konfucije je rekao: »Dajte mi još nekoliko godina da se opet prihvatim proučavanja *Knjige promena*, kad mi bude pedeset i onda se nadam da ću biti u stanju da izbegnem krupne greške (ili pogreške u rasuđivanju).«

Konfucije je često govorio o poeziji, istoriji, izvođenju ceremonija. To su stvari o kojima je on često govorio.

Konfucije je retko govorio o dobitku ili sudbini ili istinskom čoveštvu.²

Konfucije nije govorio o čudovištima, fizičkim poduhvatima, neposlušnom ponašanju i nebeskim duhovima.

Konfucije je poučavao četiri oblasti: književnost, lično ponašanje, kako biti veran sebi i pošten u društvenim odnosima.

Konfucije je lovio ribu udicom, a nikad nije upotrebljavao mrežu. Nikad nije pucao u pticu koja nije u letu.³

Konfucije je odbacivao ili pokušavao da izbegne četiri stvari: samovolju mišljenja, dogmatičnost, uskogrudost i egoizam.

Konfucije je bio nežan ali dostojanstven, ozbiljan ali ne strog, učtiv i potpuno neusiljen.

Jen Huei je uzdahnuo i rekao: »Vi težite za nečim i to vam izgleda visoko. Pokušavate da to postignete vežbom i izgleda vam teško. Čini vam se da to vidite ispred sebe, a ono se odjednom pojavi iza vas. Učitelj ume nežno da vodi čoveka i da ga uči. Učio me je kako da proširim svoje biće čitanjem književnosti i kako da vladam sobom posmatrajući svoje ponašanje. Osećao sam kao da me nešto nosi, ali pošto sam učinio sve što je bilo u mojoj moći,

ili razvio ono što je bilo u meni, ostalo je još uvek nešto izvan i neuhvatljivo. Ma šta radio da doprem do njega, ne nalazim put.«

Šusun Vushu je rekao dostojanstvenicima na dvoru: »Cekung je bolji čovek od Konfucija.« Cefu Čingpo je rekao to Cekungu, a ovaj je primetio: »To vam je kao kućni zidovi. Moj kućni zid dopire samo do ramena, i stoga je svet napolju u stanju da vidi moju lepu kuću, dok je Konfucijev zid visok dvadeset ili trideset stopa i, ako ne uđete unutra, ne možete videti lepotu njegovih dvorana i veličanstvenost njegovog nameštaja. Ali, veoma je mali broj ljudi koji mogu prodreti u to domaćinstvo. Stoga je savršeno lako razumeti ono što Šusun kaže.«

Opet je Šusun pokušao da umanja veličinu Konfucija, a Cekung je rekao: »Ne vredi ni pokušavati. Konfuciju ne možeš umanjiti vrednost. Ostali veliki ljudi su kao brežuljci i brdašca na koja se možeš popeti, ali Konfucije je kao mesec ili sunce, koje nikad ne možeš doseći. Možeš da zažmiriš na sunce ili mesec, ali ako zatvoriš oči, šta ćeš time naškoditi suncu ili mesecu? Samo pokušavaš da uradiš nemoguće.«

II

EMOTIVNI ŽIVOT KONFUCIJA I NJEGOV ODNOS PREMA UMETNOSTI

Kada je Jen Huei umro, Konfucije je gorko plakao i njegovi sledbenici su rekli: »Ti si sasvim potresen.« Konfucije je rekao: »Zar sam potresen? Ali ako me smrt ove osobe nije potresla, čija će me onda smrt uopšte potresti?«

Konfucije se nikad nije sit najeo u prisustvu ljudi koji su u žalosti. Ako je toga dana plakao, onda nije pevao.

Konfucije je veoma ozbiljno shvatao: ceremonijalno kupanje pre religioznog obreda, rat i bolest.

Neko je upitao Konfucija šta znači Velika žrtva carskim precima, Konfucije je rekao: »Ja ne znam. Svako ko bi znao objašnjenje, mogao bi da rešava sve stvari pod nebom isto ovako lako kao što ja stavljam ovo ovde.« I on pri tom stavi prst na dlan svoje ruke.

Kada je Konfucije prinosiso žrtvu svojim precima, osećao se kao da su njegovi preci fizički prisutni, a kad je prinosiso žrtvu ostalim bogovima, osećao se kao da su bogovi fizički prisutni. Konfucije je rekao: »Ako lično nisam prisutan kad prinosisim žrtvu, to je kao da je uopšte nisam ni prinosiso.«

Vangsun Čia je upitao: »Zašto ljudi kažu da je bolje biti u dobrim odnosima sa bogom kuhinje nego sa bogom jugozapadnog ugla kuće?« Konfucije je odgovorio: »Gluposti! ako si se ogrešio o nebo, onda nemaš boga kome bi se molio.«⁴

Cekung je hteo da ukine ceremoniju žrtvovanja jagnjeta u zimu. Konfucije je rekao: »Ah, Ce, ti voliš jagnje, ali ja volim instituciju.«

Konfucije je rekao: »Poštujte nebeske i zemaljske duhove, ali držite ih na odstojanju.«

Konfucije je rekao: »Poštujte nebeske i zemaljske duhove, ali držite ih na odstojanju.«

Konfucije je rekao: »Bože, kako sam ostareo! Otkad već ne sanjam vojvodu Čoua.«⁵

U zemlji Č'i, Konfucije je čuo muziku Hsiaoa, i tri meseca nije okusio mesa, govoreći: »Nikad nisam mislio da muzika može biti tako lepa.« Kad bi Konfucije pevao u prisustvu još nekog i pesma mu se svidela, onda bi zatražio da se ponovi i pridružio bi se horu.

Konfucije je rekao: »Budite se s poezijom, prema *liju*, usavršavajte karakter a svoje obrazovanje upotpunjavajte muzikom.«

Konfucije je rekao: »Od kada sam se iz Veia vratio u Lu, u stanju sam da klasifikujem različitu vrstu muzike, i ja i *sung* su vraćeni na svoja prava mesta.«

Jen Huei je pitao kako treba vladati. Konfucije je odgovorio: »Služi se kalendarom dinastije Hsia (godina Hsia počinje januarom, ili februarom po sunčanom kalendaru, dok godina Čua počinje novembrom), usvoji (drvena, teška i prilično neukrašena) kola dinastije Šang, i upotrebi krunu dinastije Ču. Što se tiče muzike, usvoji igru *Hsiao*. Ne koristi muziku Čeng i udalji glupe dodvorice. Muzika Čeng je lascivna, a glupe dodvorice su opasne.«

(Celu je svirao na instrumentu *se*) a Konfucije je rekao: »Kako se A Ju usuđuje da svira tako strašnu muziku u mojoj kući!« Učenici su tada počeli da gledaju s visine na Celua, a Konfucije je rekao: »A Ju je ušao u predvorje, ali nije ušao u unutrašnju sobu.«⁶

Konfucije nikad nije upotrebljavao marinsko-plavu ili skrletnu boju za pojas ili okovratnik na svom odelu. Nikad nije nosio crvenu ili ljubičastu pidžamu. Leti je nosio rublje ispod tankog (prozirnog) prostog ili finog lanenog ogrtača. Kaput od jagnjeće kože postavio bi crnim materijalom, kaput od bele srne belim materijalom, a kapu od lisice braon (ili žutim) materijalom. Noćna košulja mu je uvek bila duža za pola dužine. Kod kuće je nosio kaput od lisičjih koža s dugom dlakom. Nosio je sve vrste privezaka (o pojasu), izuzev kad je bio u tuzi.

Nikad mu pirinač nije bio dovoljno beo i nikad mu seckano meso nije bilo dovoljno fino iseckano. Kad bi hrana bila kašasta ili neukusna, ili kad bi riba bila loša ili meso kvarno, on ne bi jeo. Kad bi hrana promenila boju, on je ne bi jeo. Kada hrana ne bi bila sezonska, on je ne bi jeo. Kad meso ne bi bilo isečeno (kako treba, on ga ne bi jeo. Kad se jelo ne bi služilo sa odgovarajućom sosom, on ga ne bi jeo. Kad je na stolu bilo mnogo mesta, on ga nikad ne bi uzimao sa pirinčem preko određene količine; a što se tiče vina, tu sebi nije postavljao nikakvih granica, izuzev što bi uvek prestao da pije pre nego što se opije. Vino

ili meso kupljeno u dućanu nije nikad jeo. Jelo bez đumbira na stolu ne bi jeo. Nikad se ne bi prejeo.

Za vreme grmljavine lice mu je uvek menjalo boju.

III

KONVERZACIONI STIL

Celu, Ceng Hsi, Jan Č'iu i Kunghsi Hua sedeli su zajedno jednoga dana i Konfucije je rekao: »Nemojte misliti da sam ja nešto stariji od vas i da zato hoću da se pravim važan. Vi među sobom često govorite da vas ljudi ne poznaju. Pretpostavimo da vas neko zna, ja bih onda želeo da vidim kako vi izgledate takvoj osobi.« Celu odmah odgovori: »Ja bih voleo da vladam zemljom koja ima hiljadu kola, zemljom koja se nalazi između dve moćne susedne države koje su u ratu i u kojima vlada glad. Voleo bih da se brinem o takvoj zemlji i ona bi za tri godine postala jaka i sređena.« Konfucije se nasmešio na to i rekao: »A šta ti misliš, Č'iu?« Jan Č'iu odgovori: »Da mi se da zemlja od šezdeset ili sedamdeset kvadratnih *lija* ili možda zemlja od samo pedeset ili šezdeset kvadratnih *lija*. Da upravljam njome i za tri godine ljudi bi imali dovoljno hrane, ali proučavanje moralnog poretka i muzike ostavio bih boljem od sebe.« (Okrećući se Kunghsi Huau) Konfucije je rekao: »A šta ti misliš, Č'i?« Kunghsi Hua odgovori: »Neću da kažem da to i umem, ali bih bio voljan da naučim. Na svečanostima prilikom religioznih obreda i na konferencijama prinčeva, voleo bih da nosim svečanu kapu i ogrtač i da budem niži službenik koji pomaže pri svečanosti.« »A šta ti misliš, Tiene?« Ovaj (Ceng Hsi) baš je svirao na instrumentu *se* i, udarivši ga, ostavi instrument, diže se i reče: »Moja ambicija se razlikuje od njihovih.« »Ne smeta«, rekao je Konfucije, »mi prosto pokušavamo da vidimo šta bi koji od vas voleo da uradi.« Onda on odgovori: »U kasno proleće, kada je novo proletnje odelo gotovo, voleo bih da idem sa pet-šest odraslih i šestoro-sedmoro de-

ce na reku Č'i da se kupam, i posle kupanja da odem do šume Vuju da uživam u povetarcu, i onda da pevamo putem vraćajući se kući.« Konfucije je duboko uzdahnuo i rekao: »To je čovek blizak mom srcu.«

Konfucije je rekao: »Mislite li da ja nešto krijem od vas dvojice-trojice? Ne, ne krijem ništa od vas. Nema ničeg što ja radim a da ne delim sa vama. To sam ja.«

Konfucije je otišao u grad Vu (gde je njegov učenik Ceju bio postavljen u magistratu) i čuo kako narod peva uz pratnju gudačkih instrumenata. Konfucije se nasmešio i rekao Ceju: »Ti pokušavaš da ubiješ piliće velikom satarom kojom se ubija krava.« »Ali ja sam čuo od tebe«, odgovori Ceju, »da kada uzvišeni čovek sazna šta je kultura, on postaje ljubazan prema narodu, a kad običan čovek nauči šta je kultura, on postane disciplinovan.« Konfucije (okrenut ostalim učesnicima) je rekao: »Priatelji, tačno je ono što on kaže. Šalio sam se s njim.«

Neki ljudi iz Tahsianga rekoše: »Zaista je velik Konfucije! On zna o svemu nešto, a nije stručnjak ni za šta.« Kad je Konfucije to čuo, rekao je: »U čemu ću sada da se specijalizujem? Hoću li se specijalizovati u veštini gađanja strelom ili u teranju kola?«

Ministar pravde iz Č'ena upita Konfucija da li vojvoda Čao iz Lua zna šta se priliči (*li*), a Konfucije odgovori da zna. Kada je Konfucije otišao, ministar pozva Vumu Č'ija k sebi i reče mu: »Da li je uzvišeni čovek pristrastan prema svojoj zemlji? Slušao sam da uzvišeni čovek ne treba da bude pristrastan. Vojvoda Cao oženio se ženom iz Vua, koja je imala isto porodično ime, a nazvao je Mengece iz Vua. E pa sad ako taj čovek ne zna šta se priliči, ko onda zna?« Doonije Č'i to ispriča Konfuciju, a Konfucije je rekao: »Kako sam srećan! Kod god pogrešim, mogu biti siguran da će to ljudi otkriti.«

Cekung je rekao: »Evo divnog komada nefrita. Sačuvanog u kutiji da bi se prodao po dobroj ceni.« Konfucije je primetio: »Da bi se prodao! Dā bi se prodao! Ja sam onaj koji čeka na dobru cenu da bih se prodao!«

Neko se raspitivao za Ceč'ana (dobrog ministra iz Čenga) i Konfucije je rekao: »On je dobar čovek.« Čovek se onda raspitivao za princa Cehsija (iz Č'ua) i Konfucije je rekao: »O taj čovek! O taj čovek!«

Konfucije je pitao Kungminga kakav je Kung-sun Vence: »Je li istina da vaš vladar ne govori, da se ne smeje i ne uzima ništa od naroda?« Kungming Čia je odgovorio: »To je preterana priča. Moj gospodar govori samo kad treba, i zato narodu nije dosadno kad govori. Smeje se samo kad je srećan, i zato narodu nije dosadno kad se smeje. I uzima od naroda samo kad je pravo da uzme, i zato narod ne mari što mu se uzima.« Konfucije je rekao: »Zaista! Tako li je to?«

Cekung je voleo da kritikuje ljude, a Konfucije mu je rekao: »Ah, Ce, ti si zaista pametan, zar ne? Ja nemam vremena za takve stvari.«

Konfucije je rekao: »Ja se mnogo divim čoveku koji ceo dan hoda s punim stomakom i praznom dušom. Kako to uopšte može? Više bih voleo da igra šaha, meni bi to izgledalo mnogo bolje.

Vidam mnogo sveta koji se skuplja celog dana i nikad ništa ozbiljno ne razgovara, i koji voli da se šali na račun drugih ljudi. Čudno, kako to može!«

Konfucije je rekao: »Ja ću da mirujem!« Cekung je primetio: »Ako ti budeš mirovao, kako ćemo naučiti da učimo druge?« A Konfucije je rekao: »Da li nebo govori? Četiri godišnja doba se smenjuju svojim redom i različite plodove donose. Da li nebo govori?«

Konfucije je rekao: »Razgovaram ponekad sa Hueijem čitav dan, a on prosto sedi mirno kao

budala. Onda odlazi u svoju sobu i razmišlja o onom što sam mu rekao i kadar je da dođe do neke svoje ideje. Nije on budala.«

IV

KONFUCIJEVA IRONIJA

Konfucije je rekao: »Posmatrajući greške nekog čoveka, saznajemo karakter toga čoveka.«⁷

Cekung je upitao Konfucija: »Šta misliš, kakva se osoba može s pravom nazvati *učenjakom*?« Konfucije je rekao: »Osoba koja ima osećanje časti u ličnom ponašanju i na koju se možeš osloniti da će pozvano i dostojanstveno izvršiti neku diplomatsku misiju u stranoj zemlji, takva osoba može s pravom da se nazove učenjakom.« »A zatim koja?« »Čovek koji je poznat kao dobar sin u svojoj porodici i zbog poniznosti i poštovanja uživa ugled u svom selu.« »A kakva vrsta osobe dolazi posle njega?« »Osoba koja je krajnje pažljiva u pogledu svog ponašanja i govora i uvek održi svoju reč. To je uobražena, niža vrsta ljudi, ali je, ipak, možemo svrstati odmah za onim dvema.« »Šta misliš o današnjim službenicima?« »Oh!« rekao je Konfucije: »O tim vrećama pirinča! Njih ne ubrajam ni u šta.«

Konfucije je jednom bio ozbiljno bolestan, a Celu je zatražio od njegovih učenika da se u slučaju smrti predstave i kao njegovi službenici (da bi prilikom sahrane nadmašio i stil istaknutih službeničkih porodica). Kad se Konfucije nešto oporavio, primetio je: »Lopov jedan! Sve mi je to spremao iza leđa. Ja nemam nikakvih službenika u svojoj kući, a on želi da izgleda da ih imam. Koga ja mogu prevariti? Mogu li prevariti Boga?«

Konfucije je posetio kraljicu Nansiju i Celu je bio nezadovoljan. Konfucije se zaklinjao: »Ako sam rekao ili uradio nešto što ne valja, neka me grom ubije, neka me grom ubije!«

Cai Ju je spavao danju i Konfucije je primetio: »Ne vredi praviti rezbariju od drveta koje je trulo, ili beliti zid načinjen od zemlje sa đubrišta. Zašto bih se trudio da ga grdim?« Konfucije je rekao: »Ranije, kad bih slušao kako neki čovek govori, očekivao sam da će njegovo ponašanje biti u skladu sa onim što govori. Ali sada kad čujem kako neki čovek govori, zadržavam svoj sud dok ne vidim kako dela. Ovo sam naučio od Cai Jua.«

(*Konfucije nije voleo lošu igru reči.*) Vojvoda Ai je upitao kakvi su bili običaji prilikom obreda obožavanja zemlje, a Cai Ju je odgovorio: »Hsiai su sadili borove na oltar, Sangi su upotrebljavali čemprese, a Čui kestenove, da bi ljudi kestenje izvlačili iz vatre.« (Igra reči, da svetu zadaju muke i strah.) Kad je Konfucije to čuo, rekao je: »Bolje je da zaboraviš tu pripovest! Neka bude šta bude! Nemoj pokušavati da ispravljáš prošlost.«

Ju Pei je želeo da poseti Konfucija, a Konfucije je odbio izgovarajući se da je bolestan. Kad je čovek stigao do njegovih vrata, Konfucije je uzeo gudački instrument *se*, i zapevao da bi ga ovaj čuo (i tako saznao da on, u stvari, nije bolestan).

Jang Ho je želeo da poseti Konfucija, a Konfucije nije hteo da ga primi. Jang je tada poklonio Konfuciju svinjsku nožicu, a Konfucije se pobrinuo da sazna kada Ho neće biti kod kuće i onda je otišao da mu vrati posetu, ali ga na putu sretno. Jang Ho reče Konfuciju: »Hajdemo, hteo bih da pričam s vama! Možete li nazvati finim onog čoveka koji zna kako da dovede zemlju u red, a pušta je da ode do đavola?« »Dabome da ne«, reče Konfucije. »Možete li nazvati mudrim onog čoveka koji želi da dođe do vlasti, a ipak propušta priliku kada ona naiđe?« »Dabome da ne«, reče Konfucije. »Ali vreme brzo prolazi«, primeti Jang Ho. Konfucije je odgovorio (sarkastično): »Da, gospodine, postaću službenik.« (Jang Ho je bio moćan, ali pokvaren velikodostojnik u Luu, i Konfucije je odbio da služi pod njim.)

Baron Č'eng Č'en ubio je vojvodu Čiena (u Č'iju), a Konfucije se, prema ceremoniji, najpre okupao, onda otišao da poseti vojvodu iz Lua i rekao mu: »Č'eng Heng je ubio vojvodu, svoga pretpostavljenog. Moramo poslati kaznenu ekspediciju.« »Razgovarajte sa tri barona (iz Lua).« Konfucije je odgovorio: »Vi znate da ja kao službenik moram formalno da vas obavestim o toj stvari.« »Razgovarajte sa tri barona«, rekao je opet vojvoda. Konfucije onda ode da razgovara sa trojicom barona koji se nisu složili, i Konfucije im reče: »Vi znate da ja kao službenik na ovoj dužnosti moram formalno da vas obavestim o toj stvari.«

Juan Jan (poznat po tome što je pevao prilikom smrti svoje majke) čučao je u prisustvu Konfucijevom i Konfucije je rekao: »Kao dete, bio si nezaboran; otkako si porastao, apsolutno ništa ne radiš; a sad u starosti nećeš da umreš! Ti si lopov!« I Konfucije ga prugom udari po cevanici.

Baron K'ang Či bio je zabrinut zbog lopova i provalnika u zemlji i zatražio savet od Konfucija i Konfucije je rekao: »Ako ti sam ne voliš novac, podaj ga lopovima i oni ti ga neće uzimati.«

Baron K'ang Či bio je bogatiji od vojvode Čua, a Jan Č'iu, Konfucijev učenik (koji je bio baronov sekretar), i dalje je skupljao porez od ljudi da bi obogatio barona. Konfucije je rekao (svojim učenicima): »On nije moj učenik. Vi možete udarati u bubanj i odreći ga se. Imate moju dozvolu.«

Baron K'ang Či je hteo da napadne grad Č'uaniju i Jan Č'iu i Celu su posetili Konfucija i obavestili ga: »Baron će poslati ekspediciju protiv Č'uanijua.« Konfucije je rekao: »Ah, Č'iu, zar to nije tvoja greška? Grad Č'uaniju su drevni carevi prvobitno odredili kao feud za održavanje bogoslužnja na brdu Tungmeng, a pored toga on se nalazi u granicama Lua, a upravljajući je naimenovao sam osnivač dinastije. Kako možeš i pomisliti da pošalješ ekspediciju da preotme grad (da bi proširio baronovu teritoriju)?« »Baron ga želi, ne mi«, odgovori Jan Č'iu. »Ah, Č'iu«, rekao je Konfucije.

»Stari istoričar Ču Jen je kazao: 'Na svojoj zvaničnoj dužnosti radi što bolje možeš, a ako ne možeš, napusti je.' Ako nekome pretila opasnost, i vi mu ne pomognete, ili ako neko pada, i vi ga ne poduprete, kakva je onda korist od toga što ste pomoćnik ili vođa? Ono što si mi maločas rekao nije tačno. Kad tigar ili bivol pobegne iz ogradenog prostora, ili kada se nađe razbijen komadić posvećenog nefrita, ko je kriv za to (ako ne čuvar)?« »Ali taj Č'uaniju leži odmah do grada Pi (baronovog)«, reče Jan Č'iu, »i ako ga sada ne otmemo, ostaće večita pretnja našoj odbrani u budućnosti.« Konfucije je odgovorio: »Ah, Č'iu, džentlmen mrzi osobu koja je naumila da nešto uradi iz sebičnih pobuda a pri tom nastoji da izmisli čitav niz izgovora. Slušao sam da se čovek (koji je) zadužen da se brine o nekoj državi ili porodici ne brine o tome koliko ljudi ima, nego da li je bogatstvo razdeljeno na jednake ili nejednake delove, on ne brine o siromaštvu nego o opštem nezadovoljstvu. Jer kada se bogatstvo razdeli na podjednake delove, nema siromaštva; kad je narod ujedinjen, ne možeš ga nazivati malom nacijom, i kada nema nezadovoljstva (ili kada narod ima osećanje sigurnosti), zemlja je sigurna. Prema tome, ako vam narod u susednoj zemlji ne ukazuje poštovanje, obratite pažnju na građanski razvoj u svojoj sopstvenoj zemlji da biste privukli narod, a kada dođe postupite tako da poželi da se tu i nastani i živi u miru. A eto vas dvojica, kao sekretari koji pomažete svom šefu, niste bili u stanju da navedete narod iz susednih gradova da vam ukazuje poštovanje i da vam dođe. Vidite kako je zemlja Lu razrivena a niste u stanju ništa da učinite, i onda počinjete da razmišljate kako biste otpočeli rat baš u samoj zemlji. Strah me je da će baron imati da se brine o vašem sopstvenom domazluku, a ne o gradu Č'ianiju.«

DUHOVITOST I MUDROST

Konfucije je rekao: »Znati ono šta znaš i znati šta ne znaš karakteristično je za onoga koji zna.«

Konfucije je rekao: »Sa čovekom koji ne kaže sebi: 'Šta da radim? Šta da radim?' — s takvim čovekom ja zaista ne znam šta da radim.«

Konfucije je rekao: »Čovek koji napravi grešku i ne ispravi je, pravi drugu grešku.«

Konfucije je rekao: »Kaže se — teško je biti kralj, ali nije lako biti ni ministar.«

Baron Ven Či je rekao da on uvek tri puta razmisli pre nego što nešto uradi. Kad je to Konfucije čuo, rekao je: »Sasvim je dovoljno razmisliti i dva puta.«

Konfucije je rekao: »Ne očekujem da ću danas naići na nekog sveca, ali ako naiđem na džentlmena, biću sasvim zadovoljan.«

Konfucije je rekao: »Čovek koji ima lepu dušu imaće uvek i nešto lepo da kaže, ali čovek koji kaže nešto lepo ne mora nužno da ima i lepu dušu. Videćemo da istinski pravi čovek (ili istinski veliki čovek) uvek ima i hrabrosti, ali isto tako ćemo videti da hrabar čovek nema uvek istinskog čoveštva.«

Konfucije je rekao: »Čovek koji se hvali bez ikakvog stida uveriće se da je veoma teško živeti prema svojoj hvali.«

Konfucije je rekao: »Čovek koji voli istinu (ili učenost) bolji je od čoveka koji je poznaje, a čovek koji u njoj nalazi sreću, bolji je od čoveka koji je voli.«⁹

Konfucije je rekao: »Kad čovek razgovara sa suverenom, mora voditi računa o tri stvari: Govoriti pre nego što si upitan, naziva se 'impulzivnošću'. Ne odgovoriti kada si upitan, naziva se 'pomanjkanjem otvorenosti'. A govoriti i ne primećujući suverenovo raspoloženje, naziva se 'slepilom'.«

Konfucije je rekao: »Kada nađeš čoveka s kojim vredi govoriti i ne govoriš, izgubio si čoveka. Kada nađeš čoveka s kojim ne vredi govoriti i govoriš, izgubio si (protraćio si) reči. Mudar čovek ne gubi ni čoveka ni reči.«

Konfucije je rekao: »Džentlmen ne hvali čoveka (niti ga dovodi na položaj) na osnovu onoga što ovaj kaže, i ne opovrgava istinitost onoga što neko kaže zato što ne voli osobu koja to kaže (ako je ona dobra).«

Cekung je upitao Konfucija: »Šta ćeš reći ako u nekom selu svi vole jednu osobu?« »To nije dovoljno«, odgovorio je Konfucije. »Šta ćeš reći ako u nekom selu svi ne vole neku osobu?« »To nije dovoljno«, rekao je Konfucije... »Bolje je kad tu osobe dobri ljudi u selu vole, a rđavi ljudi je ne vole.«

Konfucije je rekao: »Običan čovek često dopadne nevolje zbog svoje ljubavi prema vodi (bukvalno »udavi se« u njoj); džentlmen često dopadne nevolje zbog toga što voli da priča; a veliki čovek često dopadne nevolje zbog toga što voli narod. Svi oni upadnu u ono čemu se približe ili šta im postane blisko. Voda izgleda tako bliska ljudima, ali često ih podavi zato što se njoj na izgled lako možemo približiti a ipak je opasna kad joj pridemo sasvim blizu. Pričanje lako uvali čoveka u nevolju, jer kad govoriš, uvotrebljavaš mnogo reči i lako ti izlaze iz usta, ali ih teško možeš vratiti. Ljudi često uvale čoveka u nevolju zato što su niski i nisu otvoreni; možeš ih poštovati, ali ih ne moraš vredati ili povrediti. Stoga džentlmen mora biti veoma obazriv.«

Konfucije je rekao: »Ljudi koji žive rasipno lako mogu postati snobovi (ili uobraženi), a ljudi koji

žive jednostavno lako mogu postati vulgarni. Više volim vulgarne ljude nego snobove.«

Konfucije je rekao: »Kad u zemlji vlada red, sramota je biti siromašan i običan čovek. Kad je u zemlji haos, sramota je biti bogat i visoki službenik.«

Konfucije je rekao: »Možeš li da zamisliš sićušnu dušicu na položaju ministra? Pre nego što dođe do tog položaja, on je pun brige da dođe do njega, a pošto ga dobije, pun je brige da ga ne izgubi, a ako počne da se brine da ga ne izgubi, onda ne postoji ništa što on ne bi bio u stanju da učini (da ga zadrži).«

Konfucije je rekao: »Ne brini se ako svet ne zna za tvoje sposobnosti, ali se brini ako ih nemaš.«

Konfucije je rekao: »Džentlmen okrivljuje sebe, dok običan čovek okrivljuje druge.«

Konfucije je rekao: »Ako je čovek strog prema sebi i širok prema drugima, nikad neće kod drugih izazvati ozlojeđenost.«

Konfucije je rekao: »Čovek koji ne razmišlja i ne planira unapred naići će na nevolju odmah ispred svojih vrata.«

Konfucije je rekao: »Ugladen govor često muti naše saznanje o tome ko je dobar a ko nije. Čovek koji ne može da se pomiri sa malim gubicima i nezgodama pokvariće često i neki veliki plan.«

Konfucije je rekao: »Kad govorite o nekom ko je krajnje vaspitan, ne divite se njegovoj snazi nego njegovoj naravi.«

Neko je rekao: »Šta misliš o tome da se zlo uzvratiljubaznošću?« Konfucije je rekao: »Čime ćeš onda uzvratiti ljubaznost? Ljubaznost uzvratiljubaznošću, ali zlo uzvratilpravdom (ili strogošću).«

Konfucije je rekao: »Kad ljubaznost uzvratiljubaznošću, podstičeš ljude na dobro. Kad zlo uzvratilzlim, onda ljude opominješ da ne čine zlo.«

Konfucije je rekao: »Uzvratiti zlo ljubaznošću oznaka je plemenitog karaktera. Uzvratiti ljubaznost zlim oznaka je zločinca« (*Liki*, Glava XXXII).

Konfucije je rekao: »Ljudi se rađaju manje-više slični, ali se postepeno svojim navikama sve više udaljuju jedni od drugih.«

Konfucije je rekao: »Samo se ljudi najuzvišenijeg i najnižeg karaktera ne menjaju.«

Konfucije je rekao: »Video sam pirinač koji izraste, ali ne procveta, i video sam pirinač koji cve-ta, ali ne donese ploda.«

Konfucije je rekao: »Ako neki čovek čak ima i lep talenat kao vojvoda Ču, ali je gord i sebičan, ne zaslužuje ni pogleda.«

Konfucije je rekao: »Ako značajan čovek ne pazi na svoj izgled (ili svoje ponašanje), onda nije dostojanstven. Učenost sprečava čoveka da bude usko-grud. Pokušaj da ti glavni princip bude odanost i vernost. Nemoj imati prijatelja koji nisu dobri kao što si ti. Kad imaš nekih grešaka, ne plaši se da ih ispraviš.«

Konfucije je rekao: »Kad vidiš nekog dobrog čoveka, pokušaj da nadmašiš njegov primer, kad vidiš nekog rđavog čoveka, ispita-j da i ti nemaš iste greške.«

Konfucije je rekao: »Da, da! nikada još nisam video nekoga ko bi znao svoje sopstvene greške i optuživao sebe zbog njih.«

Konfucije je rekao: »Nemoj kritikovati tuđe nedostatke, kritikuj svoje sopstvene.«

Cekung je rekao: »Šta misliš o osobi (koja nije snob (koja nije servilna) kada je siromašna, a nije

uobražena kada je bogata?» Konfucije je rekao: »To je prilično dobro. Bilo bi bolje kad bi ta osoba bila srećna kada je siromašna, a samodisciplinovana kada je bogata.«

Konfucije je rekao: »Možete ubiti generala jednoj armiji, ali ne možete ubiti ambiciju u običnom čoveku.«

VI

HUMANIZAM I ISTINSKO ČOVEŠTVO

Humanizam

Konfucije je rekao: »Čovek je taj koji istinu stvara velikom, a ne stvara istina čoveka velikim.«

Konfucije je rekao: »Istina se ne sme odvajati od ljudske prirode. Ako se ono što se smatra istinom odvoja od ljudske prirode, ne sme se smatrati istinom.«

Celu je zapitao kako da se obožavaju nebeski i zemaljski duhovi. Konfucije je rekao: »Mi još ne znamo ni kako da služimo ljudima, kako bismo onda znali da služimo duhovima?» »A što se tiče smrti?« glasilo je sledeće pitanje. Konfucije je rekao: »Mi ne poznajemo još ni život, a kako možemo poznavati smrt?«

Nekakva štala je izgorela. Vrativši se iz dvora, Konfucije je upitao: »Da li je neki čovek povređen?« A nije se raspitivao za konje.

Mera čovekova je čovek

Konfucije je rekao: »Onome ko voli da živi prema principima istinskog čoveštva bez spoljnih podstreka i ko, bez straha od pretnji i kaznama, mrzi sve što je suprotno principima istinskog čoveštva, tome čitavo čovečanstvo izgleda samo kao jedan je-

dini čovek. Stoga čovek od vrednosti raspravlja o svim postupcima uzimajući samog sebe kao osnovno merilo, i onda stvara pravila koja obični ljudi moraju da slede« (*Liki*, Glava XXXII).

Konfucije je rekao: »Istinsko čoveštvo zahteva veliku sposobnost i teško je stupiti na put koji vodi k njemu. Ne možeš ga dići rukama i ne možeš doći do njega hodajući pešice. Onaj ko mu se približi više od ostalih, može se već nazvati 'istinskim čovekom'. Ali zar nije teško čoveku da običnim naporom stigne do njega? Stoga ako džentlmen meri ljude apsolutnim merilom pravičnosti, onda je teško biti pravi čovek. Ali, ako meri ljude merom čoveka, onda će bolji ljudi imati kriterijum prema kome da se upravljaju« (*Liki*, Glava XXXII).

Konfucije je rekao: »Čoveku koji u dubini srca oseća da je srećan i prirodan kad dela prema principu istinskog čoveštva, čitavo čovečanstvo izgleda samo kao jedan čovek« (*Liki*, Glava XXXII).

Cekung je upitao: »Da je sad ovde čovek koji je dobročinitelj čovečanstva i koji može da pomogne masama, da li bi ga nazvao istinskim čovekom?« »Pa, to ne bi bio samo istinski čovek«, rekao je Konfucije, »bio bi to sveti čovek. Čak ni carevi Jao i Hsum nisu dostigli tu meru. Istinski čovek, želeći da izgradi svoj sopstveni karakter, pokušava takođe da izgradi karakter i drugih ljudi, i želeći sam da uspe, pomaže i drugima da uspeju. Znati kako da im se približiš (uzimajući) merila svojih suseda (ili uzimajući činjenice običnog, svakodnevnog života), metod je ili formula za postizanje istinskog čoveštva.«

Konfucije je rekao: »Da li je merilo za istinsko čoveštvo najzad tako daleko od nas? Kad hoću istinsko čoveštvo, ono je tu baš pored mene.«

Zlatno pravilo

Čung Kung se raspitivao šta je istinsko čoveštvo, a Konfucije mu je odgovorio: »Kad se istinski čo-

vek pojavi van kuće, oseća se kao da prima ugledne osobe, a kad vlada narodom, oseća se kao da obožava Boga. Ono što ne želi da se njemu učini, ne čini ni on drugima. I tako i u državi i u domu ljudi su zadovoljni.«

Cekung je rekao: »Ono što ne želim da drugi učine meni, ne činim ni ja drugima.« Konfucije je rekao: »Ah, Ce, ne možeš ti to učiniti.«

Konfucije je rekao: »Ah, C'an, postoji centralni princip koji se provlači kroz sva moja učenja.« »Da«, reče Cengce. Kad je Konfucije otišao, učenici su upitali Cengcea šta je mislio, a Cengce je odgovorio: »To je princip reciprociteta (ili šu).«

Cekung je upitao: »Da li postoji jedna jedina reč koja bi mogla da posluži kao princip ponašanja u životu?« Konfucije je odgovorio: »Možda bi reč 'reciprocitet' (šu) mogla da posluži. Ne čini drugima ono što ne želiš da drugi učine tebi.«

Istinsko čoveštvo

Konfucije je rekao: »Već odavno je teško naći primer istinskog čoveka. Svak pomalo greši tamo gde je slab. Stoga je lako ukazati na nedostatke istinskog čoveka« (*Liki*, Glava XXXII).

Konfucije je rekao: »Već odavno je teško naći primer istinskog čoveka. Jedino uzvišeniji čovek može doći do takvog stanja. Zato uzvišeniji čovek i ne pokušava da kritikuje druge zbog onog u čemu ni on sam ne uspeva, i ne sramoti ljude zbog onoga u čemu nisu uspeli...« (*Liki*, Glava XXXII).

Konfucije je rekao: »Naći za naše moralno biće centralni ključ koji nas spaja sa univerzalnim poretkom (ili postići centralnu harmoniju), to je zaista najviše ljudsko postignuće. Već dugo vremena ljudi su samo u retkim slučajevima bili sposobni za to.«

Jen Huei je pitao šta je to istinsko čoveštvo, a Konfucije je rekao: »Istinsko čoveštvo se sastoji

u tome da se shvati svoje sopstveno biće i vrati moralnom redu i disciplini (ili *liju*). Ako čovek može samo za jedan dan da shvati svoje istinsko biće i da povрати potpunu moralnu disciplinu, svet će ga slediti. Biti istinski čovek zavisi od samog čoveka. Kakve to veze ima sa drugima?«

Konfucije je rekao: »Poniznost je bliska moralnoj disciplini (ili *liju*); jednostavnost karaktera je bliska istinskom čoveštvu; a odanost je bliska iskrenosti srca. Ako čovek pažljivo neguje te osobine u svom ponašanju (postupcima), možda će malo i grešiti, ali neće biti daleko od istinskog čoveštva. Jer uz poniznost i skrušenost, čovek retko pravi greške; uglavnom se može najčešće osloniti na čoveka iskrenog srca, a kad poseduje jednostavnost karaktera, obično je plemenit. Retko ćete pogrešiti ako polazite od te tri osobine« (*Liki*, Glava XXXII).

Konfucije je rekao: »Stanje istinskog čoveštva ne napušta srce Jena Hueija čitava tri meseca. Ostali mogu da žive na tom stepenu samo mesec dana ili samo nekoliko dana.«

Neko je upitao: »Da li biste čoveka koji uspe da ne bude agresivan, gord, ozlojeđen i pohlepan nazvali istinskim čovekom?« Konfucije je rekao: »Kazao bih da je to vrlo retka osoba, ali ne znam da li bih ga nazvao istinskim čovekom.«

Cečang je upitao Konfucija: »Sekretar Ceven (iz Č'ua) bio je tri puta sekretar (visoko ministarsko zvanje) i nije pokazao nikakvo naročito zadovoljstvo kad su ga postavljali, i tri puta je smenjen sa te dužnosti i pri tom nije bio razočaran. Kada je predavao dužnost, sve je pokazao i objasnio svome sledbeniku. Kako bi ti nazvao takvog čoveka?« Konfucije je rekao: »Nazvao bih ga iskrenim i vernim.« »Da li bi za njega rekao da je istinski čovek?« »Ne znam«, rekao je Konfucije. »Kako bih ga mogao nazvati istinskim čovekom?«¹⁰

Neko je rekao da je Čung Kung (učenik Konfucijev) istinski čovek i da nije pričalo. Konfucije je rekao: »Kakva korist od nekog ako je pričalo? Što

više pričaš da bi se odbranio, svet te više mrzi. Ne znam da li je on istinski čovek. Kakva je korist od toga ako je čovek blagolagoljiv?»

Grof Vu Meng je upitao da li je Celu istinski čovek, a Konfucije je rekao: »Ne znam.« Kad ga je ponovo upitao, Konfucije je rekao: »Juu možeš poveriti da vodi računa o hiljadu kola i da se brine o finansijama jedne zemlje. Ali ja ne znam da li je on istinski čovek.« »A šta mislite o Č'iuu?» Konfucije je rekao: »Č'iu možete postaviti za upravnika grada u kome je hiljadu porodica ili za upravnika imanja na kome je stotinu kola (to jest, za ministra), ali ja ne znam da li je on istinski čovek.« »A šta mislite o Č'iuu?» Konfucije je rekao: »Č'iu možete dovesti na dvor, opasana i obučena u zvaničnu odoru i pustiti ga da zabavlja goste, ali ja ne znam da li je on istinski čovek.«

Dalji opis istinskog čoveka

Konfucije je rekao: »Onaj ko nije istinski čovek ne može dugo podneti siromaštvo, niti može dugo izdržati blagostanje. Istinski čovek je srećan i prirodan kada živi u saglasnosti sa principima istinskog čoveštva, a mudar čovek smatra da je prednost živeti u saglasnosti s njima.«

Konfucije je rekao: »Samo istinski čovek zna kako se vole ljudi i kako se mrze ljudi.«

Konfucije je rekao: »Kako uzvišen čovek može da sačuva svoj ugled ako napusti nivo istinskog čoveka? Uzvišen čovek nikada ne napušta nivo istinskog čoveka čak ni za vreme jednog jedinog obroka. Čak i u nevažnim trenucima, on živi na tom nivou, čak i pod veoma nepodesnim okolnostima, on živi na tom nivou.«

Konfucije je rekao: »Ako neko nije istinski čovek, kakva je korist od rituala? Ako neko nije istinski čovek, kakva je korist od muzike?«

Konfucije je rekao: »Istinski čovek je spor na rečima.« Neko je upitao: »Može li se čovek koji je

spor na rečima nazvati istinskim čovekom?« Konfucije je rekao: »Zato što je čoveku teško da učini ono što kaže, dabome da će biti spor na rečima.«

VII

UZVIŠEN I NEUZVIŠEN ČOVEK

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek shvata šta je pravo; neuzvišen čovek shvata ono što se može koristiti.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek voli svoju dušu, neuzvišen čovek voli svoju svojinu. Uzvišen čovek uvek pamti kako je bio kažnjen zbog svojih grešaka; neuzvišen čovek uvek pamti kakve je poklone dobijao.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek je širok prema mišljenju drugih ljudi, ali se potpuno ne slaže sa njima; neuzvišen čovek se potpuno slaže sa mišljenjima drugih ljudi, ali nije širok prema njima.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek je čvrst, ali se ne bori; lako se meša sa ostalima, ali ne stvara klike.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek prebacuje sebi, a neuzvišen prebacuje drugima.«

Konfucije je rekao: »Kod uzvišenog čoveka lako je služiti, ali teško ga je zadovoljiti, jer on se može zadovoljiti samo onim što je pravo, a koristi ljude prema njihovim sposobnostima. Kod neuzvišenog čoveka teško je služiti, ali ga je lako zadovoljiti, jer ga možete zadovoljiti (starajući se o njegovim slabostima), a pri tom ono što radite ne mora biti pravedno, ali kad dođe do toga da koristite ljude, on zahteva savršenstvo.«

Konfucije je rekao: »Uzvišenog čoveka možete postaviti na važno mesto sa velikim diskrecionim pravima, ali mu ne možete dati običan mali posao;

neuzvišenom čoveku možete dati običan mali posao, ali ga ne možete postaviti na važan položaj sa velikim diskrecionim pravima.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek nije onaj koji je dobar samo za jednu određenu vrstu položaja.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek je širokogrud prema svakome i nije isključiv; neuzvišen čovek je isključiv, a nije širokogrud ni prema kome.«

Konfucije i njegovi sledbenici su morali nekoliko dana da hodaju po zemlji Č'en bez hrane; jedan od njegovih sledbenika se razboli i padne u postelju. Celu je došao da poseti Konfucija loše raspoloženog i upitao ga: »Da li i uzvišen čovek ponekad dopadne nevolje?« Konfucije je rekao: »Da, uzvišen čovek takođe ponekad dopadne nevolje, ali kada neuzvišen čovek dopadne nevolje, on je često u stanju da svašta uradi.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek se brine o duhovnim stvarima a ne o životnim sredstvima. Ako mu date da vodi farmu, on će gladovati, ali ako mu date da se bavi studijama, on će naći bogatstva u njima. Uzvišen čovek ne brine o tome da li je siromašan ili nije, on brine o duhovnim stvarima.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek je uvek nepritvoran i oseća se lako (sa sobom i sa drugima); neuzvišen čovek je uvek u brizi zbog nečega.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek se razvija na više, neuzvišen se razvija naniže.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek je dostojanstven, ali nije gord; neuzvišen čovek je gord, a nije dostojanstven.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek se drži principa pravедnosti, ali se ne drži (nužno) svog obećanja.«

Cema Niu je upitao Konfucija šta je džentlmen, a Konfucije je odgovorio: »Džentlmen nema brige

ni straha.« »Da li nemati brige ni straha znači biti džentlmen?« Konfucije je rekao: »Ako pogleda u sebe i bude siguran da je ono što je uradio pravedno, čega onda ima da se plaši i zbog čega da se brine?«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek ide kroz život bez unapred smišljenog toka delatnosti ili tabua. On prosto za svaki dati momenat odlučuje šta je pravo da se uradi.«

Konfucije je rekao: »Uzvišen čovek ne insistira na dobroj hrani ili dobrom stanu. On pazi na izvršavanje svojih dužnosti i obazriv je u svom govoru, a kad naiđe na velikog čoveka, on ide za njim kao za svojim vodičem. Takva se osoba može nazvati ljubiteljem znanja.«

Konfucije je rekao: »Učenjak koji namerava da ide za istinom a stidi se svoje siromašne odeće i sirotinjske hrane ne zaslužuje da se s njim govori.«

Konfucije je rekao: »Učenjak koji voli životnu udobnost ne vredi da se naziva učenjacom.«

Konfucije je rekao: »Čovek koji služi svog kralja i njegov savet tri puta bude odbačen, a on i dalje ne napušta tu zemlju, drži se svog mesta samo radi plate. Čak i ako kaže da plata nije ono što ga privlači, neću da mu verujem« (*Liki*, Glava XXXII).

Konfucije je rekao: »Džentlmen se stidi da mu reči budu bolje od dela.«

Konfucije je rekao: »Džentlmen vodi računa o trima stvarima: U mladosti, kad je jake krvi, vodi računa o seksu. Kad se razvije, i kad je pun krvi, vodi računa da se ne potuče. Kad ostari, i krv mu se protanji, vodi računa da ga novac ne zanese. (Mlad čovek voli žene; sredovečan čovek voli borbu; starac voli novac.)

VIII

ZLATNA SREDINA KAO IDEAL KARAKTERA I VRSTA LJUDI KOJE JE KONFUCIJE MRZEO

Ljudi zlatne sredine

Konfucije je rekao: »Pošto ne mogu da nađem ljude koji slede Sredinu (ili Zlatnu Sredinu) da ih poučavam, mislim da ću morati da radim sa onima koji su blistavog i lutalačkog duha (*k'uang*) i sa onima koji su malo tupi ali pažljivi (*čuan*). Osobe blistavog i lutalačkog duha su uvek spremne da hitaju napred (ili su suviše aktivne), a tupe ali pažljive osobe uvek pomalo zaostaju (ili nisu dovoljno aktivne).«

Konfucije je rekao: »Pretvarala su uvek kradljivci vrline.«¹¹

Konfucije je rekao kad je lutao po Č'enu i odlučio da se vrati u svoju zemlju i da se posveti izdavanju knjiga i učenju drugih: »Hajdemo kući! Učenjaci iz naše zemlje su blistavog duha i lutalice, ali im je stalo da se kreću napred, i nisu izgubili prvobitnu jednostavnost karaktera.«

Cekung je pitao ko je bolji čovek, Ši (Cečang) ili Šang (Cešia). Konfucije je rekao: »Ah, Ši ide suviše daleko (ili iznad normalnog), a Šang ne ide dovoljno daleko (ili je malo ispod normalnog).« »Znači da je Ši bolji čovek?« Konfucije je rekao: »Ići suviše daleko isto je toliko loše koliko i ne ići dovoljno daleko.«¹²

Konfucije je rekao Cešiju: »Moraš biti džentlmen naučenjak, a ne naučenjak pedant.«

Konfucije je rekao: »Kad čovek poseduje više stvarne vrednosti nego uglađenosti, on izgleda neotesan, a kad je više uglađen nego što ima stvarne vrednosti, on izgleda urbanizovan. Pravilna kombinacija stvarne vrednosti i uglađenosti jedino stvaraju džentlmena.«

Konfucije je rekao: »Ljudi iz ranijih generacija bili su primitivni i neotesani u pogledu rituala i muzike; ljudi iz docnijih generacija su prefinjeni (bukvalno 'džentlmeni') u pogledu rituala i muzike. Ali kad bih morao da biram između njih, sledio bih ranije generacije.«¹³

Vrsta ljudi koje je Konfucije mrzeo

Konfucije je rekao: »U stara vremena ljudi su imali tri vrste grešaka, a mi danas čak i ne znamo za njih. Ljudi koji su u stara vremena bili impulzivni prosto su bili nekonvencionalni u svojim postupcima, ali danas impulzivni ljudi su oni koji sebi sve dozvoljavaju. Ljudi koji su u stara vremena bili korektni i samozadovoljni bili su bar strogi i pažljivi u svojim postupcima; danas samozadovoljni ljudi uvek osuđuju druge i loše su čudi. U stara vremena ljudi iz nižih slojeva bili su jednostavne i poštene duše, a danas su ljudi iz nižih slojeva jedna varljiva gomila.«

Cekung je upitao: »Da li ima stvari koje i uzvišeni čovek mrzi?« »Da, ima stvari koje i uzvišeni čovek mrzi«, rekao je Konfucije. »On mrzi one koji vole da kritikuju ljude ili da otkrivaju njihove slabosti. On mrzi one koji, u položaju potčinjenih, vole da rovale protiv onih koji su na vlasti ili da o njima šire glasine. On mrzi one koji su junačni i tvrdoglavi a ne obuzdava ih osećanje pristojnosti. On mrzi one koji su sigurni u sebe a uskogrudi su.« »Ali šta ti mrziš?«, upitao je Ce. »Ja mrzim one koji špijuniraju druge i smatraju da su pametni. Mrzim one koji misle da su hrabri onda kad su samo neobuzdani. I mrzim one lukave osobe koje se prave kao da su čestita gospoda.«

Konfucije je rekao: »S čovekom koji je impulzivan i naprasit i ne poseduje vrlinu jednostavnog poštenja, koji ne zna ni jednu jedinu stvar i nema ni toliko duha da govori ili da se ponaša obazrivo, ili koji nema nikakve naročite sposobnosti i uza sve to nema ni poštenja ili vernosti — pa, s takvim čovekom nema šta da se uradi.«

Konfucije je rekao: »Mrzim stvari koje liče na prave stvari a nisu prave stvari. Mrzim kukolj zato što se izmeša sa žitom. Mrzim ulagivače jer se oni (lako) pomešaju sa dobrim ljudima. Mrzim spretna pričala koja mogu da budu shvaćena kao pošteni ljudi. Mrzim Čengovu muziku jer unosi zabunu u klasičnu muziku. Mrzim ljubičastu boju jer nas zbunjuje u pogledu crvene boje. Mrzim pritvornike jer nas zbunjuju u pogledu čestitih ljudi« (Mencije).

Konfucije je rekao: »Čovek koji izgleda dostojanstven i strog a iznutra je prazan i slab liči mi na sićušnog provalnika koji se noću uvukao kroz neku rupicu.«

Konfucije je rekao: »Sa ženama i neobrazovanim ljudima je najteže izaći na kraj. Kad ste intimni sa njima, oni postaju drski, a kad ih ignorišete, oni se vređaju.«

Konfucije je rekao: »Mrzim brbljiv svet.«

Konfucije je rekao: »Vešto pričalo udvoričkog izgleda retko je kad džentlmen.«

Konfucije je rekao: »Džentlmen ne donosi sud o jednoj osobi samo po njenim rečima. Jer u kulturnom svetu postoji kitnjasto ponašanje, a u nekulturnom svetu kitnjast govor« (*Liki*, Glava XXXII).

IX

UPRAVLJANJE ZEMLJOM

Moralna ideja upravljanja

Konfucije je rekao: »Upravlja narodom pomoću mera koje vlast odredi i kontroliši ga ili reguliši pomoću pretnje kaznom, i narod će nastojati da ostane van zatvora, ali neće imati ni osećanje časti, ni osećanje sramote. Upravlja narodom pomoću vrline i kontroliši ga i reguliši pomoću *lija*, i narod će imati osećanje časti i osećanje poštovanja.«

Konfucije je rekao: »Kada kraljevstvo Č'i krene korak napred, dostići će kulturu kraljevstva Lu, a kad kraljevstvo Lu krene korak napred, dostići će stanje istinske civilizovanosti.«

Konfucije je rekao: »Kad predsedavam raznim parnicama, ja vredim koliko i svaki drugi čovek. Težim za tim da više ne bude parnica.«

Neko je upitao Konfucija: »Zašto se ne prihvatiš nekog državničkog položaja?« Konfucije je odgovorio: »Zar se u *Knjizi istorije* ne govori o dobrom sinu? Kada je suveren dobar sin i dobar brat, i primenjuje iste principe pri upravljanju nacijom, to je ono što i mi zovemo dobrom upravom. Zašto bih se onda ja prihvatao nekog državničkog položaja?«

Juce je rekao: »Retko je ko dobar sin i dobar brat a da ne poštuje vlast, a nikad ne nailazimo na čoveka koji ne poštuje vlast a da neće i bunu da diže.«

Upravljanje po moralnom principu

Konfucije je rekao: »Suveren koji vlada jednom nacijom pomoću vrline sličan je zvezdi Severnjači koja ostaje na svom mestu, a ostale zvezde se okreću oko nje.«

Baron K'ain Č'i je postavio Konfuciju pitanje u vezi sa državnim upravom, a Konfucije je rekao: »Uprava samo dovodi stvari u red. Kada ih vodiš dobrim primerom, ko će se usuditi da zastrani?«

Baron K'ang Č'i je postavio Konfuciju pitanje u vezi sa upravljanjem: »Šta mislite, kad bih pobio loše građane i udružio se sa dobrim građanima?« Konfucije je odgovorio: »Zašto bi vladar zemlje pobio loše građane? Ako želite ono što je dobro, i narod će postati dobar. Karakter vladara je kao vetar, a karakter običnog naroda kao trava, i trava se savija prema vetru.«

Konfucije je rekao: »Kada sâm vladar radi ono što je pravo, imaće uticaja na narod i ne izdajući naredjenja, a kada sâm vladar ne radi ono što je pravo, sva njegova naredjenja neće biti ni od kakve koristi.«

Konfucije je rekao: »Ako vladar ispravlja svoje ponašanje, lako će vladati, ako ga ne ispravlja, kako onda može ispraviti ponašanje drugih?«

Faktori upravljanja

Cekung je postavio pitanje o vladavini, a Konfucije je odgovorio: »Narod mora imati dovoljno da jede; mora imati dovoljno veliku vojsku; i mora imati poverenja u vladara.« »Kad bi bio prisiljen da odbaciš jedan od ta tri uslova, koji bi kao prvi odbacio?«, upitao je Cekung. Konfucije je rekao: »Najpre bih odbacio vojsku.« »A ako bi bio prisiljen da odbaciš još jedan od dva preostala faktora, bez kojeg bi radije ostao?«, upitao je ponovo Cekung. »Radije bih ostao bez dovoljno hrane za narod. Uvek je postojala smrt, u svakoj generaciji otako čovek živi, ali nacija ne može postojati bez poverenja u svog vladara.«

X

O OBRAZOVANJU, RITUALU I POEZIJI

Konfucije je rekao: »Obrazovanje počinje poezijom, razvija se negovanjem svog ponašanja i usavršava se muzikom.«

Konfucije je rekao: »Džentlmen se usavršava učenjem, a zatim reguliše sam sebe *lijem* (to jest, ispravnim ponašanjem ili moralnom disciplinom). Tada se nikad neće udaljiti od ispravnih principa.«

Juce je rekao: »Između funkcija *lija*, najdragocelnija je ona koja uspostavlja osećanje harmonije. To je najlepše nasleđstvo drevnih kraljeva. To je

vodeći princip svih stvari, malih i velikih. Ako stvari ne idu kako treba, i ako ste samo skloni da steknete društvenu harmoniju (ili mir) ne nastojeći da regulišete društvo prema *liju* (ili principu društvenog reda),¹⁴ još uvek stvari neće ići kako treba.«

Konfucije je rekao: »Mi stalno govorimo *li, li!* Da li *li* znači samo zbirku nefrita i svile (prilikom ceremonije)? Mi stalno govorimo muzika, muzika! Da li muzika znači samo udaranje u bubanj i zvonjenje zvona?«

Cešia je upitao (u vezi sa jednim pasusom iz *Knjige pesama*): »Kakvo je značenje ovog pasusa: ona ima osmeh koji osvaja, a oči su joj bistre i blistave. Nosi haljinu na čijoj je jednobojnoj osnovi naslikana šara?« Konfucije je rekao: »Pri slikanju moramo da imamo jednobojnu (jednostavnu) osnovu.« »Da li to znači da se ceremonijalni oblici *lija* moraju zasnivati na jednostavnosti karaktera?« Konfucije je rekao: »Ti si sad izneo jednu novu misao. Ah, Šang! Dostojan si da proučavaš *Knjigu pesama*.«

Lin Fang je postavio pitanje u vezi sa osnovicom *lija*, a Konfucije je odgovorio: »Postavljaš vrlo važno pitanje! U stvarima obreda i ceremonije, pre treba biti jednostavan nego neumeren. Pri pogrebnim ceremonijama, važnije je osećati istinski bol nego ih obavljati reda radi.«

Konfucije je rekao: »Ako si imao mudrosti da uočiš jednu istinu, ali nemaš dovoljno čoveštva da je se držiš, ponovo ćeš je izgubiti, mada si je otkrio. Ako si imao mudrosti da uočiš jednu istinu, i istinskog čoveštva da je se pridržavaš, a ne uspeš da sačuvaš dekor prilikom pojavljivanja u javnosti, tvoj autoritet neće steći ugled u narodu. Ako imaš mudrosti da uočiš jednu istinu, i čoveštva da je se pridržavaš, i sačuvaš dekor pri pojavljivanju, ali ne uspeš da budeš prožet duhom *lija* (to jest duhom društvene discipline) u svojim delatnostima i postupcima, ni to neće biti zadovoljavajuće.«

Konfucije je rekao: »Ah, Ce zaslužuje da raspravlja o *Knjizi pesama* sa mnom. Ja mu nešto kažem, a on uvek dođe sa svežom idejom.«

Konfucije je rekao: »Jedna izreka će iskazati svojstvo svih tri stotine pesama (u stvari, tri stotine i pet), a to je: Neka ti srce bude čisto.«

Č'en K'ang je upitao Poju (ili Lija, to je ime Konfucijevog jedinca sina, i znači »šaran«): »Da li te je ikad nečem naročitom učio tvoj otac?« Poju je odgovorio: »Nije. Jednog dana je stajao sâm i ja sam protrčao pored dvora, a on me je upitao: 'Da li si čitao poeziju?' A ja sam mu odgovorio: 'Nisam još.' On je rekao: 'Ako ne proučavaš pesništvo, jezik ti neće biti ugladen.' Onda sam se vratio i proučavao pesništvo. Drugog dana je stajao sâm, ja sam prošao pored dvora, a on mi je rekao: 'Jesi li proučavao ceremonije?' A ja sam mu odgovorio: 'Nisam još.' A on je rekao: 'Ako ne proučavaš ceremonije, nećeš imati uzor za svoje ponašanje.' I ja sam se vratio i proučavao ceremonije. Naučio me je da studiram te dve stvari.« Č'en K'ang se sasvim zadovoljan udaljio i rekao: »Postavio sam mu jedno pitanje i saznao tri stvari. Saznao sam šta je Konfucije govorio o poeziji. Saznao sam šta je rekao o ceremonijama. I saznao sam da je Učitelj proučavao svog sina na isti način na koji je proučavao i svoje učenike (nije bio pristrastan prema svome sinu).«

Konfucije je rekao: »Čitanje bez razmišljanja stvara nesređen duh, a razmišljanje bez čitanja čini čoveka neuravnoteženim.«

Konfucije je rekao: »Zar nije veliko zadovoljstvo učiti i ponovo učiti?«

Konfucije je rekao: »Čovek koji ponovo prelazi ono što je već naučio i iz toga izvlači neko novo saznanje, zaslužuje da bude učitelj.«

Konfucije je rekao: »Učenjaci su u drevnim vremenima studirali zbog sebe samih; danas učenjaci studiraju zbog drugih, iz obaveze prema svojim učiteljima, roditeljima, itd.«

Konfucije je rekao: »Ah, Ju, da li si ikad čuo šest poslovice o šest nedostataka?« »Nisam«, odgovorio je Celu. »Onda sedi, pa ću ti ih reći. Ako čovek voli ljubaznost, a ne voli da uči, njegov nedostatak biće neznamaštvo. Ako čovek voli mudrost, a ne voli da uči, njegov nedostatak sastojaće se u tome što će imati nestvarne i nezdrave ideje. Ako čovek voli poštenje, a ne voli da uči, njegov nedostatak ogledaće se u težnji da pokvari i izokrene stvari. Ako čovek voli jednostavnost, a ne voli da uči, njegov nedostatak biće u tome što će ići običnim utrtim putem. Ako čovek voli hrabrost, a ne voli da uči, njegov nedostatak biće neobuzdanost ili nasilje. Ako čovek voli odlučnost karaktera, a ne voli da uči, njegov nedostatak biće tvrdoglavo i uporno verovanje u sebe.«

Konfucije je rekao: »Oni koji su rođeni mudri, najviša su vrsta ljudi; oni koji postanu mudri učenjem, odmah za njima; oni koji to nauče marljivošću i vrednošću, mada uz teškoće, dolaze za ovima. Oni koji sporo uče, a uz to i neće da uče, najgora su vrsta ljudi.«

Konfucije je rekao: »Mladi ljudi treba da budu dobri sinovi kod kuće, učtivi i puni poštovanja u društvu; u svom ponašanju treba da su pažljivi, verni, da vole ljude, i sami da se druže sa ljubaznim svetom. Ako im, kad to nauče, preostane energije, neka čitaju knjige.«

Treći razgovor:

Vizija društvenog poretka

Treći razgovor: Vizija društvenog poretka nalazi se u knjizi *Liki*. Najverovatnije je da ju je napisao Konfucijev učenik Ceju, (r. 506. pr. n. e.), za beleživši, vrlo verodostojno, reči svoga Učitelja.

Po predmetu o kome raspravlja i po osnovnoj ideji koju razvija, ova glava čini zaokrugljenu celinu: ona ne predstavlja samo niz aforizama. Veoma je značajna za razumevanje Konfucijeve misli. Konfucije je imao viziju sveta u kome bi živela uglavnom moralno savršena ljudska bića kojima ne bi bio potreban *li*, ali je istovremeno stalno bio svestan svih nesavršenstava čovekovih i baš zato pretežno govorio o *liju*, ili društvenom poretku koji treba uspostaviti i održavati da bi se hrabro išlo ka savršenstvu. Bez doživljaja vizije kao stvarnosti, napor bi izgledao bespredmetan, a bez napora, vizija bi izgledala neostvarljiva. Mudrost Konfucijeva učenja možda i jeste u tome što se najvećim delom bavi principima *ostvarljivog* društvenog sistema, i baš time, zdravim smislom koji je dostupan običnom čoveku, njegova mudrost je i pridobila za sebe stotine miliona sledbenika i poštovalaca.

U prvom odeljku ove glave istaknuta su dva važna elementa Konfucijeve društvene utopije. *Tat'ung* (*ta* znači veliki, a *ung* znači opšti, zajednički; zajednica) je, prema Konfuciju, velika zajednica ljudi u kojoj ne postoje razlike među ljudima, a za njom odmah sledi druga vrsta kulture — ili društvenog poretka, kultura *lija* — koja se može ostvariti u svetu ovakvom kakav je danas. Tu kulturu Konfucije naziva *hsiaok'ang* ili »period manjeg mira«. Posle izvršene podele, Konfucije se

tom kulturom prvenstveno i bavi, i nemamo nigde punije iznijansirano značenje pojma *li* nego ovde. *Li* je društveni poredak koji se poistovećuje s velikim brojem vidova ljudske i društvene delatnosti, uključujući tu narodni život i običaje, verske običaje, zakone, odevanje, hranu, smeštaj itd., skoro sve ono što obuhvata pojam »etnologija«. Zatim, »prikladnost«, »pristojnost«, »dobre manire«, ali *li* obuhvata i pojam *racionalizovanog* društvenog poretka, idealnog i u kome bi sve bilo na svom mestu.

Iz ove glave izostavljeni su samo izvesni odeljci koji se odnose na feudalni poredak, koji je Konfucije toliko želeo da povrati. Ti odeljci bi mogli biti od interesa za studente kineske filologije i komparativne religije, ali bez značaja su za šire razumevanje Konfucijeve filozofske misli. Sam Konfucije je stalno naglašavao da je važno biti veoma učen, načitan, i da je nužno poznavati mnoge aspekte života, ali je uvek isticao i podvlačio i to da se nikad ne sme dozvoliti da se osnovni filozofski princip, osnovna misao vodilja, izgubi u mnoštvu detalja.

Tekst ove glave s naslovima zaglavlja, da bi se čitalac lakše snalazio, prenesen je ovde u potpunosti onako onako kako ga je pripremio Lin Jutang.

I

DVA PORETKA LJUDSKOG DRUŠTVA

Jednoga dana je Konfucije krenuo da vidi ceremoniju *ca* (zimске narodne svečanosti potkraj godine, kada ljudi prinose žrtve svemu što je stvoreno, živom i neživom i, razume se, predaju se igri). Kad je svečanost bila završena, Konfucije pođe u šetnju. Zastao je pored neke kućice kraj puta, do same gradske kapije (odakle se pružao pogled na predgrađe), i duboko uzdahnuo. Uzdahnuo je zbog društvenih prilika u svojoj zemlji Lu. Jen Jen (Ciju) bio je s njim i upitao ga: »Zašto uzdišeš?«, a Konfucije mu odgovori: »Oh, mislio sam na Zlatno Doba i zažalio što se tada nisam rodio i poznavao mudre vladare i ministre iz Tri Dinastije. Eh, kako bih voleo da sam živio u to doba!«

Kada je veliki Tao prožimao sve (to jest u Zlatnom Dobu), svet je bio zajednička država (nije pripadao nijednoj određenoj vladajućoj porodici), vladari su bili birani prema svojoj mudrosti i sposobnosti, i cvetalo je uzajamno poverenje i mir. Stoga narod nije samo svoje roditelje smatrao roditeljima niti samo svoju decu svojom decom. Star svet je mogao da uživa u svojoj starosti, mlad svet je mogao da koristi i primenjuje svoje sposobnosti, mlađi su mogli da se obrate starijima, a o bespomoćnim, udovicama, siročadi, bogaljima i nesrećnicima vodila se briga. Muškarci su imali svoje zanimanje, a žene su se starale o kući. Ako ljudi nisu hteli da gledaju kako im se dobra rasipaju i presipaju, nisu ih morali čuvati za sebe, a ako su imali suviše snage za rad, nisu morali da rade samo radi lične koristi i dobitka. Stoga nije bilo ni lukavstva ni spleta, nije bilo ni lopova ni provalnika, i nije bilo potrebe da se spoljne kapije zatvaraju

noću. To je period *tat'ung*, ili period Velike Zajednice Naroda.¹

Ali sada veliki Tao više ne prožima sve i svet je podeljen na privatne porodice (ili postaje posed privatnih porodica) i ljudi smatraju samo svoje roditelje roditeljima i samo svoju decu svojom Stiču dobra i rade samo za svoju ličnu korist. Us postavlja se nasledna aristokratija i razne države grade čvrste gradove, dižu spoljne utvrde i kopaju rovove radi odbrane. Principi *lija* (ili oblici društvenog opštenja) i pravednost služe kao principi društvene discipline. Pomoću tih principa ljudi nastoje da održe zvanične statuse vladara i podanika, da nauče roditelje i decu, stariju i mlađu braću, muževe i žene da žive u slozi, da uspostave društvene institucije i da žive u zaseocima. Fizički snažni i mentalno bistri stiču ugled i svaki pokušava da stvori karijeru. Otuda dolaze lukavstvo i prevara, a iz njih proističu ratovi. (Veliki osnivači dinastije kao) car Ju, T'ang, Ven, Vu i Č'eng i vojvoda Čou bili su najbolji ljudi svoga vremena. Bez i jednog jedinog izuzetka, ova šestorica duboko su poštovali princip *li*, i pomoću njega održavali pravednost, odmeravali opšte poverenje, i iznosili na videlo zablude i loše postupke. Isticali su ideal istinskog čoveštva, *jen*, i negovali su dobre postupke i učtivost, kao čvrste principe na koje se običan svet ugledao. Vladar koji bi prekršio ove principe bio bi proglašen za državnog neprijatelja i oteran sa svog položaja. Taj period se zove *Šiaok'ang* ili »Period Manjeg Mira«.

II

EVOLUCIJA LIJA ILI DRUŠTVENOG PORETKA

»Da li je *li* baš tako važan?«, upitao je pono-vo Ceju.

»*Li* je princip«, rekao je Konfucije, »kojim su drveni carevi ovaploćavali zakone nebeske i regulisali manifestacije ljudske prirode. Stoga onaj ko dođe do *lija*, živi, a onaj ko ga izgubi, umire. U *Knjizi pesama* stoji:

Vidiš, čak i miš ima t' i (telo)
A ljudsko biće nema li!
Ljudsko biće nema li —
Zašto onda ne ide i ne umre?

Zato *li* počiva na nebu, podešen je prema zemlji, obuhvata službu duhovima, proširuje se na obrede i ceremonije prilikom sahrane, na žrtvovanja precima, na veštinu strelaca, teranje kola, »stavljanje kape«,² venčanje, dvorske prijeme i na razmenu diplomatskih poseta. Stoga mudrac otkriva narodu princip racionalizovanog društvenog poretka i na osnovu njega sve se dovodi u red u porodici, državi i svetu.«

»Možeš li mi dokraja i potpuno objasniti taj *li*?« upita ga Ceju još jednom.

Konfucije: »Hteo sam da vidim stare običaje dinastije Šia (2205—1784. pre naše ere), i zato sam otišao u posetu gradu Čiju (gde su živeli potomci vladara Šija), ali sam otkrio da nije preostalo dovoljno nekadašnjih običaja. Tu sam ipak došao do primerka knjige *Hsiaši*. Hteo sam da vidim stare običaje dinastije Šang (ili Jin, 1783—1123. pre naše ere), i zato sam otišao u posetu gradu Sung (gde su živeli potomci vladara Šang), ali sam otkrio da nije preostalo dovoljno nekadašnjih običaja. Tu sam ipak došao do primerka knjige *K'unč'ien* (Jedne verzije *Knjige promena*).³ Uz pomoć tih dveju knjiga, knjiga *Hsiaši* i *K'unč'ien*, nastojao sam da proučim drevne običaje.

Li (civilizacija) počela je jelom i pićem. Ljudi su jeli proso i svinjetinu, iskidanu rukama, na zagrejanim kamenim pločama. Kopali su rupe u zemlji koje su im služile umesto krčaga i vodu su pili iz svojih dlanova. Mesili su ilovaču i od nje pravili bubnjeve i štapiće. I verovali su da tako na dostojan način obožavaju duhove. Kad bi im neki srodnik umro, penjali bi se na krov i glasno vikali duhu: 'Ejuuuuuuuuu! Ti i ti, hoćeš li se vratiti u telo?' (I ako se duh ne bi vratio, i bio zaista mrtav), onda bi upotrebljavali nekuvan pirinač i mesili žrtvene kolačiće, i okretali glavu prema nebu da 'vide u daljini' (*vang*) duh i da u zemlju sahrane telo. Materijalni duh bi onda silazio (u zemlju), a svesni duh bi se peo (u vazduh). Stoga su

mrtvaci sahranjivani s glavom prema severu, a živi su zidali kuće okrenute ka jugu. Takvi su bili ti rani običaji.

U stara vremena, vladari nisu imali kuća; živeli su u iskopanim špiljama, ili zimi u uzdignutim nasipima, ili leti u „gnezdima“ načinjenim od suvoga granja (na vrhu drveća). Nisu znali za upotrebu vatre, a jeli su plodove i meso ptica i životinja, pili njihovu krv, jeli čak i dlaku. Nisu znali za odeću od kudjelje ili svile, nego su se odevali u perje i životinjske kože. Docnije su došli mudraci koji su ih naučili kako se upotrebljava vatra, kako se u kalupima od bambusa odliva metalno posuđe i kako se od ilovače pravi grnčarija. Zatim su izgradili terase i kuće sa vratima i prozorima, i počeli su da peku, kuvaju, mese, i prže, kao i da peku na ražnju, i da prave vino i sirće. Počeli su da od njih prave tkanine za žive i za žrtvovanje mrtvima i za obožavanje duhova i Boga.⁴ Ovaj stari običaj predavan je s kolena na koleno još iz davnih vremena. Stoga su crno vino držali u unutrašnjoj odaji, belo vino blizu (južnih) vrata, crveno vino u hodniku, a teško vino su držali još dalje, napolju. Tada su se prinosele žrtve paljenice, i okrugao tronožac i četvrtasta posuda držani su u redu, i muzički instrumenti *č'in*, se flauta, *č'ing* flauta, *č'ing* (kamen obešen o uzicu u koji se udaralo kao u zvona), zvono i bubanj bili su na svojim mestima, i brižljivo su pripremani, i čitani su žrtvena molitva mrtvima i odgovor mrtvih,⁵ da bi nebeski duhovi i duhovi predaka mogli sići do mesta gde im se odavala pošta. Svrha svih ovih običaja bila je da se održi pravilan odnos između vladara i podanika, da se održi ljubav između roditelja i dece, da pouče braću međusobnoj ljubavi, da regulišu odnose između onih koji su viši po položaju i onih koji su niži, i da uspostave odnose muža prema ženi i, obratno, žene prema mužu, sve sa ciljem da na sve siđe blagoslov nebeski. Onda su pripremali žrtvene tugovanke. Crno i crveno vino upotrebljavali su za žrtve, a krv i krzno životinja kao ponude žrtvene, a sirovo meso su stavljali u četvrtast sasud. Paljeno meso se, takođe, prinosiло na žrtvu, mali ćilim bi razastrli i komadom grubog platna prekrili bi sasude i oblačili se u svećane svi-

lene haljine. Različita vina, *li* i *č'ten*, i pečeno i kuvano meso prinošeni su na žrtvu. Car i carica prinosili su naizmenično žrtvu da bi dobri duhovi mogli sići i da bi se sjedinili sa nevidljivim svetom. Kad bi se žrtvovanje završilo, oni bi onda svojim gostima priredili gozbu i razdelili žrtvene pse, svinje, krave i jagnjad i stavljali ih u razne posude. Molitva mrtvima izražavala je zahvalnost i odanost živih, a odgovor mrtvih izražavao je i dalju ljubav preminulih. U tome se sastojao veliki blagoslov *lija*.«

Konfucije: »Avaj! Proučavao sam običaje dinastije Čoua (pod kojom je Konfucije živeo), ali (loši carevi) Ju i Li potpuno su ih uništili. Kuda sad da usmerim svoj pogled ako ne prema zemlji Lu? (Ovde sledi kratak opis haosa u društvenom i religioznom životu vremena.)

Stoga je *li* veliko oružje ili sredstvo moći jednog suverena, kojim iznosi na videlo zloupotrebe i početke nereda, prinosi žrtve duhovima, uspostavlja sistem društvenog života, pravi razliku između ljubavi i dužnosti. To je sredstvo pomoću koga se vlada zemljom i pomoću koga suveren održava svoj položaj u sigurnosti. Ako uprava nije kako treba, položaj suverenov biva ugrožen, a kada je suverenov položaj ugrožen, moćni velikodostojnici postaju drski, a manji službenici počinju da krađu. Tada se prestupnici kažnjavaju strogim kaznama i opšti moral naroda opada i nestaje svih merila. Sa odsustvom svih merila, opšti društveni poredak se poremeti, a kad se opšti društveni poredak poremeti, niko ne vrši svoje dužnosti kako treba. A kada se prestupnici kažnjavaju strogim kaznama i kada opšti moral opada, onda narod neće biti odan svom suverenu, ili će odlaziti u druge zemlje. To se naziva „bolesno stanje“.

(Ovde sledi opis pravih funkcija suverena.)

LI ZASNOVAN NA LJUDSKOJ PRIRODI

Mudrac je u stanju da smatra svet kao porodicu i Kinu kao jednog čoveka (jer ono što vredi za ljudsku prirodu u jednom čoveku, vredi za sve) zato što on ne stvara veštačka pravila, nego nastoji da razume ljudsku prirodu,⁶ da odredi ljudske dužnosti i da u potpunosti shvati šta je dobro i šta je zlo za čovečanstvo. Jedino zbog toga to i može. Šta je ljudska priroda? Ona se sastoji od sedam stvari: radosti, ljutine, bola, straha, ljubavi, mržnje i želje; nijedna se ne mora učiti (to jest, one su prirodni instinkti). Koje su ljudske dužnosti? Postoji deset ljudskih dužnosti: očeva dužnost je ljubaznost, sinovljeva detinja odanost, brata plemenitost, mlađeg brata poniznost i poštovanje, ženina pokornost, starijih blagonaklonost a mlađih poslušnost, dužnost je vladara blagonaklonost i ministara odanost. Dobro je za čovečanstvo opšte poverenje i mir, zlo je za čovečanstvo borba za dobit, pljačka i ubistvo. Stoga, kako mudrac, ili idealni vladar, može da ne uzima u obzir *li* u svojim naporima da neguje sedam osećanja, i deset dužnosti kad hoće da razvije uzajamno poverenje i mir i pristojnost, i da ne podržava borbu za dobit i pljačku? Hrana i piće i zadovoljstvo pola su velike želje čovečanstva, a smrt i siromaštvo i patnja su veliki strahovi čovečanstva. Stoga su želje i strahovi (ili pohlepa i mržnja) velike i pokretačke snage ljudskog srca. Međutim, one su u srcu skrivene i obično se ne pokazuju, a ljudsko srce je neizmerljivo duboko. Koji bi drugi princip pored *lija* mogao poslužiti kao sveobuhvatni princip pomoću koga bi se moglo ispitivati ljudsko srce.

Stoga je čovek proizvod snaga neba i zemlje, jedinstva principa *jin* i *jang*, inkarnacija duhova i suština pet elemenata (metala, drveta, vode, vatre i zemlje). Stoga je čovek srce svemira, ishod pet elemenata, rođen da uživa u hrani, boji i zvuku...

LI ZASNOVAN NA NEBU (ILI PRIRODI)

Nebo se obožava da bi se priznala vrhovna vladavina neba. Bog zemlje se obožava da bi se prikazala produktivnost zemlje. Vrše se službe u hramovima predaka da bi se priznali preci čovekovi. Planine i reke se obožavaju da bi se služilo različitim duhovima. Pet žrtava se prinosi da bi se pamtio poreklo ljudskih zanimanja.⁷ Postoje sveštenici u hramovima, Tri Velika Ministra na dvoru, i Tri starešine u visokoj školi. Prorok stoji ispred cara, zvanični istoričar iza njega, dok se sveštenik-vrač i slepi muzičar sa svojim pomoćnikom nalaze sleva i zdesna, a car, koji je čuvar (ili simbol) krajnje pravednosti stvari, sedi u sredini, zadržavajući mir u srcu.

Stoga, kada se o *liju* vodilo računa prilikom obožavanja neba, različiti su bogovi vršili svoje dužnosti. Kada se o *liju* vodilo računa prilikom obožavanja zemlje, stvari su rasle i množile se. Kada se o *liju* vodilo računa u hramovima predaka, prevladala je sinovljeva odanost i ljubav. Kada se o *liju* vodilo računa prilikom prinošenja pet žrtava, uspostavljale su se mere i merila. Stoga i postoje obožavanje Neba i Zemlje, predaka, planina i reka, i pet žrtava da bi se održale ljudske dužnosti i da bi se *li* ovaplotio.

Stoga taj *li* potiče od *T'aujia* (Prvobitnog jedinstva),⁸ koji se podelio u Nebo i Zemlju, preuobličio u *jin* i *jang*, dejstvovao kao promene godišnjih doba, i poprimao oblike različitih duhova. Volja bogova izražavala se kao sudbina, i nju je kontrolisalo Nebo.

Tako se *li* zasniva na Nebu, pokazuje svoje delovanje na Zemlji i primenjuje se na različita ljudska zanimanja, menja se prema godišnjim dobima i podešeno je prema raznim zanatima. U čoveku se pojavljuje kao princip živosti, i odražava se u zanatu, radu, društvenom opštenju, jelu, piću, u ceremoniji »stavljanja kape« na glavu, venčanju, sahrani i žrtvovanju mrtvima, u veštini upotrebe strele i luka, teranju kola, i primanju na dvoru.

Stoga su dužnosti *lija* glavni principi ljudskog života, koji služe tome da se pojača uzajamno poverenje i društvena harmonija i da se ojačaju društvene veze i veze prijateljstva. To su glavna načela na osnovu kojih se obožavaju duhovi, hrane živi i žrtvuje mrtvima.⁹ *Li* je veliki kanal kojim sledimo zakone Neba i pravilnim tokovima usmeravamo izraze ljudskoga srca. Samo mudrac zna da je *li* neophodan. I ako hoćeš da uništiš carstvo, upropastiš porodicu, razoriš čoveka, najpre mu moraš oduzeti osećanje *lija*.

V

KAKO NEGOVATI *LI*

Li je za čoveka isto što i vrenje za vino; u uzvišenom čoveku nešto ga je više, a u običnijem nešto manje. Stoga mudrac, ili sveti vladar, neguje pravilan način pristupanja svojim dužnostima i poretku *lija* kao sredstvu upravljanja i usmeravanja ljudske prirode. Stoga je ljudska priroda polje koje obdelava mudrac, ili sveti vladar. On ga ore pomoću *lija*, zasejava ga semenom dužnosti, plevi ga obrazovanjem i vaspitanjem, žnje ga istinskim čoveštvom i raduje ga muzikom. *Li* je samo kristalisanje onoga što je »pravo«. Ako je nešto u saglasnosti sa merilom za ono što je pravo, novi običaji se mogu zavesti ako i nisu bili poznati vladarima iz prošlosti. Merilo za ono što je pravo¹⁰ za svaku klasu sastoji se u tome da sledi svoj pravilan tok, što tada dovodi do istinskog čoveštva. Oni koji su išli za onim što je pravo i vodili računa o pravilnom toku i negovali istinsko čoveštvo, postaću moćni upravljači zemlje. Istinsko čoveštvo je osnova za pravilno ponašanje i otelotvoruje naše saglašavanje sa merilom za ono što je pravo. Oni koji uspeju u istinskom čoveštvu, postaju vladari čoveka.

Otuda proizlazi da je upravljati zemljom bez *lija* isto što i obdelavati polje bez pluga. Voditi računa o *liju* ne zasnivajući ga na merilu za ono što je pravo, isto je što i obdelavati polje a zaboravljati

da zaseješ seme. Nastojati da uradiš ono što je pravo a ne negovati znanje, isto je što i sejati seme a ne pleviti polje. Negovati znanje a ne usmeravati ga ka cilju istinskog čoveštva, isto je što i pleviti polje a ne žeti ga. Stići do cilja, do istinskog čoveštva, a ne radovati mu se muzikom, isto je što i žeti a zaboraviti da jedeš žetvu. Radovati se istinskom čoveštvu muzikom a ne postići potpunu harmoniju s prirodom, isto je što i jesti i ne zasititi se, ili ne biti zdrav.

Kada su noge i ruke dobro razvijene i koža čista i telo nahranjeno, to je zdravlje ljudskoga života. Kada su roditelji i deca puni ljubavi, kada su braća međusobno pažljiva i kad muž i žena žive u harmoniji, to je zdravlje domaćeg života. Kada se viši službenici pokoravaju zakonu, a niži službenici su čisti, kada službenici imaju regulisan i tačno određen delokrug rada, a car i ministri se uzajamno pomažu sledeći pravedan tok stvari, to je zdravlje nacionalnog života. Kada se car vozi u kolima Vrline a Muzika mu je kočijaš, kada se razni upravljači sretaju sa učtivošću, kada službenici regulišu stvari na osnovu zakona, kada se naučnici podstiču držeći se uzajamno časti kao merila, i kada se narodi sjedinjuju u miru, to je zdravlje sveta. To se naziva Veličanstvena Harmonija (Tašun)...

O muzici

Traktat *O muzici* — jedan od najdužih delova u knjizi *Liki* — u stvari je kompilacija izvršena na osnovu dvanaest glava iz izgubljene *Knjige o muzici*, koja se, u Konfucijevo vreme, smatrala kao šesto klasično delo (u Konfucijevo vreme govorilo se o Šest klasičnih dela, a ne o Pet klasičnih dela, kao nešto docnije, a i danas; u prvih Pet klasičnih dela nalazila se istorijska građa i istorija onako kako ju je prikupio, obradio, izdao i predavao sam Konfucije). Dodatih elemenata u ovom traktatu nesumnjivo ima: osećaju se ideje konfucijevskog filozofa Hsuncea, no zbog podesnosti, a i zato što su u potpunoj saglasnosti sa Konfucijevom filozofijom, o njima se govori kao o Konfucijevim. Ovaj traktat se prvi put pojavio na jednom od evropskih jezika, na engleskom, tek pre nekoliko godina.

Osnovne misli i gledišta, čini nam se, mogu biti veoma bliski savremenom čoveku, mada u prvom trenutku može izgledati čudno što Konfucije u tolikoj meri stavlja težište na »ritual i muziku.« Ali ovo dvoje, bolje nego ma šta drugo, otelovljuju cilj Konfucijevog društvenog poretka, koji je stalno u središtu Konfucijevog interesovanja. Kad ga je jedan od učenika upitao kako treba vladati, upravljati, Konfucije mu je odgovorio da čovek jedino treba da razume ritual i muziku i da ih onda primeni na upravljanje. Ovo Konfucijevo tvrđenje, kao i njemu slična, može izgledati naivno ako se ne razume kako je on shvatio muziku. Otud i traktat *O muzici* ima suštinsku važnost za razumevanje konfucijevske osnovne misli o političkom i etičkom, pojmovima koje on skoro identifikuje, kao i o umetničkom, estetskom, koje on ne razlučuje od etičkog.

Konfucije, kao i neki antički filozofi, a naročito Platon, smatra da je muzika u tolikoj meri vezana za čovekovu prirodu da uvek odražava stanje u pojedincu ili društvu. Svako pomeranje muzičkog izraza označava u stvari promenu nastalu u ljudskoj prirodi, društvu ili državi. Jer »muzika se rađa iz ljudskog srca kada ga dotakne spoljni svet... ona je oblik u kome se ostvaruju tonovi. Kada spoljni svet dotakne žicu tuge u srcu, zvuci su sumorni... kada dotakne žice zadovoljstva, oni su čežnjivi... kada dotakne žice radosti, rađaju se žarki i široki zvuci« itd., i »to nisu spontana osećanja, nego raspoloženja koja nastaju usled dodira sa spoljnim svetom«. »Stoga su drevni carevi uvek bili oprezni u pogledu onog što deluje na ljudsko srce, i nastojali su »da uspostave harmoniju zvučkovu pomoću muzike«, jer je muzika jedan od četiri osnovna elementa kojima se vlada, i zajedno sa ostala tri (*li*, to jest društveni običaji, rituali, zatim kazne — koje treba izbegavati — i vladini instrumenti) »ima zajednički cilj, da se ostvari jedinstvo u srcima naroda i da se sprovedu principi političkog poretka.«

Muzika je jedan od elemenata po kojem se čovek razlikuje od životinje. »Tonovi potiču iz ljudskog srca, a muzika je vezana za principe ljudskog ponašanja; životinja poznaje zvuke, ali ne zna za tonove, a običan svet zna za tonove, ali ne zna za muziku; samo uzvišen čovek je u stanju da razume muziku«, i, dalje, prema Konfuciju, »proučavajući muziku, čovek dospeva do razumevanja principa upravljanja i tako je u potpunosti spreman da bude vladar«.

Muzika je u ovom traktatu, pored ostalog, osnova i povod za neke najdublje i najtrajnije misli Konfucijeve o osobenosti čovekovog svesnog duha i o razumu u prirodi. Ovde se najviše približava taoističkim shvatanjima — naročito, paradoksalno, o nemešanju u ljudski postupak — shvatanjima koja su, inače, njemu veoma strana. Čini nam se da nećemo pogrešiti ako jednu od tih misli izdvojimo i navedemo u celosti.

»Priroda čovekova obično miruje, ali kad je dotakne spoljni svet, u njoj se bude želje. Kad misaoni duh postane svestan otiska materijalnog sveta,

onda počinjemo nešto da volimo ili da ne volimo. Kada onim što volimo ili onim što ne volimo ne možemo upravljati kako treba i naš svesni duh biva privučen materijalnim svetom, gubimo svoje istinsko biće i uništen je princip razuma u prirodi. Kada je čovek stalno izložen stvarima materijalnog sveta koje deluju na njega, i kada ne upravlja onim što voli i onim što ne voli, onda ga materijalna stvarnost savlada i on postaje dehumanizovan i materijalista. Kada je čovek dehumanizovan i materijalista, onda je uništen princip razuma u prirodi i čovek tone u svoje želje. Iz toga se rađa pobuna, neposlušnost, lukavstvo i prevara, i opšta nemoralnost. Onda ćemo naići na sliku kako jaki muče slabe, većina progoni manjinu, pametni varaju prostodušne, fizički snažni idu za nasiljem, kako niko ne vodi brigu o bolesnim i o sakatim, a niko se ne stara ni o starim, ni o mladim, ni o bespomoćnim.«

Da bi se u društvu postigao mir, treba težiti ostvarivanju moralne osnove, a politički mir će onda sam uslediti. U tom ostvarivanju moralne osnove, muzika igra značajnu ulogu, koju, u postizavanju tog krajnjeg ideala, Konfucije ne odvajava od »vlade, krivičnog zakona i rituala«, nego je poistovećuje s njima kad kaže: »Krajnji ciljevi rituala i muzike i krivičnog zakona i vlade su isti, naime, da ostvare zajednicu narodnih težnji i da dovedu do društvenog i političkog reda.« — Konfucije je u svojoj šezdeset četvrtoj godini izdao *Knjigu pesama*, ali se tvrdi da su, odmah posle izdavanja te knjige, pesme ponovo razvrstane prema muzičkoj pratnji koja se uz njih nalazila. Prema beleškama, gde god je postojala Konfucijeva škola, uvek su se čuli zvuci pesme i muzike, a Cekungu, učeniku Konfucijevom, kada je postavljen za upravnika jednog grada, prva stvar je bila da narod uči da peva. »Kad vidiš vrstu igre jednoga naroda, znaš mu karakter«, i »muzika otkriva čovekov karakter«, jer, »uzvišen čovek nastoji da stvori harmoniju u ljudskom srcu ponovnim otkrivanjem ljudske prirode, a nastoji da potpomogne muziku kao sredstvo ka savršenstvu ljudske kulture«.

Puni smisao muzike, međutim, osvetljava Konfucije razvijajući dokraja svoju filozofsku misao uvek,

i kad se to ne uočava, polarišući je od Neba do Zemlje (kojom je on, dosledno, više zauzet). U svojoj zainteresovanosti za usavršavanje čoveka, kao pojedinca i kao člana društva, on ga, iz onog dalekog ekstrema, u svom kružnom kretanju večito zahvata i uzdiže do jedne opšte i svemirske zajednice. I tu muzika prevazilazi običnu korisnost i ona je unutarnja stvar, »a kada je istinski velika, ima iste principe kao i svemir«, čiju harmoniju izražava. I »harmonijom se utiče na sve stvari, a red dovodi sve stvari na pravo mesto«. Konfucije će govoriti kako »muzika potiče s Neba, a obredi dobijaju oblik na Zemlji. Izlaženje izvan tih oblika dovelo bi do nasilja i nereda. Da bismo imali prave običaje i muziku, moramo razumeti principe Neba i Zemlje« ...

Krug o čoveku i zajednici opet se vraća dole. Do zajednice kojoj, kad je jednom oplemenjena muzikom, i nije potrebna uprava, do čoveka koji mora razumeti principe muzike, to jest, principe Neba i Zemlje, da bi razumevanjem i njihovom primenom bio veličanstveno i tiho nepotreban. Tako se, negde pre dva i po milenijuma, u konfucijevskom traktatu *O muzici* začela danas moderna misao o odumiranju države.

I

POREKLO I ULOGA MUZIKE

Muzika se rađa iz ljudskog srca kada ga dotakne spoljni svet. Kada srce dotakne spoljni svet, ono se pokrene i nalazi izraza u zvucima. Ti zvuci odjekuju ili se kombinuju jedan s drugim i proizvode bogatu raznolikost, a kada se razni zvuci pravilno smenjuju, onda imamo ritam. Muzikom se nazivaju tonovi podešeni za naše uživanje, u kombinaciji s vojničkom igrom sa štitovima i sekiricama, ili civilnom igrom s dugim perjem i užetima od volovskog repa.

Muzika je oblik u kome se tonovi ostvaruju, jer se ona rađa iz ljudskog srca, kada srce dotakne spoljni svet. Stoga, kada se dotakne žica tuge u srcu, nastaju sumorni i izgubljeni zvuci; kada se dotakne žica zadovoljstva u srcu, rađaju se čežnji-vi i lagani zvuci; kada se dotakne žica radosti u srcu, rađaju se žarki i široki zvuci; kada se dotakne žica ljutnje, zvuci su oštri i jaki; kada se dotakne žica sažaljenja, rađaju se jednostavni i čisti zvuci; a kada se dotakne žica ljubavi, zvuci su umilni i nežni. Ovih šest vrsta osećanja nisu spontana, nego su to raspoloženja koja nastaju usled dodira sa spoljnim svetom.

Stoga su drevni carevi uvek bili oprezni u pogledu onog što deluje na ljudsko srce. Pokušavali su da vode ideale naroda i težnje njihove pomoću *lija*, da uspostave harmoniju zvukova pomoću muzike, da regulišu postupke pomoću uprave, i da spreče nemoralnost pomoću kazni. *Li*, muzika, kazne i uprava imali su zajednički cilj: da ostvare jedinstvo u srcima naroda i da sprovedu principe političkog poretka.

Muzika se rađa iz ljudskog srca. Kada se dodirnu osećanja, ona se izražavaju zvucima, a kada zvuci dobiju određene oblike, imamo muziku. Stoga je muzika mirne i napredne zemlje mirna i radosna, i uprava je uredna; muzika neke zemlje u vrenju izražava nezadovoljstvo i bes, i uprava joj je haotična; a muzika uništene zemlje pokazuje bol i izražava sećanje na prošlost, i narod je pun tuge. Tako vidimo da su narod i uprava neposredno uzajamno povezani.

Modus C je simbol kralja; modus D je simbol ministra; modus E je simbol naroda; modus G je simbol poslova jedne zemlje; i modus A je simbol sveta prirode.¹ Kada se tih pet lestvica poređaju, nemamo disharmonične zvuke. Kada lestvica C izgubi svoj tonalitet, onda muzika gubi svoju osnovu i kralj zanemaruje svoje dužnosti. Kada lestvica D izgubi svoj tonalitet, onda muzika gubi svoju gradaciju i ministri postaju neposlušni. Kada lestvica E izgubi svoj tonalitet, onda je muzika tužna i narod se oseća nesrećnim. Kada lestvica G izgubi svoj tonalitet, onda je muzika žalobna i poslovi u zemlji postaju složeni. Kada lestvica A izgubi tonalitet, onda se naslućuje opasnost i narod trpi zbog siromaštva. Kada svih pet lestvica izgube svoj tonalitet i ometaju jedna drugu, onda imamo opšti nesklad i nacija neće dugo živeti. Muzika države Čeng i države Vei jeste muzika zemalja u vrenju koje se bliži potpunom neskladu. Muzika u pesmi »Na dudovom polju«, na obalama reke P'u (u Veiju), jeste muzika uništene zemlje, čija uprava posrće i čiji je narod rasut, ili živi u stalnoj nesigurnosti, gradeći svoje upravljачe i težeći sebičnim ciljevima bez ikakvog suzdržavanja.

Tonovi potiču iz ljudskog srca, a muzika je vezana za principe ljudskog ponašanja. Stoga životinje poznaju zvuke, ali ne znaju za tonove, a običan svet zna tonove, ali ne zna za muziku. Samo uzvišen čovek je u stanju da razume muziku. Tako izučavajući zvuke, čovek razume muziku; proučavajući muziku, čovek razume princip upravljanja i tako je u potpunosti spreman da bude vladar. Zato je čoveku koji ne razume tonove i nemoguće govoriti o muzici. Onaj ko razume muziku vrlo je blizu da razume i *li*; ako čovek postane majstor *lija*

i muzike, kažemo da poseduje vrlinu, jer vrlina je majstorija (ispunjenja²).

Kad kažemo da se muzika neguje u nekoj zemlji, ne mislimo da je ta muzika razrađena i složena, niti da ceremonije prilikom gozbi imaju ukus nečeg preterano civilizovanog. Kao što osećamo izvesnu suzdržanost zvukova kad slušamo muziku izvođenu na instrumentu *se³* u hramu predaka u *Čouu*, sa crvenim strunama i izbušenom daskom za rezonanciju, i jednog čoveka kako peva dok mu se trojica pridružuju u horu, i prateći ceremonije prilikom neke gozbe na dvoru, gde se služi crno vino i sirova riba i nezačinjena supa, osećamo izvesnu suzdržanost u upotrebi začina, tako i drevni carevi nisu uspostavljali rituale i muziku s običnom namerom da zadovolje želje naših čula (»usta, stomaka, uha, oka«), nego da nauče ljude kakav je pravi ukus i da ga vrate normalnosti.

Priroda čovekova obično miruje, ali kad je dotakne spoljni svet, u njoj se bude želje. Kad Misaoni duh postane svestan otiska materijalnog sveta, onda počinjemo nešto da volimo ili da ne volimo. Kada onim što volimo ili onim što ne volimo ne možemo upravljati kako treba i kad naš svesni duh biva privučen materijalnim svetom, gubimo svoje istinsko biće i uništen je princip razuma u prirodi. Kada je čovek stalno izložen stvarima materijalnog sveta koje deluju na njega, i kada ne upravlja onim što voli i onim što ne voli, onda ga materijalna stvarnost savlada i on postaje dehumanizovan i materijalista. Kada je čovek dehumanizovan i materijalista, onda je uništen princip razuma u prirodi i čovek tone u svoje želje. Iz toga se rađa pobuna, neposlušnost, lukavstvo i prevara, i opšta nemoralnost. Naći ćemo na sliku kako jaki muče slabe, većina progona manjima, pametni varaju prostodušne, fizički snažni idu za nasiljem, kako niko ne vodi brigu o bolesnim i sakatim a niko se ne stara ni o starima, ni o mladima, ni o bespomoćnima. To je put haosa.

Narodom se vlada putem obreda i muzike koje su uspostavili drevni carevi. Plač, naricanje i pogrebno ruho (crnina) od kudjelje i bez obruba služe da se usmeri tuga na sahrani. Zvono, bubanj, štit i sekirica (u igri i muzici) jesu tu da se slavi mir i

sreća. Svečanost svadbena i svečanost »stavljanja kape« na glavu dečacima kad dođu u zrelo doba, kao i svečanost »frizure« za devojčice kad dođu u doba zrelosti, služe da bi se označila razlika među polovima. Utakmice među strelcima i seoske svečanosti služe da se normalizuje društveno opštenje. Obredi regulišu osećanja naroda; muzika uspostavlja harmoniju među zvucima jedne zemlje; uprava određuje njihovo ponašanje i kazne sprečavaju zločine. Kad su obredi, muzika, kazne i uprava sasvim u redu, onda su principi političkog poretka potpuni.

II

POREĐENJE OBREDA I MUZIKE, KOJI SU ZASNOVANI NA HARMONIJI SA KOSMIČKIM PORETKOM

Muzika sjedinjuje, a obredi diferenciraju. Ljudi jedinstvom postaju prijatelji jedni drugima, diferencijacijom nauče da poštuju jedni druge. Ako muzika preovlada, društvena struktura postaje suviše amorfna, a ako obredi preovladaju, društveni život postaje veoma hladan. Dovedi u ravnotežu unutarnja osećanja ljudi sa njihovim spoljnim ponašanjem, zadatak je obreda i muzike. Uspostavljanje obreda daje veoma određen smisao za red i disciplinu, dok opšte širenje muzike i pesme uspostavlja opštu atmosferu mira u ljudima. Kada smo u stanju da razlikujemo dobar ukus od lošeg, stekli smo sredstvo da razlikujemo dobar svet od lošeg, i kada se nasilje sprečava krivičnim zakonom, i kada se dobri ljudi biraju za (odgovorne) službe, onda uprava postaje čvrsta i uredna. Sa doktrinom ljubavi koja uči privrženosti, i doktrinom dužnosti koja uči moralnoj ispravnosti, narod će naučiti da živi moralno.

Muzika je unutarnja a obredi su spoljna stvar. Zato što je muzika unutarnja stvar, nju karakteriše mir i mirovanje. A zato što su obredi spoljna stvar, njih karakteriše formalizam. Istinski velika muzika uvek je jednostavna u pokretu, a istinski

veliki obredi uvek su jednostavni po obliku. Kada dobra muzika preovlađuje, ne postoji osećanje nezadovoljstva, a kada pravi obredi preovlađuju, ne postoji nikakva borba ni trvenje. Kada kažemo da suveren prilikom pozdrava može da vlada običnim naklonom glave, time mislimo na uticaj muzike i obreda. Kada su siloviti elementi nacije u miru, i različiti vladari dolaze da odaju počast, a vojna oruđa su pod ključem, pet krivičnih zakona nisu u upotrebi, narod nema nikakvih briga, i car nije ljutit, onda preovlađuje istinska muzika. Kada su roditelji i deca puni ljubavi jedni prema drugima, i mlađi poštuju starije i to poštovanje se proteže na čitav narod u zemlji, onda možemo reći da *li* preovlađuje.

Istinski velika muzika ima iste principe harmonije kao i svemir, a istinski veliki ritual ima iste principe razlika kao i svemir. Na osnovu principa harmonije, vraća se red u fizičkom svetu, a na osnovu principa razlika, omogućeno nam je da prinosimo žrtve Nebu i Zemlji. Tako imamo rituale i muziku u materijalnom svetu i različite bogove u duhovnom svetu, i tako će svet postići da živi u ljubavi i odanosti. Ritualni nas uče kako da budemo odani pod različitim okolnostima, a muzika nas poučava ljubavi u njenim raznolikim oblicima. Kada se obredom i muzikom uspostavi takva moralna situacija, onda imamo kontinuitet kulture različitih mudrih vladara (koji se ostvaruje putem uzdizanja). Politički događaji se razlikuju u različitim generacijama (kojima upravljaju različiti vladari), a obredi i muzika koji slave događaje dobijaju ime na prema različitim odlikama vladara.

Muzika izražava harmoniju svemira a rituali porijekom svemira. Harmonijom se utiče na sve stvari, a red dovodi sve stvari na pravo mesto. Muzika potiče s Neba, a obredi dobijaju oblik na Zemlji. Izlaženje izvan tih oblika dovelo bi do nasilja i nereda. Da bismo imali prave obrede i muziku, moramo razumeti principe Neba i Zemlje...

Stoga sveti čovek stvara muziku da bi uspostavio uzajamni odnos sa Nebom i stvara obrede da bi uspostavio uzajamni odnos sa Zemljom. Kada se obredi i muzika uspostave pravilno, onda Nebo i Zemlja funkcionišu u savršenom redu. Nebo je

visoko, a Zemlja nisko, i evo odnosa između kralja i ministara. Kada su ljudi na visokim položajima i oni na niskim položajima poređani po izvesnom rangu, zastupljen je princip društvenih stepena. Kada je zastupljen zakon koji vlada akcijom i reakcijom, onda se kao posledica javlja razlika između velikih i malih. A kada su milijarde stvari grupisane i klasifikovane prema svojoj prirodnoj vrsti, onda je zastupljen princip raznolikosti u životinjskom svetu. Tako dolazi do simboličnih konstelacija zvezda na nebesima i različitih oblika planina i reka, i stvari na zemlji. To pokazuje da se *li* kreće po principu razlika u svemiru.

Kada se gasovi sa zemlje dignu, a gasovi iz gornjih atmosfera spuste, kada se principi *jin* i *jang* susretnu i stvore pukotinu, i Nebo i Zemlja dejstvuju jedno na drugo, kada se stvari podstaknu gromovima i munjama, i pod šibama vetra i kiše ožive, podsticane obrtajem godišnjih doba, grejane suncem i grejane mesecom, tada se stvari rađaju i napreduju. To pokazuje da se muzika kreće po principu harmonije u svemiru.

Muzika ilustruje prvorodne snage prirode, dok *li* odražava proizvod svega što je stvoreno. Nebo predstavlja princip večnog kretanja a Zemlja princip mirovanja, i ta dva principa, kretanje i mirovanje, prožimaju život između Neba i Zemlje. Stoga mudrac govori o obredima i o muzici.

III

MUZIKA OTKRIVA ČOVEKOV KARAKTER

Kad vidiš tip igre jednoga naroda, znaš mu karakter...

Čoveku je data krv i dah i svestan duh, ali njegova osećanja tuđe i sreće, radosti i besa zavise od okolnosti. Njegove određene želje potiču iz reaganja na materijalni svet. Stoga, kada preovladava tip sumorne i teške muzike, znamo da je narod u nevolji i da je potišten. Kada preovladava čežnjiv, lak tip muzike, sa mnogim razvučenim melodijama, znamo da su ljudi mirni i srećni. Kada preo-

vladava jak i snažan tip muzike, koji je na početku i na kraju pun zvukova, znamo da je narod srčan i snažan. Kada preovladava čist, pobožan i dostojanstven tip muzike, znamo da je narod pobožan. Kada preovladava nežan, svetao tip muzike, mirnog razvoja, znamo da je narod srdačan i osećajan. Kada preovladava raskalašan, uzbudljiv i uznemirujući tip muzike, znamo da je narod nemoćalan...

Kad je zemljište jadno, usev ne raste, a kad se ribolov ne uskladi prema godišnjim dobima, onda ribe i jarebice ne porastu; kada se klima pogorša, životinje i biljke nazaduju, i kada je svet haotičan, obredi i muzika postaju raskalašni, neodmereni. Onda nailazimo na tip muzike koja je žalobna bez suzdržanosti i radosna bez smirenosti...

Stoga uzvišen čovek nastoji da ponovnim otkrivanjem ljudske prirode stvori harmoniju u ljudskom srcu, i da potpomogne muziku kao sredstvo ka savršenstvu ljudske kulture. Kada preovlada takva muzika i ljudski duh se usmeri ka idealima i lepim težnjama, vidimo da je velika nacija na pomolu.

Karakter je kičma ljudske prirode, a muzika je cvetanje karaktera. Metalni instrumenti, kameni, gudački, i instrumenti od bambusa jesu muzički instrumenti. Poezija daje izraza našem srcu, pevana pesma daje izraza našem glasu, a igra daje izraza našim pokretima. Ove tri umetnosti potiču iz ljudske duše, i onda obogaćuju izraz pomoću muzičkih instrumenata. Iz dubine osećanja proizlazi čistota oblika, a iz jačine raspoloženja spiritualnost njegove atmosfere. Ta harmonija duha izvire iz duše i nalazi izraza ili cveta u obliku muzike. Stoga je muzika baš ono čime ne vredi ni pokušavati da druge prevariš, niti njome čovek može da se predstavlja drugačijim nego što jeste...

O KLASIČNOJ I MODERNOJ MUZICI

Baron Ven iz Veija zapitao je Češiu, učenika Konfucijevog: »Zašto se osećam pospan uvek kada slušam klasičnu muziku u svojoj zvaničnoj odori, a nikad nisam umoran kada slušam muziku (država) Čenga i Veima? Zašto je klasična muzika ovakva, a ova nova muzika onakva?«

»U drevna vremena«, odgovorio je Češia, »igrači su se kretali u grupama napred i natrag, u atmosferi mira i reda i sa izvesnom raskoši pokreta. *Suan* (jedan gudački instrumenat), *tikva* i *šeng* (neka vrsta usne harmonike sa cevima od bambusove trske, liči uglavnom na gajde) u pripravnosti su dok im bubanj ne dá znak da počnu. Muzika počinje pokretima civilne igre i završava se pokretima vojne igre, i postoji kontinuitet od početka do kraja,⁴ dok odmerenost klasične muzike obuzdava i suzdržava igrače koji su skloni da se suviše brzo kreću. Slušajući takvu muziku, uzvišen čovek će se naći u povoljnoj atmosferi da raspravlja o muzici i načinu života ljudi iz drevnih vremena, o kultivisanju ličnog života i sređivanju nacionalnog života. To je glavna osobenost drevne muzike. A u ovoj novoj muzici, u kojoj ljudi dok se kreću savijaju telo unapred i unatrag, postoji čitava poplava nemoralnih zvukova bez oblika i suzdržanosti; glumci i patuljci obučeni kao majmuni mešaju se sa drugim ljudima i ženama, ponašajući se pri tom kao da ne znaju ko su im roditelji a ko deca. Na kraju takve priredbe nije moguće raspravljati o muzici i načinu života ljudi iz drevnih vremena. To je glavna osobenost te nove muzike. Postavio si mi pitanje o muzici, a u stvari zainteresovan si za zvuke. Dabome da postoji veza između zvukova i muzike, ali to su dve različite stvari.«

»Kako to misliš?« upita baron Ven.

»U drevna vremena«, rekao je Češia, »snage prirode bile su u harmoniji i vreme je bilo u saglasju sa četiri godišnja doba; ljudi su po naravi bili dobri, i žetve izobilne; nije bilo zaraznih bolesti niti čudovišta zle kobi. To je bilo vreme kada je

sve bilo u redu. Tada su se pojavili mudraci (ili sveštenici) i uspostavili društvenu disciplinu između roditelja i dece, kraljeva i ministara. Uspostavljanjem društvene discipline došlo je do reda u svetu, mudraci su formirali pravilna merila za šest sviraljki i pet skala.⁵ Ljudi su tada počeli da pevaju pesme i himne uz pratnju gudačkih instrumenata *šuang* i ta muzika se nazivala svetom muzikom (bukvalno, zvucima vrline) i sveta muzika bila je muzika... Ali vaša visost se interesuje za običnu zbrku neumerenih zvukova.«

»Mogu li da vas zapitam, odakle potiču neobuzdani zvuci?« rekao je baron.

»Muzika Čenga«, odgovorio je Češija, »razuzdana je i kvari, muzika Sunga meka je i poženstvenjuje, muzika Veija se ponavlja i dosađuje, a muzika Č'ija oštra je i nateruje na gordost. Te četiri vrste muzike su senzualne i potcenjuju čovekov karakter, i zato se i ne mogu upotrebljavati prilikom prinošenja žrtve. U *Knjizi pesama* stoji: 'Harmonični zvuci su *šu* i *jung* i moj predak ih je slušao.' *Su* znači 'pobožan', a *jung* 'miran'. Ako poseduješ pobožnost i mirnoću karaktera, možeš da uradiš što god hoćeš sa jednom zemljom.

Vladar treba jedino da bude obazriv prema onome što voli i onome što ne voli. Narod će raditi ono što vladar voli, a slediće ono što vladar radi. To je značenje pasusa u *Knjizi pesama* u kome se kaže: 'Vrlo je lako voditi narod...'

U saglasnosti s tom idejom, i iz tog razloga su mudraci (ili sveštenici) stvarali muzičke instrumente *jao* (mali bubanj sa dve niske obešene sa svake strane i ručicom — kada se ručica okretala između dlanova, niske su udarale u bubanj), bubanj, *k'ung* i *č'ia* (raznoliki drveni bubnjevi četvrtastog oblika sa drvenim vrhom u kome se nalazila rupa), *hsuan* i *č'i* (raznolike usne harmonike, *hsuan* je glineni lonac sa šest rupica ovalnog oblika, a *č'i* je napravljen od bambusa sa različitim cevima u kojima je trska). Ovih šest instrumenata proizvode zvuke koje su koristili u svetoj muzici. Pored toga, pratila su ih zvona, *č'ing* (kamena ploča obešena na stalku), *ju* (neka vrsta gajdi sa trideset i šest trski) i *se* (dugi horizontalni gudački instrumenat sa pedeset žica), kao i igra sa

štitovima i sekiricama (vojna igra) i s konopcima od volovskih repova i dugih repova fazana (civilna igra). Takvu vrstu muzike upotrebljavali su drveni carevi prilikom prinošenja žrtve ili ceremonija vezanih za piće. Tom vrstom muzike uspostavljalo se osećanje društvenog reda između različitih rangova, i osećanje discipline između starijih i mlađih, pretpostavljenih i potčinjenih prenosilo se na sledeće generacije.

Zvuk zvona je jasan i rezonantan; zbog svoje jasnoće i zvučnosti, naročito je podesan za signal; takvi signali stvaraju utisak veličanstvenosti, a utisak veličanstvenosti nadahnjuje osećanjem vojničke snage. Stoga, kada suveren čuje zvono, on misli na svoje vojne dostojanstvenike. Zvuk muzičkog kamena je oštar i jasno odsečan, njegova oštrina i kvalitet jasne odsečnosti teže da izazovu osećanje odlučnosti, a osećanje odlučnosti olakšava generalima da umru u bici. Stoga, kada suveren čuje muzički kamen, on misli na svoje oficire koji umiru na granici, u borbi. Zvuk gudačkog instrumenta je tužan, njegov tužni kvalitet čisti dušu, a čisto stanje duše stvara osećanje pravednosti. Stoga, kada suveren čuje zvuk gudačkog instrumenta, *č'ina* ili *sea* (oba su horizontalni gudački instrumenti na ravnim daskama), on misli o pravičnosti svojih ministara. Zvuk bambusa (odgovara duvačkim instrumentima na Zapadu) ima kvalitet nečeg što teče; taj kvalitet teži da se svuda razlije i on okuplja mase naroda. Stoga, kada suveren čuje zvuk instrumenata od bambusa, on misli na svoje ministre unutrašnjih poslova. Zvuk malog i velikog bubnja je bučan; njegov kvalitet bučnosti nastoji da uzbudi, i to uzbuđenje teži da pripremi mase za akciju. Stoga, kada suveren čuje zvuk velikih ili malih bubnjeva, on misli na svoje velike generale. Otuda, slušajući muziku, suveren ne čuje samo zvuke, nego čuje značenje koje odgovarajući zvuci imaju.«⁶

V

KONFUCIJE O RAZLIČITIM POKRETIMA INTERPRETATIVNE MUZIKE ZA IGRU CARA VUA

Pinmou Čia je jednog dana razgovarao sa Konfucijem i tako su počeli da raspravljaju o muzici. Konfucije je upitao: »Zašto na početku Igre Vua igrači stoje dugo u pripremi pre nego što počnu da igraju, dok bubanj međutim udara?«

»Zato što to simbolizuje činjenicu da je car Vu dugo vremena čekao i nije se upustio u borbu sa carem *Sangom* (Čouom, koga je pobedio), sve dok nije bio siguran u pomoć ostalih vladara«, odgovorio je Pinmou Čia.

»Kakvo je značenje, opet, u tome što igrači pevaju i uzdišu, dok im pokreti polako i postepeno postaju sve napetiji?«

»Zato što car Vu još čeka da bi bio siguran u pomoć ostalih vladara.«

»Kakvo je, opet, značenje u tome što se na početku igre udara nogama o zemlju?« upitao je Konfucije.

»To rade zato što je to početak akcije.«

»Zašto onda igrači najpre čučnu i desnim kolonom se oslone na zemlju a levo koleno drže dignuto?«

»Ne bi trebalo da čuču u Igri Vua.«

»Zašto u međuvremenu čujemo karakterističnu melodiju Šanga (neprijatelja)?«

»Ta melodija u stvari ne pripada muzici Vua.«

»Kakva je to onda melodija ako ne pripada muzici Vua?«

»Muzički majstori su zaboravili njeno prvobitno značenje... Da to nije doniji umetak (to jest, melodija cara Vua), onda bi car Vu morao biti svirep vladar.«⁷

»Slušao sam to tumačenje od Č'anga Hunga (jednog službenika u prestonici Čoua)«, rekao je Konfucije, »koje se u suštini slaže s tvojim.«

Pinmou Čia ustade sa stolice i reče: »Mi svi razumemo značenje tog dugog pripremnog čekanja. Ali, mogu li zapitati, čemu to oklevanje i čekanje igrača na početku, i to tako dugo oklevanje?«

»Sedi i ja ću ti reći«, kazao je Konfucije. »Ova muzika je simbolično tumačenje istorijskih događaja. To što igrači stoje u dugim redovima sa štitovima kao neki čvrsti zid (bukvalno, kao planina), simbolizuje situaciju cara Vua. Igrači počinju da udaraju nogama o zemlju u početnim delovima igre, i to simbolizuje uznemirenost i ambicije pradede cara Vua, Kinga T'aija. Igrači čučnu i to simbolizuje vladavinu mira vojvoda Čoua i Šaoa (bratara cara Vua koji su docnije pomogli njegovom sinu da umiri zemlju i da uspostavi upravni sistem dinastije Čou, pošto su oborili prethodnu dinastiju). Sem toga, u prvom pokretu, igrači Vua se okreću s juga prema severu (prelaze u drugu poziciju i simbolizuju nastupanje armije, prema komentatorima). U drugom pokretu, neprijatelji Sang su pobeđeni (kreću u treću poziciju, prema komentatorima). U trećem pokretu, igrači se opet okreću ka jugu (zauzimaju četvrtu poziciju). U četvrtom pokretu, simbolizuje se uspostavljanje njegove vlasti u južnim zemljama (ponovnim zauzimanjem druge pozicije). U petom pokretu, igrači se dele, što označava vladavinu vojvode Čoua s leve strane i vojvode Šaoa s desne strane (zauzimaju opet treću poziciju). U šestom pokretu, igrači se vraćaju u svoje prvobitne pozicije, što simbolizuje odavanje počasti caru Vuu od strane čitave zemlje.⁹ Nastupanje igrača u formacijama, sa sviračima koji sviraju u drvene rezonantne kutije sa boka i njihovo odvajanje u grupe igrača sa kopljima, okrenute u četiri različita pravca (ili ponavljanje igre sa kopljima četiri puta, prema drugim komentatorima), pokazuje širenje vojne moći cara Vua nad Kinom. Nastupanje u dva paralelna reda, sa bočnim sviračima koji sviraju u drvene kutije, pokazuje kako su lako zadobili pobedu. Njihovo dugo čekanje simbolizuje čekanje armije savezničkih vladara.

Zar nisi čuo priču o tome šta je car Vu uradio u predgrađu prestonice dinastije koju je pobedio? Kada je car Vu pobedio neprijatelje Sang i stigao u njihov glavni grad, on je potomke Huangtija (Žutoga cara) postavio za vladare Čija, potomke cara Joa za vladare Čua, i potomke cara Šuna za vladare Č'ena. To je učinio pre nego što je bitka za-

vršena, a kad se bitka završila, on je potomke cara Jua postavio za vladare Či (*ne gore pomenutog Čija*), i ponizio je potomke careva Santa postavljajući ih u Sunu. Odao je posmrtnu poštu grobu princa Pikana,⁹ oslobodio je Čitcea iz zatvora i dozvolio mu da i dalje živi prema običajima Šanga, i vratio mu je njegov rang. Narod je bio oslobođen vojne obaveze i vitezovi su dobili dvostruke plate. Pošto je prešao Žutu reku na zapadu, pustio je konje da slobodno pasu na jugu planina Hua i nije ih više uzjahao. Bivole je oslobodio na ravninama Gaja Bresaka i nije ih više hvatao; kola i oružje umrljane krvlju držao je u carskoj riznici i nije ih više nikad upotrebio. Koplja i štiteve su nosili natraške (s drškama napred) i zamotane u tigrovske kože, a generali su postali upravnici gradova. To se nazivalo razoružanje (bukvalno — zavezivanje tobolca). Onda se širom sveta razglasilo da car Vu neće više upotrebiti ratničko oružje. Vojska je raspuštena, a vojnici su se prihvatili luka i strele samo kao sporta po predgrađima. U istočnom predgrađu, ceremonije prilikom takmičenja u streljanju lukom praćene su pesmom *Lišou*, a u zapadnom predgrađu pesmom *Couju*.¹⁰ Praksa da se gađa s ciljem da se meta probije odbačena je. Prilikom audijencije upotrebljavala se ceremonijalna odeća i pločice (te pločice su ministri držali u rukama kad su bili u poseti kod cara) i vitezovi su morali ostaviti mačeve. Žrtve su prinošene u Velelepnom hramu (Mingt'ang ili Dvorana prozirne vrline) da bi narod shvatio sinovljevu odanost. Zaveden je i ceremonijal prilikom dvostrukih audijencija da bi razni prinčevi znali kako da odaju počast caru. Zavedena je i ceremonija da car ide da obrađuje polje da bi narod shvatio kako treba poštovati prirodu. Tih pet institucija bile su pet velikih institucija sveta.

U carskoj visokoj školi postojali su položaji Tri Starija i Tri Pretpostavljena; car bi podizao rukav na levoj ruci¹¹ da iseče životinju koja se prinosila na žrtvu i davao bi je Starijima; držao bi posudu sa začinom i davao je njima; držao bi kupu sa vinom i nudio ih da piju (bukvalno — da pročiste grlo); nosio je krunu i držao štit u rukama. Sav ovaj ceremonijal imao je za cilj da se različiti prin-

čevi nauče opštoj vrlini poniznosti i poštovanja. Na taj način se kultura Čoua proširila po celoj Kini, i ti obredi i ta muzika zavladaše su celom zemljom. Nije li sad jasno zašto, u početku Igre Vua, igrači čekaju tako dugo u formaciji (to jest, da drugi vladari idu za primerom cara Vua)? ...«

Klasična dela
konfucijevske književnosti

Podela konfucijevske književnosti je veoma složena. Opšti termin je »konfucijevski klasici«. Ovaj termin obuhvata *Pet klasika* i *Četiri knjige*. *Pet klasika* je delo pretežno istorijske sadržine, koje je pripremio sam Konfucije. On ga je i izdao. Njegova škola gotovo da je imala monopol na istorijsku nauku. Četiri knjige su rad njegovih sledbenika i učenika; među njima se nalaze i Konfucijeve izreke u knjizi *Lun Ju*. Često se govori i o *Šest klasika* i tada se misli na već pomenutih pet i na *Knjigu o muzici*, koja je izgubljena, i na osnovu koje je docnije napisan esej *O muzici* koji se nalazi u knjizi *Liki*. Zainteresovaniji čitalac će isto tako naići i na naziv *Trinaest klasika*, koji uglavnom obuhvata sve ono što se podrazumeva pod terminom »konfucijevski klasici«. Iscrpna tabela, zasnovana na najnovijim istraživanjima i najnovijoj naučnoj klasifikaciji koju je dao Lin Jutang, svakako olakšava snalaženje u ovom složenom pitanju. No i u tom slučaju potrebno je jedno objašnjenje istorijskog karaktera.

Konfucije i njegovi sledbenici nisu bili zainteresovani samo za istorijske nauke nego su bili skoro jedini ljudi koji su sa uspehom mogli čitati dela pisana drevnim pismom. Međutim, kada su konfucijevci, zainteresovani i za savremena istorijska zbivanja, počeli da kritikuju poduhvat cara Čin Si-huana zato što podiže veliki Kineski zid, došlo je 213. godine pre naše ere do spaljivanja knjiga konfucijevske sadržine, a posle 212. četiristo i šezdeset naučnika Konfucijeve škole bili su živi sahranjeni. Ovaj car, koji je verovao da je osnovao dinastiju »za deset hiljada generacija«, propao je

posle pet godina, a naučnici koji su ga preživeli znali su napamet klasična dela — neka su, možda, imali i skrivena — tako da su ih diktirali ili usmenim putem prenosili svojim učenicima, a ovi ih docnije zapisivali »modernim pismom« (pismom koje se znatno izmenilo za vladavine pomenutog cara). U toku sledećeg veka, a i docnije, otkrivena su dela pisana »drevnim pismom«. Najznačajnije otkriće bilo je, svakako, kada je kralj iz Lua, želeći da Konfuciju podigne dostojan hram, razorio zidove njegove kuće i u njima našao dela pisana »starim pismom«. Sve do danas postoje dve tradicije konfucijanstva — drevna (kuven) i nova (čenven), prema pismu kojim su dela pisana. Kako su se posle toga, kroz sve generacije, neka dela zadržala u verziji pisanoj samo »starim pismom« (i jedino u toj verziji smatrana ortodoksnim), kao *Knjiga pesama* ili *Proleće i jesen*, a neka, kao *Liki*, delo koje je priznato kao jedno od *Pet klasika*, u verziji pisanoj »novim pismom«, to su, u tabeli, dela koja pripadaju staroj tradiciji označena znakom * a dela koja pripadaju novoj tradiciji znakom !.

ZNAČAJNE LIČNOSTI VEZANE ZA KONFUCIJA

KONFUCIJE, dolazi od K'ung Fuce, što znači Učitelj K'ung; poznat je i kao Čungni; živeo 551—479. pre naše ere.

MENCIJE, dolazi od Mengce; obično se smatra za najznačajnijeg učenika Konfucijevog i u konfucijevskim hramovima stavljaju ga do samog Učitelja; predstavnik je konfucijevskog moralnog idealizma; autor je *Knjige Mencijeve*, koja je uključena u *Četiri knjige*; živeo 372—289. pre naše ere.

CECE, unuk Konfucijev i učitelj(?) Mencijev, autor je *Središnjeg sklada* i dve ili tri glave uključene u *Liki*, poznat je i kao K'ung Č'i; živeo 492—431. pre naše ere i tako, u stvari, nije mogao direktno biti učitelj Menciju.

HSUNCE ili **HSUN Č'ING** ili **HSUN HUANG**, savremenik i takmac Mencijev, predstavlja razvitak druge značajne strane Konfucijevog učenja koja je pridavala naročito veliki značaj učenosti i ritualima; njegova gledišta su često unesena u *Liki*; lično njegove knjige postoje i danas; živeo oko 315. do oko 236. pre naše ere.

SEMA Č'IEN, autor velikog kineskog istorijskog dela *Siki*; majstor kineske proze; živeo 145—85(?) pre naše ere.

ČENG HSUAN ili **ČENG K'ANG Č'ENG**, najznačajniji komentator za vladavine dinastije Han; živeo 127—200.

ČU HSI, najznačajniji komentator za vladavine dinastije Sung; pod njegovim uticajem i njegovim nastojanjem došlo je do proučavanja zbirke *Četiri knjige* u svim kineskim osnovnim školama; njegovi komentari su priznati kao jedino tačni prilikom državnih ispita; živeo 1130—1200.

JEN HUEI ili JEN JUAN, Konfucijev najmiliji učenik koga je Učitelj najviše hvalio i o njemu se samo u superlativima izražavao; živeo 521—490 pre naše ere.

K'UNG LI ili POJU, Konfucijev sin jedinac koji se ničim nije istakao i bio potpuno beznačajan; živeo 532—483. pre naše ere.

CELU, najstariji među stalnim učenicima Konfucijevim; uvek je protestovao protiv Konfucijevog ponašanja; autor *Analekta* nije ga naročito štedeo; umro je u borbi, jer je za vreme same borbe pošto-poto hteo da dotera kičanku na svojoj kapi »kao što dolikuje džentlmenu« i tada bio ranjen; rođen 542. pre naše ere.

CEKUNG, najodaniji Konfucijev učenik; čuveni diplomata; rođen 520. pre naše ere.

CEŠIA, učenik više naučnog tipa; postao je značajan učitelj posle smrti Konfucijeve; rođen 507. pre naše ere.

CEJU, takođe bliski sledbenik Konfucija i čuveni diplomata; rođen 506. pre naše ere.

CENG CE ili CENG C'AN, poznat zbog sinovske odanosti; najmlađi učenik s najviše filozofskog duha; učitelj Konfucijevog unuka; u hramovima Konfucijevim stavljaju ga pored Mencija; rođen 505. pre naše ere.

JAN C'IU ili JAN JU, praktičan i sposoban čovek; postao je sekretar barona K'anga Ci; Konfucije ga se docnije odrekao zato što je baronu pomogao da oporezuje narod; rođen 522. pre naše ere.

VOJVODA AI od Lua, BARON K'ANG ČI od Lua (pod Vojvodom), VOJVODA ČING od Č'ija, VOJVODA LING od Beja, vladari tog vremena sa kojima je Konfucije vodio stalne razgovore.

KRALJICA NANSI, kraljica poznata po svojoj lepoti i slobodnom životu, žena vojvode Linga od Beja.

JANG HO, moćan i korumpiran visokodostojnik koga Konfucije od srca nije voleo.

¹ Sve ove istorijske ili poluistorijske ličnosti bili su dobri ljudi koji su izgubili život ili daveći se ili izgledajući se na smrt, ili pretvarajući se da su ljudi, protestujući na taj način protiv zla u svetu, ili nastojeći da izbegnu da prihvate društvene položaje.

² Opšti stav fluidnosti prema životu.

³ Mitski carevi (2852. pre naše ere); priča se da su otkrili principe mutacije *Jina* i *Janga*.

⁴ S ljudskom glavom i životinjskim telom.

⁵ Rečni duh.

⁶ Planinski bog.

⁷ Polumitski vladar koji je vladao 2698—2597. pre naše ere.

⁸ Polumitski vladar koji je vladao 2514—2437. pre naše ere, kratko vreme pre cara Jaoa.

⁹ Vodeni bog sa ljudskim licem i telom ptice.

¹⁰ Monarh iz dinastije Šang, 1324—1266. pre naše ere.

¹¹ Čuveni mač.

Jesenji povodnji

¹ Ova glava sadži značajne filozofske koncepcije o relativnosti.

² *Vei-li* je mitološka rupa na dnu ili na kraju okeana.

³ Mitski vladari pre Tri Cara.

⁴ Bukvalno — izravnava sve rangove i distinkcije.

⁵ Odavde pa do kraja ovog odeljka, najveći deo je u rimama.

⁶ *K'uei*, mitska, jednonoga životinja.

⁷ Jedan neomoceist (iz sofistické škole) koji je živeo posle Čuangcea.

Ovaj odeljak mora da je dodao neki docniji učenik kao što se lako vidi iz sledeće tri priče o Čuangceu.

BELEŠKE UZ SREDIŠNI SKLAD

¹ *Čung* znači »središni«, a *jung* »stalan«. Sasvim je moguće da su delovi II, III, IV, V i VI prvobitno obrazovali jednu knjigu, koja se docnije amalgamisala sa ostalim delovima (I, VII, VIII, IX i X). Stil kojim su ova dva dela pisana potpuno je različit. Zbog toga verovatno i dolazi do naglog prelaza u upotrebi termina — u prvom delu upotrebljava se reč *čunga*, što znači *središni sklad* a u drugom *čungjung*, što znači *zlatna sredina*.

² Kao što je car Šun u navedenom tekstu čovek intelektualne prirode, tako je Jen Hwei čovek moralne, emotivne i religiozne prirode. (Prema primedbi Ku Hung-minga.)

³ Punije i jasnije izlaganje Zlatne Sredine može se videti u Konfucijevim aforizmima; naročito u odeljcima

VI, VII, ili u odeljku VIII (*Vrsta ljudi koje je Konfucije mrzeo*).

⁴ Za dalja objašnjenja o humanističkom kriterijumu, da je mera čovekova čovek, videti Aforizme, odeljak VI.

⁵ Ovaj odeljak mora da je unesen iz nekog drugog, drevnog rukopisa. Konfucije je imao nekoliko razgovora sa vojvodom Ajem; neki su zabeleženi u zbirci *Veliki Tai*.

⁶ Sinolog Ku ovo prevodi »inteligencija, moralan karakter i hrabrost«.

⁷ Ovaj deo se nalazi u *Knjizi Mencijevoj*, IV. Prvi Razgovor se u celini nalazi i u *Konfucijevim porodičnim zabeleškama (K'ungce Čiaju)*, ali bez dela koja neposredno iza toga sledi.

⁸ U kineskom tekstu ovaj odeljak stoji kao potpuno zasebna glava. Preveo ga je na engleski Lin Jutang, a ne Ku.

⁹ Ovde vidimo vezu između ostvarenja svog istinskog bića i harmonije sa spoljnim svetom, između »neutralnosti« i »harmonije«.

¹⁰ Sledeća dva odeljka su ovde unesena iz glave XXVIII. »Tri važne stvari« (položaj, karakter i naklonost prema istoriji) bile bi inače sasvim nerazumljive.

¹¹ Č'en Li smatra da je ova fraza najbolji opis pojma *jen*, ili »istinskog čoveštva«.

BELEŠKE UZ KONFUCIJEVE AFORIZME

¹ Bukvalno u pet reči: »Niti smem (mogu), niti ne smem.« Docnije je Mencije iscrpno komentarisao ove reči i kazao da je Konfucije veoma elastičnog karaktera i da je delao prema okolnostima. Postoje i druga tumačenja, od kojih je jedno navedeno u opštem predgovoru o Konfuciju, i koje piscu predgovora izgleda verovatnije, a zasnovano je na najnovijim tumačenjima pojedinih mesta iz *Analekta*. Mencijevo mišljenje je da je Konfucije ovim hteo reći da on može biti službenik ako je potrebno, a može i ne biti ako je potrebno. Nasuprot drugim pomenutim osamljenicima, u njegovom karakteru je postojao i izvestan poriv ka aktivnosti, kao i filozofska sklonost ka povučeniosti i resignaciji.

² Malo je predmeta o kojima su Konfucije i njegovi učenici toliko raspravljali kao o »istinskom čoveštvu«. Vidi odeljak VI. Ovo je opipljiva netačnost ako se ne shvati da Konfucije za mnoge osobe kojima su se njegovi učenici divili nije hteo da prihvati naziv »istinski ljudi«.

³ Smatrao je da ni jedan ni drugi način ne bi bio ispravan.

⁴ U savremenoj Kini se pretpostavlja da ovi bogovi zastupaju ljudska bića pred Nebom.

⁵ Vojvoda Čou bio je simbol moralnog vladara i osnivač je parlamentarnog sistema upravljanja zastupljenog pod dinastijom Čou. Konfucije je nastojao da taj sistem ponovo uspostavi.

⁶ Zvanično se tumači da je Celu donekle uspeo da savlada učenje Konfucijevo. Lin Jutang smatra da je Konfucije mislio da Celu svira izvan hola, a ne u unutrašnjoj sobi, i da stoga to nije tako neoprostivo.

⁷ U *Liki*, glava XXXII, nalazi se puniji navod, koji glasi: »Konfucije je rekao: 'Postoje tri vrste istinskog čoveštva. Ima osoba koje se ponašaju kao istinski ljudi, ali njihovo ponašanje pokreću različiti motivi. I zato oni koji se ponašaju kao istinski ljudi ne moraju nužno biti istinski ljudi. Neki imaju iste nedostatke kao i istinski ljudi i njih možete smatrati istinskim ljudima. Istinski ljudi su srećni i prirodni u svom istinskom čoveštvu; mudri ljudi se odlučuju za ponašanje koje odgovara istinskom čoveštvu jer se ono isplati; a oni koji se plaše da stignu u zatvor rešavaju se za put istinskog čoveštva u velikoj meri protiv svoje volje...'« Ovo je dobar primer da se vidi kako su neke izvanredne Konfucijeve izreke uključene u *Analekta* bez konteksta. Gore navedena izreka ukazuje da može da se stvori tačnija slika o Konfucijeovom karakteru ako se ispituju njegove osobenosti.

⁸ Ova pripovest se nalazi i u *Knjizi Mencijevoj*.

⁹ U tekstu ne postoji nikakva indikacija da li se ovo odnosi na to da se voli istina ili da se voli učenost. U tekstu stoji samo reč »to«.

¹⁰ Ovakav primer najbolje pokazuje da je neadekvatno prevesti kinesku reč *jen* kao »ljubaznost«, »blagonaklonost« ili kao »ljubazna osoba«, »blagonaklona osoba«.

¹¹ U Konfucijeovom učenju postoje četiri vrste osoba o kojima je punije i jasnije komentarisao Mencije. One osobe koje se drže Sredine, idealni su ljudski materijal. Pošto se do idealnog materijala ne može doći, Konfucije je više voleo da radi sa bistrim i lutalačkim svetom; ovu vrstu je Mencije opisao kao osobe »idealističke i ekspanzivne prirode i koje uvek govore: 'O, ljudi iz drevnih vremena! Oh, ljudi iz drevnih vremena!' a slobodne su u svojim postupcima i ne pokušavaju da prikriju svoje greške«. Kao primer za ovu vrstu ljudi, Mencije je naveo nekoliko osoba koje su prekršile Konfucijeve kanone dobrog ponašanja. (Prema Cuangceu, bili su to ljudi poznati po tome što su pevali na sahrani svojih prijatelja.) Mencije je dalje rekao da je »pošto Konfucije nije mogao da dođe do bistrih osoba (darovitih), nego do lutalačkih (nestaloženih), zadovoljan da radi sa onima kojima je stalo do toga da isprave svoje greške, sa svetom *čuan*, koji dolazi posle vrste *k'uang*«. Opisujući poslednju ili četvrtu vrstu, kradljivce vrline, Mencije kaže da je Konfucije rekao: »*Hsiangjuan* (ili pretvarala) su vrsta ljudi do kojih mi je najmanje stalo ako prođu pored mojih vrata i ne posete me. To su kradljivci vrline.« Zatim u jednom odgovoru na pitanje o toj vrsti sveta, Mencije ih je opisao na sledeći način: »Oni kažu: 'Zašto da budemo idealisti kao ti ljudi? Kad se njihove reči ne slažu sa njihovim postupcima i njihovim postupci sa njihovim rečima, onda oni kažu: 'O, ljudi iz drevnih vremena! Oh, ljudi iz drevnih vremena!' Zašto su oni tako nadmeni prema svetu i tako hladni

i neangažovani u svom ponašanju? Kad čovek živi u sadašnjem svetu i dela prema merilima sadašnjeg sveta, i uspeva, zar to nije sasvim dovoljno!' To je vrsta ljudi koji su zadovoljni kad im društvo odobrava. To su pretvarala.« *Hsiangjuan* bukvalno znači ono što ljudi sa sela zovu »dobar svet« (ili »zlatan svet«). Jedan čovek je zapitao Mencija: »Pošto ih nazivaju 'dobar svet' ili 'dobri ljudi' (ili 'zlatan svet' ili 'ugledni ljudi'), zašto ih je onda Konfucije nazivao 'kradljivcima vrline'?« Mencije je odgovorio: »Kad čovek hoće da ih kritikuje, izgledaju tako savršeni, kad hoće da ih ismeje, izgledaju tako ispravni; oni se na taj način uklapaju u tekuće konvencije i tako se u potpunosti identifikuju sa načinom života i shvatanjima svog vremena. U svom životu izgledaju poštenu i verni, a u svom ponašanju moralni. Svak ih voli i oni su savršeno zadovoljni sobom. Ali je nemoguće dovesti ih na puteve careva Jaoa i Hsuna. Stoga je Konfucije rekao: »*Hsiangjuan* (ili takozvani 'ugledan svet') su kradljivci vrline.« Odmah posle ovog opisa Mencije je naveo šta je Konfucije rekao o stvarima koje liče na prave stvari a nisu prave i o osobama koje mrzi.

¹² Na osnovu podataka izgleda da je Cečang bio bistriji i zainteresovaniji za filozofske principe nego Češia, koji je docnije postao veliki učitelj i posle Konfucijeve smrti specijalizovao se u učenju drugih *Knjige pesama*; bio je tip dosadnog, savesnog profesora.

¹³ Izbor između nepatvorene jednostavnosti i dekadentne razrađenosti i formalizma vrlo je važna stvar, ako se ima na umu opšta optužba protiv konfucijevskog formalizma. Ta kritika svakako je opravdana kad se odnosi na konfucijance iz sledećih vekova.

¹⁴ Ovo je usvojeno tumačenje, i verovatno je tačno. Ova rečenica se inače sastoji iz svega tri reči u originalu: »*Li* — pozadi — zar tako?«

BELEŠKE UZ TREĆI RAZGOVOR

¹ *Ta* znači velik, a *T'ung* opšti, zajednički.

² Ceremonija ili svečanost stavljanja kape na glavu kada dečak stekne zrelost.

³ *K'un* simbolizuje zemlju ili ženski princip; *č'ien* simbolizuje nebo ili muški princip. Zanimljivo je ovde primetiti da je ženski princip stavljen ispred muškog principa (u verziji Šang).

⁴ Postojao je verski kult Vrhovnog Vladara, *Šangti* — i danas u upotrebi kod Kineza hrišćana — a istovremeno je postojao i drugi verski kult Neba kao Vrhovnog Vladara, ili *T'ien*. Različite žrtve su se prinisile *Šangtiu* i *T'ienu*, i to su bile dve religije dvaju različitih plemena. Pošto su se te dve religije pomešale, već u Konfucijevo vreme je postojala velika zabuna. Konfucije je sam rekao na nekoliko mesta da nije u stanju da rekonstruiše obrede

vezane za obožavanje Neba i da bi, kad bi bio u stanju da ih rekonstruiše, bilo veoma jednostavno upravljati zemljom. Verovatno je negde u dnu duše imao skrivenu želju da povрати drevnu teokratiju.

⁵ Odgovor je čitalo obično neko dete, nazivano *ši*, koje je predstavljalo umrle. Taj *ši* je izrazito značajna figura pri prinošenju žrtve umrlih čak i danas.

⁶ Kineski izrazi — priroda, osećanje ili emocija, srce, duh ili duša itd. — često nemaju samo to značenje, nego iz jednog značenja prelaze u drugo. *Hsing* znači srce i duša, *Hsing* znači prvobitna priroda i instinkt. *C'ing* znači (u gornjem pasusu) priroda, prirodna osećanja, emocije. *Či* znači volja, pravac duše, nada, ambicija, težnja. *Ji* znači ideja, namera. *Ju* znači želja. *Jen* znači moralni karakter, istinsko čoveštvo. *Či* (druga reč) znači mudrost, intelekt.

⁷ Postoji pet različitih tumačenja ovih pet žrtava; po jednom tumačenju shvataju se kao obožavanje pet elemenata, po drugom, kao obožavanje vrata, ulice, jednostrukih, drvenih vrata, kuhinje, centralnog hola itd.

⁸ Prema *Knjizi promena*, trag fenomena u svemiru može se uočiti ako se ide unazad do dejstva i protivdejstva dvaju principa *jina* i *janga*, koji nas opet vode dalje sve do Primarnog Jedinstva.

⁹ *Li* se ovde pojavljuje kao sasvim određeni religiozni princip i to objašnjava nesrazmerno naglašavanje i isticanje pogrebnog ceremonijala u čitavom Konfucijevom sistemu. Pojedinačni opisi pogrebnog ceremonijala u knjizi *Liki* su gotovo preterani.

¹⁰ Tu stoji kineska reč *ji*, koja se u gornjem kontekstu očigledno odnosi na tačno određene dužnosti ljudskih odnosa kojih ima deset. Stoga je to konkretno otelotvorenje opšteg principa *li*. *Li* i *ji* često obrazuju frazu, koju je teško prevesti, ali koju smo već preveli kao »dužnosti *li*«. Po zvaničnom kineskom tumačenju, reč *ji* znači »ono što je pravo« ili »na mestu«. Sledeći pojam *jen* tumači se kao »istinsko čoveštvo« i otelotvoruje Konfucijev ideal istinskog čoveka, ili najpotpunijeg čoveka.

BELEŠKE UZ TRAKTAT O MUZICI

¹ U čitavom sistemu konfucijevske misli simbolizam igra veliku ulogu. Izgleda da Konfucije stalno misli kako su spoljni simboli nužni za običnog čoveka, kao nešto za šta se duh običnog čoveka može uhvatiti. Kao što je kruna simbol carske vlasti, tako je sunce simbol cara, mesec simbol carice, a različiti žrtveni sasudi i oznake ranga i položaja treba da simbolišu versku i svetovnu vlast. Zapadni muzičari znaju da različiti modusi imaju različite emotivne kvalitete, kao što su lidijski i eolski. Ali nezavisno od toga, za razumevanje ovog muzičkog simbolizma, potrebno je upoznati kosmogoniju drevne Kine, koja je sadržavala verovanje da je čitav život rezultat

uzajamnog dejstva pet elemenata i, u krajnjoj liniji, dvaju principa *jina* i *janga*. Ovi principi vladaju i prirodnim fenomenima i ljudskim društvom, a ideal konfucijanaca bio je da ljudske poslove i postupke dovedu u harmoniju sa kosmičkim silama. I kao što imamo pet elemenata — metal, drvo, vodu, vatru i zemlju — imamo i odgovarajućih pet boja, pet ukusa hrane, pet tonova pentatonske skale, pet stepena srodstva u porodičnom sistemu, pet pravaca u svemiru (istok, zapad, sever, jug i centar). Svaka od vladajućih dinastija imala je simbolički »pravac« izražen određenom bojom. Naročito zanimljivo i dosada najkompletnije delo o kineskom muzičkom sistemu je *Foundations of Chinese Musical Art*, by H. Levis. Kod nas o kineskoj muzici piše Josip Andreis u delu *Historija muzike*, I dio, str. 32—34, Školska knjiga, Zagreb 1951. godine.

² Ovde je igra reči koju su stari kineski naučenjaci neobično voleli. I vrlina i majstorija se izgovaraju na isti način, to jest kao *te*.

³ Gudački instrument duži nego što je *č'in*, sa pedeset (ili kasnije dvadeset i pet) žica, koji je uvek pratio ovaj poslednji dajući mu niske tonove. Muziku oba instrumenta karakterišu mirni i spori pokreti.

⁴ Na ovom mestu postoji izvesna dvosmislenost u tekstu. Jedno tumačenje uzima reč »bubanj« umesto »pokreti civilne igre«, »čembalo« umesto »pokreti vojničke igre«, i »drži takt sa bubnjem od gline« umesto »kontinuitet od početka do kraja«.

⁵ Postoji dvanaest muzičkih pištaljki, u duru i molu, koje daju punu dijatoničku skalu.

⁶ U ovom odeljku je spomenuto samo pet od osam klasa kineskih muzičkih instrumenata. Ostali su: instrumenti od tikve, glineni i drveni instrumenti, a limeni su upadljivo odsutni. Bubanj predstavlja »kožnu« vrstu. Komentatori ističu da se jednostavni zvuci bubnja, četvrtasih drvenih kutija i glinenih svirala, pošto su prosti po svom karakteru, obično koriste za svetu muziku.

⁷ Ovde je očigledno da je uvođenje neprijateljske melodije, koja odražava duh raskalašnosti i užasne svireposti, postojalo prvobitno u ovoj interpretativnoj tonskoj pesmi zato da bi dopunilo sliku. Ništa se ne zna o ovom Pinmou Ciju. Izgleda da su on i Konfucije bili istovremeno studenti muzike i otuda vode diskusiju na ravnoj nozi, ali od ovog mesta u tekstu pa do kraja, Konfucije daje svoje sopstveno tumačenje, koje na dva mesta protivreči tumačenju Pinmoua.

⁸ Prema *Sukingu*, muzika na flauti, *hsiao* (pripisvana caru Sunu) sastoji se od devet stavova. Za muziku *hsiao* Konfucije je rekao da je savršeno dobra i savršeno lepa; ali za muziku *Vua* je rekao da je savršeno lepa, ali nije i savršeno dobra. Dok je tri meseca pokušavao da prouči muziku *hsiao*, zaboravio je i da okusi nešto bolje (meso i slatkiše).

⁹ Pikan je bio dobar princ; protestovao je protiv svireposti cara Coua iz Sunga, svog strica, i stoga je bio osuđen na smrt. Preci klana Lin vode poreklo od princa Pikana. Tom klanu pripada i Lin Jutang, najistaknutiji

sa koga su zatim ovi spisi prevedeni na skoro sve ostale autentičnije prevode starih kineskih spisa na engleski živi sinolog kome cela Evropa duguje najnovije i najvećevropske jezike.

¹⁰ Pesma *Couju* nalazi se danas u *Knjizi pesama*.

¹¹ Običaj koji se upražnjavao (prvobitno) u streljaštvu iz praktičnih razloga — levi rukav se uvrtao, a docnije i prilikom prinošenja žrtava.

Sadržaj

<i>Predgovor</i>	— — — — —	7
I DEO		
LAOCE		
Predgovor (Laoce i njegovo delo Tao Te	— —	15
KNJIGA TAO TE		
Načela Taoa	— — — — —	27
Primena Taoa	— — — — —	67
ČUANGCE		
Predgovor	— — — — —	113
Srećan izlet	— — — — —	117
O uzvišenom	— — — — —	123
Jesenji povodnji	— — — — —	134
Čovek koji je prezirao mašinu	— — — — —	144
II DEO		
KONFUCIJE I NJEGOVI UČENICI		
Središni sklad	— — — — —	153
Konfucijevi aforizmi	— — — — —	177
Treći razgovori: Vizija društvenog poretka	— —	221
O muzici	— — — — —	235
Klasična dela Konfucijevske književnosti	— —	255
Beleške	— — — — —	261